www.vestnik.keu.kz

№ 1 (80) 2026

ISSN 1998-7862

DOI: https://doi.org/10.52445/BKEU.2026.83.79.001

ҚЭУ ЖАРШЫСЫ: ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ПЕДАГОГИКА, ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

ЖУРНАЛЫ

ЖУРНАЛ

ВЕСТНИК КЭУ: ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ПЕДАГОГИКА, ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

JOURNAL

BULLETIN OF KEU: ECONOMY, PHILOSOPHY, PEDAGOGICS, JURISPRUDENCE

Қарағанды 2026

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Аймагамбетов Е. Б. [Yerkara Aimagambetov], доктор экономических наук, профессор, [экономика], Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан), председатель;

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Сихимбаев М. Р. [Sikhimbayev Muratbay], доктор экономических наук, профессор, [экономика], Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан);

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Мануэль Фернандез-Грела [Manuel Fernandez-Grela], доктор PhD, [экономика], Университет Сантьяго де Компостела (Испания)

Владимиров Желю [Zhelyu Vladimirov], PhD, [экономика], профессор факультета экономики и бизнес-администрирования Софийского университета им. К. Охридского (Болгария)

Раб Наваз Лодхи [Rab Nawaz Lodhi], доктор PhD [менеджмент], ассоциированный профессор, Университет Пенджаба (Пакистан)

Абрамов Р. А. [Ruslan Abramov], доктор экономических наук, профессор, [экономика], заведующий кафедрой государственного и муниципального управления Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова (Россия)

Алимбаев А. А. [Abilda Alimbaev], доктор экономических наук, профессор, [экономика], НИИ регионального развития (Казахстан)

Азаров В. А. [Vladimir Azarov], доктор юридических наук, профессор, [юриспруденция], Омское региональное отделение Российской академии юридических наук (Россия)

Бакишев К. А. [Kairat Bakishev], доктор юридических наук, профессор, [юриспруденция], НИИ Экономических и правовых исследований Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан)

Байтенова Н. Ж. [Nagima Baitenova], доктор философских наук, профессор, [философия], Казахский национальный университет им. Аль-Фараби (Казахстан)

Волчецкая Т.С. [Tatiana Volchetskaya], доктор юридических наук, профессор, [юриспруденция], Балтийский федеральный университет имени Иммануила Канта (Россия)

Жанакова Н. Н. [Nazigul Zhanakova], кандидат экономических наук, ассоциированный профессор, [экономика], старший эксперт центра экономических исследований и прогнозирования АО «Институт экономических исследований» (Казахстан)

Жартай Ж.М. [Zhanibek Zhartay], доктор философии PhD, [экономика], Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан)

Игнатюк А. И. [Anzhela Ignatyuk], доктор экономических наук, профессор, [экономика], профессор кафедры экономической теории, макро- и микроэкономики Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (Украина)

Минжанов Н. А. [Nurlan Minzhanov], доктор педагогических наук, профессор, [педагогика], Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан)

Накипова Г.Н. [Nakipova Gulmira], доктор экономических наук, профессор, [экономика], Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан)

Панзабекова А. Ж. [Aksana Panzabekova], кандидат экономических наук, доцент, [экономика], главный научный сотрудник Института экономики КН МОН РК (Казахстан)

Сихимбаева Д. Р. [Dinara Sikhimbayeva], доктор экономических наук, профессор, [экономика], главный научный сотрудник НИИ Экономических и правовых исследований, Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан)

Старожук Е.А. [Yevgenij Starozhuk], кандидат экономических наук, доцент, [экономика], проректор по экономике и инновациям, МГТУ им. Н. Э. Баумана (Россия)

Татарян В. Г. [Vladlen Tataryan], доктор юридических наук, профессор, [юриспруденция], Московский университет МВД России им. В. Я. Кикотя (Россия)

Тургель И. Д. [Irina Turgel], профессор, доктор экономических наук, [экономика], директор (начальник) подразделения, Школа экономики и менеджмента, заведующий кафедрой теории, методологии и правового обеспечения государственного и муниципального управления (Россия)

Ханов Т. А. [Talgat Khanov], доктор юридических наук, доцент, [юриспруденция], Карагандинский университет Казпотребсоюза (Казахстан)

ҚЭУ Жаршысы
Ғылыми басылым

Вестник КЭУ
Научное издание

Bulletin of KEU
Scientific publication

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан.

Свидетельство № 3672-Ж от 11 марта 2003 года.

Подписной индекс: 74106
Учредитель: Карагандинский университет Казпотребсоюза Год основания

журнала – 2003.

Периодичность издания – 4 номера в год.
Языки публикаций: казахский, русский, английский.

Ответственность за аутентичность и точность приводимых в статьях цитат, имен, названий и иных сведений, а также за соблюдение законодательства о защите интеллектуальной собственности несут авторы публикуемых статей.

© Карагандинский университет Казпотребсоюза, 2026

МАЗМҰНЫ

ЭКОНОМИКА

Асель ЕРДАВЛАТ, Муратбай СИХИМБАЕВ **7-14**
Қазақстандағы табиғи ресурстарды экономикалық бағалауды даму жолдары

Баян АЛИМОВА, Лэззэтжан МУСТАФИНА **14-19**
Қаржы нарықтарының динамикасын талдауда нейрожелілерді пайдалану

Вениамин САФОНОВ, Гульмира НАКИПОВА, Бактыгул КАСЫМОВА, **19-27**
Елена КРАСНОЩЕКОВА, Айнурым МАЛАЕВА
Сандық маркетингтің дамуына теориялық көзқарастардың генезисі

Айгуль ИБРАЕВА, Желю ВЛАДИМИРОВ, Маркиза АХАНОВА **27-33**
Микроквалификация және олардың Қарағанды облысының еңбек нарығына әсері

Шынар ИГИСИНОВА, Айнара РАЙЫМБЕКОВА, Кристина ТИХОМИРОВА **33-41**
Эмоционалдық брендинг: цифрлік шу зағында сенім пен адалдықты қалай орнатуға болады

Айым АБЕТОВА, Гизат КЕНЕШЕВА, Димитар СТЕФАНОВ, **42-45**
Марина АСАНОВА
Өңірлердің экономикалық дамуының тұрақтылығын қамтамасыз етудің басым бағыттары

ПЕДАГОГИКА

Гульзам АБИЛКАСИМОВА, Ксения МАКАРОВА, Таисия АХМАТУЛЛИНА **47-52**
Анастасия КАЛИНЬКО, Наргиза БОЛАТОВА
Педагогтердің жалпы білім беру жүйесіндегі кәсіби жану: себептері, көріністері және алдын-алу

Гульмира ИМАЖАНОВА, Жансая НҰРЛАНҚЫЗЫ, Медет ИСАЕВ **52-57**
Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесіндегі ойын технологиялары: теориялық талдау, жіктеу және педагогикалық маңыздылығы

Гульзам АБИЛКАСИМОВА, Иван ЛЕНЧАК, Ксения ТОТМИНА, **57-62**
Владислав БОРОДУЛИН, Айгерим ЕСКАЛИЕВА
11-14 жас аралығындағы оқушылар үшін баскетболдан оқу процесін ұйымдастыру және өткізу бойынша әдістемелік кешеннің тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік тексеру

Ильяс НУРСУЛТАН **63-67**
Ғылыми зерттеу әдістерінің алуантүрлілігі

Гульмира ИМАЖАНОВА, Бекарыс ЕРКЕБАЙ, Медет ИСАЕВ **67-71**
Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесінде ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделін әзірлеп енгізу

71-75

Дарья МАРКИНА, Гульбану АУБАКИРОВА
Жаһандану жағдайында ағылшын тілінің кәсіби заңгерлік қызметтегі рөлі

ҚҰҚЫҚТАНУ

Кайрат БАКИШЕВ, Сергей МАЛИКОВ **77-83**
Тау-кен және құрылыс жұмыстарын жүргізу кезінде қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесі бойынша ғылыми зерттеу нәтижелері туралы

Кулбагила БАЙКЕНЖИНА, Темирлан СУЛЕЙМЕНОВ **83-89**
Қылмыстық процестегі куәнің иммунитеті

Евгений ЖАНАЙДАРОВ **89- 94**
Қазақстан республикасындағы төрелік: қазіргі жағдайы, проблемалары және даму перспективалары

Аликжан ФЕТКУЛОВ, Асель АХМЕТОВА, Михаил АНДРЕЯНОВ **94-99**
Достастық елдерінің есірткінің заңсыз айналымы саласындағы ұлттық заңнамасын біріздендіру және үйлестіру

Гульнар МУХАМАДИЕВА, Амина СМАГУЛОВА **100-105**
Тергезушілердің жұмысында Big Data және деректерді өндіру алгоритмдерін қолдану

Риза СУСАН **105-111**
Жасанды интеллект мектептерде: білім беру процесіндегі трансформация және болашақ қиындықтар

АВТОРЛАРҒА АҚПАРАТ **112-113**

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

Асель ЕРДАВЛАТ, Муратбай СИХИМБАЕВ **7-14**
Пути развития экономической оценки природных ресурсов в Казахстане

Баян АЛИМОВА, Лэззэтжан МУСТАФИНА **14-19**
Использование нейросетей в анализе динамики финансовых рынков

Вениамин САФОНОВ, Гульмира НАКИПОВА, Бактыгул КАСЫМОВА, **19-27**
Елена КРАСНОЩЕКОВА, Айнурым МАЛАЕВА
Генезис теоретических воззрений на развитие цифрового маркетинга

Айгуль ИБРАЕВА, Желю ВЛАДИМИРОВ, Маркиза АХАНОВА **27-33**
Микроквалификации и их влияние на рынок труда Карагандинской области

Шынар ИГИСИНОВА, Айнара РАЙЫМБЕКОВА, Кристина ТИХОМИРОВА **33-41**
Эмоциональный брендинг: как формировать доверие и лояльность в эпоху цифрового шума

Айым АБЕТОВА, Гизат КЕНЕШЕВА, Димитар СТЕФАНОВ, Марина АСАНОВА **42-45**
Приоритетные направления обеспечения устойчивости экономического развития регионов

ПЕДАГОГИКА

Гульзам АБИЛКАСИМОВА, Ксения МАКАРОВА, Таисия АХМАТУЛЛИНА **47-52**
Анастасия КАЛИНЬКО, Наргиза БОЛАТОВА
Профессиональное выгорание педагогов системы общего образования: причины, проявления и профилактика

Гульмира ИМАЖАНОВА, Жансая НҰРЛАНҚЫЗЫ, Медет ИСАЕВ **52-57**
Игровые технологии в физическом воспитании детей и подростков: теоретический анализ, классификация и педагогическая значимость

Гульзам АБИЛКАСИМОВА, Иван ЛЕНЧАК, Ксения ТОТМИНА, **57-62**
Владислав БОРОДУЛИН, Айгерим ЕСКАЛИЕВА
Опытно-экспериментальная оценка эффективности методического комплекса по организации и проведению тренировочного процесса в баскетболе для учащихся 11-14 лет

Ильяс НУРСУЛТАН **63-67**
Разнообразие методов научного исследования

Гульмира ИМАЖАНОВА, Бекарыс ЕРКЕБАЙ, Медет ИСАЕВ **67-71**
Разработка и внедрение национально ориентированной модели игровых технологий в системе физического воспитания детей и подростков

Дарья МАРКИНА, Гульбану АУБАКИРОВА **71-75**
Роль английского языка в профессиональной юридической деятельности в условиях глобализации

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Кайрат БАКИШЕВ, Сергей МАЛИКОВ **77-83**
О результатах научного исследования по проблеме обеспечения безопасности при ведении горных и строительных работ

Кулбагила БАЙКЕНЖИНА, Темирлан СУЛЕЙМЕНОВ **83-89**
Иммунитет свидетеля в уголовном процессе

Евгений ЖАНАЙДАРОВ **89- 94**
Арбитраж в республике Казахстан: современное состояние, проблемы и перспективы развития

Аликжан ФЕТКУЛОВ, Асель АХМЕТОВА, Михаил АНДРЕЯНОВ **94- 99**
Унификация и гармонизация национального законодательства стран содружества в сфере незаконного оборота наркотиков

Гульнар МУХАМАДИЕВА, Амина СМАГУЛОВА **100-105**
Использование Big Data и алгоритмов интеллектуального анализа данных в деятельности следователя

Риза СУСАН **105-111**
Искусственный интеллект в школах: трансформация образовательного процесса и вызовы будущего

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ **114-115**

CONTENTS

ECONOMY

Assel YERDAVLAT, Muratbay SIKHIMBAYEV **7-14**
Paths for the development of economic assessment of natural resources in KAZAKHSTAN

Bayan ALIMOVA, Lezzetzhan MUSTAFINA **14-19**
The use of neural networks in analyzing the dynamics of financial markets

Veniamin SAFONOV, Gulmira NAKIPOVA, Baktygul KASYMOVA, **19-27**
Elena KRASNOSHCHEKOVA, Ainurim MALAEVA
The genesis of theoretical views on the development of digital marketing

Aigul IBRAYEVA, Zhelyu VLADIMIROV, Marquisa AKHANOVA **27-33**
Microqualifications and their impact on the labor market of the Karaganda region

Shynar IGISINOVA, Ainara RAIYMBEKOVA, Kristina TIKHOMIROVA **33-41**
Emotional branding: how to build trust and loyalty in the age of digital noise

Ayim ABETOVA, Gizat KENESHEVA, Dimitar STEFANOV, Marina ASANOVA **42-45**
Priority directions for ensuring the stability of regional economic development

PEDAGOGICS

Gulzam ABILKASSIMOVA, Xeniya MAKAROVA, Taisiya AKHMATULLINA, **47-52**
Anastasia KALINKO, Nargiza BOLATOVA
Professional burnout of teachers of the general education system: causes, manifestations and prevention

Gulmira IMAZHANOVA, Zhansaya NURLANKYZY, Medet ISAEV **52-57**
Game technologies in physical education of children and adolescents: theoretical analysis, classification and pedagogical significance

Gulzam ABILKASSIMOVA, Ivan LENCHAK, Xeniya TOTMINA, Vladislav BORODULIN **57-62**
Aigerim YESKALIYEVA
Experimental evaluation of the effectiveness of the methodological complex for the organization and conduct of the basketball training process for students aged 11-14 years

Ilyas NURSULTAN **63-67**
Variety of methods of scientific research

Gulmira IMAZHANOVA, Bekarys YERKEBAY, Medet ISAEV **67-71**
Development and implementation of a nationally oriented model of gaming technologies in the system of physical education of children and adolescents

71-75

Darya MARKINA, Gul'banu AUBAKIROVA
The role of the english language in professional legal activity in the context of globalization

JURISPRUDENCE

Kairat BAKISHEV, Sergey MALIKOV **77-83**
On the results of research into the problem of safety in mining and construction work

Kulbagila BAIKENZHINA, Temiral SULEIMENOV **83-89**
Witness immunity in criminal proceedings

Yevgeniy ZHANAIDROV **89-94**
Arbitration in The Republic of Kazakhstan: current state, problems and development prospects

Alikzhan FETKULOV, Assel AKHMETOVA, Mikhail ANDREYANOV **94-99**
Unification and harmonization of the national legislation of the cis countries in the field of drug trafficking

Gulnar MUKHAMADIEVA, Amina SMAGULOVA **100-105**
Use of Big Data and data mining algorithms in the work of investigators

Riza SUSAN **105-111**
Artificial intelligence in schools: transformation of the educational process and future challenges

INFORMATION FOR AUTHORS **116-117**

ЭКОНОМИКА

ECONOMY

УДК 338.45:622.3 (574)
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.001

Assel YERDAVLAT, *doctoral student, Department of Finance, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Academic str., 9, e-mail: assely@bk.ru;*

Muratbay SIKHIMBAYEV, *Doctor of Economics, Professor, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Academic str., 9, e-mail: smurat@yandex.kz.*

PATHS FOR THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC ASSESSMENT OF NATURAL RESOURCES IN KAZAKHSTAN

Abstract. This article examines natural resources in the Republic of Kazakhstan from the economic perspective of valuation. According to the Strategy of the Republic of Kazakhstan and the Program for Accelerated Industrial and Innovative Development of the Republic of Kazakhstan, accurate cost estimates for production in the mineral resource sector are essential for more productive growth and extraction of natural resources, as well as for more efficient use of natural resources.The economic valuation of mineral resources, importantly a scientifically sound one, is perhaps the most important condition for their rational use and a prerequisite for the effective development and deployment of production capacities. Therefore, addressing the challenges of economic valuation of natural resources is of great practical and theoretical importance, and this is the relevance of the topic of this study.

Keywords: valuation, natural resources, mineral resources, economic valuation.

Асель ЕРДАВЛАТ, *докторант, кафедра «Финансы», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая 9, e-mail: assely@bk.ru;*

Муратбай СИХИМБАЕВ, *доктор экономических наук, профессор, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая 9, e-mail: smurat@yandex.kz.*

ПУТИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: В данной статье рассмотрены природные ресурсы в Республике Казахстан с экономической стороны оценочной деятельности. Согласно Стратегии РК и Программе форсированного индустриально-инновационного развития Республики Казахстан для более продуктивного развития объемов производства и добычи природных ресурсов важна точная оценка затрат при производстве продукции в минерально-сырьевом комплексе, а также с целью использования природных ресурсов более рационально. Экономическая оценка минеральных ресурсов, что немаловажно - научно-обоснованная, является, пожалуй, самым главным условием их рационального использования, предпосылкой эффективного развития и размещения производственных сил. Именно поэтому решение трудностей экономической оценки природных ресурсов имеет важное практическое и теоретическое значение, в этом и заключается актуальность темы настоящего исследования.

Ключевые слова: оценка, природные ресурсы, минеральные ресурсы, экономическая оценка.

Асель ЕРДАВЛАТ, *докторанты, «Қаржы» кафедрасы, Қазтұтынуодағы Қарағандыуниверситеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к. 9, e-mail: assely@bk.ru*

Муратбай СИХИМБАЕВ, *экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к. 9, e-mail: smurat@yandex.kz*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТАБИҒИ РЕСУРСТАРДЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАҒАЛАУДЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Түйін. Бұл мақалада бағалау қызметінің экономикалық жағынан Қазақстан Республикасындағы табиғи ресурстар қарастырылған. ҚР стратегиясына және Қазақстан Республикасының үдемелі индустриялық-инновациялық даму бағдарламасына сәйкес табиғи ресурстарды өндіру мен өндіру көлемін неғұрлым өнімді дамыту үшін минералды-шикізат кешенінде өнім өндіру кезінде, сондай-ақ табиғи ресурстарды неғұрлым ұтымды пайдалану мақсатында шығындарды дәл бағалау маңызды. Минералды ресурстарды экономикалық бағалау, ең бастысы, ғылыми негізделген, оларды ұтымды пайдаланудың ең маңызды шарты, өндірістік күштерді тиімді

дамыту мен орналастырудың алғышарты болып табылады. Сондықтан табиғи ресурстарды экономикалық бағалаудың қиындықтарын шешудің маңызды практикалық және теориялық маңызы бар, бұл осы зерттеу тақырыбының өзектілігі.

Түйін сөздер: бағалау, табиғиресурстар, пайдалықазбалар, экономикалықбағалау

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Yerdavlat A., Sikhimbayev M. Paths for the development of economic assessment of natural resources in Kazakhstan. Bulletin of KEU. – 2026. – № 1 (80). – 7–14.

APA

Yerdavlat, A., Sikhimbayev, M. (2026) Paths for the development of economic assessment of natural resources in Kazakhstan. [in English]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 7–14.

Introduction. Kazakhstan is the richest country in the world in terms of diversity and mineral resources. Since kindergarten and school, we know that almost the entire Periodic table is represented in our country. First place in the world in terms of reserves of zinc, barite, and tungsten. Second place in terms of silver and lead reserves. The third place in terms of fluorite and copper reserves, the sixth place in terms of gold reserves – all this is our Republic. There are significant gas and oil reserves in the western part of the country. In this regard, Kazakhstan is one of the ten largest oil-producing countries that influence the world market.

Analysis of recent research and publications. The main provisions of the efficiency theory that should be taken as a starting point when creating a scientifically based concept of the efficiency of integrated use of raw materials. The theory of efficiency of social production is one of the most intensively developed sections of modern economic science.

The works of academicians S.G. Strumilin and T.S. Khachaturovpublished in the late forties and subsequent works of T.S. Khachaturov and scientists of his school in this field were of outstanding importance in the development and formation of the modern theory of efficiency. Optimization aspects of thistheory related to the wide application of economic and mathematical methods and a general dynamic approach to the problem have also been greatly developed. To study the efficiency of integrated use of raw materials, works in the field of environmental management optimization, headed by Academician N. P. Fedorenko, are of particular interest.

Purpose of the study. To investigate the determination of the economic value of natural resources in Kazakhstan**.**

Materials and methods. The study is based on a comprehensive analysis of theoretical, methodological, and applied approaches to the economic valuation of natural resources in Kazakhstan. The research materials included scientific publications on the theory of economic efficiency, environmental management, mineral resource valuation, and the integrated use of raw materials, as well as methodological provisions related to the valuation of mineral deposits and subsurface resources. In addition, the study relied on regulatory and analytical provisions concerning the use of natural resources, resource accounting, rental income, taxation, and the economic justification of deposit development.

The methodological basis of the research combines general scientific and special economic methods. The abstract-logical method was used to clarify the conceptual content of the categories «economic valuation», «price», and «value» of natural resources. The comparative method was applied to distinguish between cost-based and rent-based approaches to valuation and to identify their advantages and limitations in relation to Kazakhstan’s mineral resource sector. The system approach made it possible to examine natural resources not only as objects of extraction, but also as elements of a broader economic, legal, and environmental management framework. Methods of analysis and synthesis were used to generalize scientific views on the functions, principles, and practical tasks of natural resource valuation. The study also employed elements of economic interpretation of valuation indicators, including operating costs, transport costs, environmental protection expenditures, and tax payments used in assessing mineral deposits.

The empirical basis of the article is limited to secondary materials, namely published academic sources and methodological provisions used in valuation practice. No field survey, questionnaire, or statistical experiment was conducted. The research has a qualitative analytical character and is aimed at identifying the main directions for improving the economic valuation of natural resources in Kazakhstan, including the need for clearer methodological support and the development of national valuation standards.

Results/Discussion. Determining the economic value of natural resources is an important skill for

appraisal companies and appraisers, and the cost is calculated for the following tasks:

– confirmation of the financial efficiency of contractual agreements on product division in the development of mineral deposits. Under the conditions of implementing a joint project involving foreign investment;

– transactions on natural resources in terms of acquisition and transfer of property rights under these objects in accordance with the law;

– mortgage lending secured by the right to own natural resources and deposits;

– maintaining cadastres of state natural objects;

– development and further implementation of investment projects with involvement in economic turnover;

– for the purposes of calculating zonal tariffs for water and gas supply;

– calculation of rent taxation. Provided that the cost of resources as a real estate object is determined as the taxable base;

– justification of territorial programs for the implementation of environmental protection measures;

– privatization, as well as the introduction of natural resources in the authorized capital of the enterprise;

– determination of damage and compensation in case of wasteful use of resources;

– calculation of the starting price for putting them up for auction;

– audit.

What is the economic assessment of resources? The basis of environmental management is economic assessment – that is, the cost expression of resources. The estimate shows the cost of consumption, reflects the laws of value, and allows you to calculate costs. Any mineral resource and mineral resource has varying degrees of value for humans. This value is reflected in total: economic and non-economic estimates.

Non-economic assessment of natural resources is the environmental, health, social, moral, cultural and other value of the resource. As a rule, this estimate is not measured in value, or is conventionally expressed in money as the amount that the population is willing and able to donate in order to preserve natural resources [1, p. 24].

The economic assessment of natural resources is the determination of the utility of a resource to society or its contribution to improving the satisfaction of needs. Such an estimate has two functions.

1) an account.
2) a stimulating one.

These functions form the base of tariffs for the use of natural resources, as well as accounting for damage and its compensation in case of irrational use or pollution.

Accounting for natural resources is the natural identification of their quantity and qualities. This is necessary for the purposes of economic assessment of resources, determining the degree of wealth of a country, analyzing the use of natural resources, and so on.

There are two types of accounting: detailed and state accounting. Detailed accounting is performed by users or businesses. State registration takes place at the same time throughout the country and differs in frequency, usually held in 3-5 years. This is necessary for planning and forecasting the use of resources in the development of the state. Inventory indicators are such indicators as: mass, quality, quantity, the degree of its study, resource productivity, and the direction of resource use by their users. In conclusion, usage balances are compiled, which show the amount of resource involvement in production.

When assessing the value of natural resources, the object of assessment is resources for which technologies have already been developed to prevent their irretrievable losses. Natural resources that are involved in economic turnover and are objects of State or private ownership may also be subject to independent assessment.

The economic value of natural resources can be defined as a set of monetary terms. Namely, the effect of rent, which is acquired from the use of resources and their territorial combinations. In addition, the costs of their reproduction, use and preservation are taken into account. Ownership of natural resources gives the owner the right to receive rental income and profit from their further sale.

One of the main reasons that complicates the solution of problems of economic assessment is the unclear distinction between the concepts of "price" and "valuation" of mineral resources. There is an expert opinion that the price and valuation of mineral resources either coincide, or the valuation is derived from the price of products obtained from their use. For example, the price of a deposit or mineral resources of a certain territory is taken as the expected effect of their use, since it is not the resources themselves that are sold and bought, but the expected rents associated with them (the "irrational" price of natural resources is equal to their economic assessment).

However, in the process of assessing natural resources, these are not the only difficulties. As an appraiser with experience in this field, I can say that the evaluation of resources and funds is a narrowly focused activity of companies and private appraisers. Only specialists with extensive experience and

knowledge of international standards are able to determine the value of a natural object in accordance with the principles of assessment. It is really difficult to find such specialists in the market, since more often orders for such an assessment occur through tenders [2, p. 41].

But the problem is that Kazakhstan does not have a separate national standard for the assessment of natural resources. In the scientific literature, there are many approaches to the economic assessment of resources, but there are no clear instructions for appraisers in our country. For example, until 2018, there were difficulties in evaluating a business and a certain amount of time (about 2 years) the Business Assessment standard was under review and changes were made. And only in 2018, in parallel with the update of all existing standards, the difficulties in evaluating the business were resolved with its release.

Similarly, the national standard for the assessment of natural resources of Kazakhstan could clarify some points, for example, with the distinction between the concepts of "price" and "valuation" of mineral resources. Also, the resources of our country in the economic and legal segment can relate to tangible and intangible assets, which in turn can belong to individuals or legal entities with any real rights under the law:

- the right to rent;
- lifetime possession by inheritance;
- Unlimited use on a permanent basis.

However, for valuation purposes, when determining rental taxation, the value of resources as a real estate object is determined as the taxable base.

Economic assessment of natural resources means quantitative and qualitative measurement of their use value and involves determining the national economic value of this resource. The purpose of this assessment is to create economic incentives that encourage enterprises and organizations to use and protect these resources efficiently in order to increase the efficiency of public production and fully meet national economic needs. This is due to the close dependence of the efficiency of social production on the value of the natural resources involved in it.

Resource accounting is the natural identification of the quantity and quality of natural resources. When accounting, resources can be inventoried according to some classification within its gradation. Accounting is necessary for assessing natural resources and the degree of their availability in the country's territories, analyzing the dynamics of resource use, assessing their condition, planning and forecasting their use and reproduction, technical and economic justification of the development and location of production, etc. There are two types of accounting: detailed (conducted by user enterprises) and state (one - time throughout the country).

The formation of the economic mechanism in resource management is based on the economic assessment of resources - their value expression. They reflect the labor-mediated cost of a resource and its consumer value, and record the effectiveness of the law of value in commodity-money relations. In addition, relations are carried out through it regarding the reproduction of resources, their restoration, use (savings, overspending, etc.). Without an economic assessment of resources, it is impossible to implement the most important draft laws on the transition of the country's economy to market conditions of management, creating equal conditions for the activities of enterprises regardless of ownership forms; accounting for environmental damage, justification of standards for resource extraction development of economic incentives and measures to protect resources. The value of the economic assessment is not constant. It directly depends on the conditions and factors that develop at different stages of production development [3, p. 15].

An estimate of the value of mineral raw materials in the subsurface can be used to assess national wealth or to determine the initial share price when an enterprise is privatized or when shares are sold on the securities market. However, the results of this assessment are very relative. Therefore, in order to ensure the reliability of calculations, it is recommended to estimate forecast resources using a confidence factor of равным0.1 - 0.15, depending on the degree of study of the territory.

For the evaluation of deposits for commercial use (acquisition of production rights, project efficiency assessment, etc.), the general formula for evaluating deposits can be refined. It may include new components that more accurately describe the economic conditions of field development.

The average world price of a mineral resource can be determined on the basis of data from the International Monetary Fund's publicationInternationalfinancial Statistics (NBF).

Estimated annual costs for the estimated field (operating costs) for the projected technology of mineral extraction can be determined based on the main structural elements and calculatedusing the formula (1):

$$I = It + TR + On + N, \text{ where} \quad (1)$$

It - average annual operating costs, determined based on actual data for the previous year or according to the feasibility study of the field development project.

TR - the average annual cost of transportation of products.

Op - average annual operating costs for environmental protection measures in accordance with the field development project;

H - average annual taxes and payments in subsurface use.

Evaluation of the value of mineral deposits is carried out in the following order:

- At the first stage: In explored deposits, parts are distinguished that are approximately the same in terms of mining and geological parameters and technical and economic indicators. Inventory delineation options are determined based on current instructions and regulatory documents. The analysis of economic, geographical and environmental conditions of the subsurface site location is performed.

Options for calculating the reserves of the deposit are selected, taking into account its natural features. Field development technologies and mineral processing (enrichment) technologies are selected.

- At the second stage: A variant calculation of the technical and economic indicators of the field assessment is carried out. For each option, the value of recoverable reserves in terms of final products, the period of development of reserves, and indicators of operating and capital costs are determined. The cost is calculated for each option.

- At the third stage: A rational option for field operation is selected and a feasibility study (feasibility study) of the project is prepared and approved. If necessary (in case of insufficient efficiency of the selected field operation option), technical and economic solutions can be clarified and comparative efficiency indicators can be calculated.

Materials of the mineral reserves valuation report should include:

1. General information about the subsurface area where the description is given

- geographical location of the subsurface area, including its location relative to other licensed areas;

- natural and climatic conditions (terrain, seismicity, air temperature fluctuations, precipitation, wind direction, permafrost, etc.);

- the degree of development of the territory (the nearest settlements, the presence of shipping, railways and highways, runways, remoteness from pipelines, production development, etc.).

2. The geological characteristics of a subsurface area must contain:

- description of the geological structure of the site and justification for the allocation of individual assessment objects;

- analysis of reservoir properties of each of the objects, calculation of resources and mineral reserves by category;

- forecast of recoverable reserves of industrial categories.

3. Technological indicators for the development of deposits and subsurface areas include descriptions of the field parameters of each of the selected evaluation objects, possible technological development options, and forecast indicators for the production of main and associated products.

All types of natural resources are subject to economic assessment, with the exception of those available in unlimited quantities (for example, atmospheric air, water in the world's oceans). Economic assessment of natural resources means quantitative and qualitative measurement of their use value and involves determining the national economic value of this resource. The purpose of this assessment is to create economic incentives that encourage enterprises and organizations to use and protect these resources efficiently in order to increase the efficiency of public production and fully meet national economic needs. This is due to the close dependence of the efficiency of social production on the value of the natural resources involved in it. The increasing rate of development of social production determines the increasing demand for natural resources, both mineral, plant and animal, which has a negative environmental impact on the environment. In addition, as a result of industrial and economic activities of enterprises and organizations, the quality of the environment worsens due to its pollution by industrial waste.

The economic assessment of natural resources makes it possible to take into account all possible losses associated with their widespread use, and to assess in monetary terms the environmental consequences of the impact of production on the environment.

The economic assessment of natural resources involves solving two interrelated tasks: determining the national economic value of naturalresources invalue terms and choosing options for optimal environmental management in specific conditions that maximize the national economic value of using natural resources.

The content of the economic assessment of natural resources in accordance with the national economic efficiency of their use is that the value of the monetary assessment depends on the increase in the economic effect with an increase in the volume of the resource or on its decrease with a decrease in the volume or deterioration of the quality characteristics of the natural resource [4, p.62].

In the economic literature devoted to methodological problems of economic assessment of natural resources, two different concepts are considered.

According to the first concept, the cost of a product is determined by the socially necessary costs

of its production, so it was proposed to estimate the cost of natural resources by the labor costs for their preparation and use. This approach is called the cost method. However, such an assessment does not allow us to objectively determine the consumer value of various resources in terms of quality. For example, if we proceed from this concept, raw materials from two mineral deposits (sites) will have the same estimate with equal costs for their discovery and development, despite different qualitative characteristics. Obviously, the best raw materials should get a higher valuation. Otherwise, there may be unjustified results of economic calculations that will not contribute to solving the most important national economic task — a sharp improvement in the useof the country's natural resources.

The economic assessment of natural resources based on differential rent is more objective (the second concept). It allows you to give a monetary assessment of natural resources in accordance with the national economic effect they bring. The conditions for the emergence of differential rent are directly related to differences in the natural and climatic conditions of management in nature-intensive industries (limited land, the level of its fertility, the location of enterprises, production conditions in extractive industries), as well as with the presence of commodity-money relations and the operation of the law of value.

Integrated use of raw materials is a special case of rational use of natural resources, based on the implementation of significant capital investments and achievements of scientific and technological progress. It has a direct impact on the effective solution of many interrelated economic and socio – economic problems, including an active impact on the level of environmental protection from industrial waste pollution. Therefore, the principles of evaluating the effectiveness of integrated use of raw materials should be based on the main provisions of the theory of efficiency of public production, efficiency of capital investments and new equipment, efficiency of use of natural resources and nature protection.

The success achieved in recent years in the study of these sections of economic theory allows us to approach the methodology of the effectiveness of integrated use of raw materials from the unified theoretical positions developed by domestic economic science. The most significant features that need to be taken into account when developing a theory for evaluating the effectiveness of integrated use of raw materials are as follows:

- the presence of several valuable components and harmful impurities in specific types of raw materials at the same time, the goals and efficiency of extracting some, as a rule, are different;

- the presence of fundamentally different raw material sources of the same valuable component, and the main part of the sources, in turn, is multicomponent raw materials;

- the difference in the use value of individual components of the same raw materials and the different need for them in the national economy;

- the difference in costs (capital, current) for the extraction of components of the same name from different raw materials sources and at enterprises of different industries;

- the absence in some cases of accounting for individual costs of extracting valuable and undesirable components of raw materials, as well as scientifically based standards of socially necessary costs and prices for individual components.

All this significantly complicates the tasks of comparability of options, determination of comparative and absolute efficiency, as well as optimization of plans for integrated use of raw materials according to the efficiency criterion. It should be noted that there are two interrelated provisions confirmed by the practice of integrated use of raw materials in the national economy and the possibility of natural deviations of the actual costs of obtaining valuable components from the level of socially necessary costs:

1) the efficiency of extracting individual components in each particular production is not necessarily the same;

2) the efficiency of extracting individual components does not necessarily correspond to the overall efficiency of raw material processing [5].

The theory of efficiency is related to other problems of economic science – the theory of reproduction, planning, economic incentives, pricing, the theory of economic measurements and standards, etc. The importance of efficiency theory is much broader than its purpose. It is rightly noted in the scientific literature that "it would be wrong to consider the problem of efficiency from a narrow empirical point of view, to reduce its essence to the development of standards, to identify individual shortcomings in the practice of construction and the use of fixed assets. In fact, there is a close connection and conditionality of the economic phenomena we study, and only through such an understanding of them can we identify the underlying patterns. And this requires a theoretical approach, theoretical generalizations. Only by referring to the political economy of socialism, applying it to the analysis of efficiency problems, can we correctly approach their coverage and generalization». This is especially important to take into account when trying to make economic sense of such complex and multifaceted economic phenomena as the integrated use of natural

resources.

Efficiency theory clearly distinguishes between the concepts of effect and efficiency, understanding the former as the physical result of economic activity (for example, an increase in profit at an enterprise, an increase in the physical volume of national income on the scale of the national economy, etc.), and the latter as the ratio of the effect of the costs that caused it. Efficiency reveals the nature of the cause-and-effect relationships of production, reflects not the result itself, but how it was achieved. Therefore, efficiency is almost always characterized by relative indicators constructed from various characteristics (parameters) of the result and costs, which does not exclude, however, a systematic consideration of the absolute values of these parameters [6, p. 36].

From this point of view, the effectiveness of integrated use of raw materials should be characterized by a ratio or systematic consideration of all its results (positive impacts on the efficiency of the national economy) and costs – current and one-time. This immediately excludes from the scope of performance indicators only the resulting estimates, i.e. indicators of the level of integrated use of raw materials.

Integrated use of raw materials, like other types of production and economic activities, is largely regulated and regulated by a system of interrelated estimates and prices. There are deep internal differences between them, both in substance and in scope.

Estimates are based on cost and effect limits. They are used in the practice of comparing options, setting economic limits on the completeness and degree of integrated use of raw materials, determining the national economic efficiency of integrated use of raw materials, etc. Prices are based on average costs and are used in the field of economic activity (including self-financing), as well as to determine the efficiency of integrated use of raw materials in the market. at the enterprise level [7, p. 53].

It is particularly important to distinguish between the areas of application of estimates and prices for the cost accounting of products and resources. The product is always the result of labor, the product has a value, and in accordance with it, a price. Therefore, the price can be set for any product, for example, for proven reserves of natural resources (since the corresponding costs were made by geological exploration organizations), for extracted ore (since the costs of the mining enterprise were added to these costs), etc. The price includes all the costs of the company for the production of each product (extraction of each component), including exploration and production costs. production of raw materials, product production, sales, compensation for the consequences of environmental pollution by harmful industrial waste, partially - for the creation of enterprise infrastructure, training of personnel, etc.Prices can be wholesale (reflecting the level of production costs at the time before setting prices, prospective (taking into account changes in costs in the next 5-6 years), forecast (taking into account changes in costs in the longer term), but their essence does not change from this.

A resource is a potential product (raw material or final product); it is only a prerequisite for the future effect of production. This effect will be obtained only after certain costs are applied to the resource itself. In this regard, it is estimated not by the amount of costs, but by the amount of the effect itself. Effect – the internal essence of the resource. The overall effect of a resource is the effect of its involvement in the national economic production process. The comparative effectiveness of a resource is the difference between the effect of a given resource and that of another substitute resource. Ineconomic and mathematical studies, products are sometimes considered a resource, since in closed economic systems the product of one industry can be a resource of another. At the same time, there is a distinction between reproducible and non – reproducible resources; the latter include all types минеральноof mineral resources [8, p.42].

Assessment of natural resources is one of the key concepts of the theory of optimal economic functioning, which is based on the idea of evaluating all factors of production by their share in the growth of the optimality criterion. Especially convenient is the assessment of a natural resource as a future effect in the economic assessment of the completeness of the use of raw materials. In this case, the growth or loss of the future effect is taken into account, which may be significantly larger compared to the cost of additional components extracted or lost.

Conclusion. Economic assessment of natural resources is a time-consuming and costly process. The standard is not enough for evaluation activities when calculating the cost of natural resources, as well as additional scientific seminars with practicing appraisers in this area and methodological recommendations from the Chamber of Appraisers, where all methods would be collected and calculation based on the example of a specific object is provided (there is a similar manual for evaluation of apartments and selection of analogs). The development and implementation of national standards and guidelines is one of the ways to develop resource evaluation, as well as popularize the methodology among evaluation companies.

List of literature

1. Хачатуров Т.С. Об экономической оценке природных ресурсов // Интенсификация и резервы экономики. М.: Наука, 1970. - С. 9–22.

2. Кенбейлова С.Ж., Таскарина А.Ж. Комплексное использование минерального сырья: учебное пособие. — Павлодар: Торайгыров университет, 2018. — 80 с.

3. Сухотин Ю.В. Об оценках природных ресурсов // Вопросы экономики. – 2024. - № 12. – С. 87-98.

4. Fedorenko N.P. On the economic assessment of natural resources // Вопросы экономики. – 2022. - №3. - P. 94-103.

5. Гофман К.Г. Методы экономической оценки природных ресурсов: учеб. пособие. — М.: АНХ СССР, 1980. — 71 с.

6. Русанов Д.К. Экономическая оценка минеральных ресурсов: монография. — Москва: Недра, 1987. – 274 с.

7. Домаренко В.А. Эколого-экономическая оценка месторождений: учебное пособие: Томск: Политехнический университет, 2022. – 166 с.

8. Рудяк М.С., Умнов В.А. Применение опыта оценки природных ресурсов при выборе вариантов использования подземного пространства // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). - 2002. - №11. https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-opyta-otsenki-prirodnyh-resursov-pri-vybore-variantov-ispolzovaniya-podzemnogo-prostranstva

References

1. Khachaturov T.S. Ob ekonomicheskoj ocenke prirodnyh resursov // Intensifikaciya i rezervy ekonomiki. M.: Nauka, 1970. - S. 9–22.

2. Kenbejlova S.Zh., Taskarina A.Zh. Kompleksnoe ispol'zovanie mineral'nogo syr'ya: uchebnoe posobie. — Pavlodar: Torajgyrov universitet, 2018. — 80 s.

3. Sukhotin Yu.V. Ob ocenkah prirodnyh resursov // Voprosy ekonomiki. – 2024. - № 12. – S. 87-98.

4. Fedorenko N.P. On the economic assessment of natural resources // Voprosy ekonomiki. – 2022. - №3. - P. 94-103.

5. Gofman K.G. Metody ekonomicheskoj ocenki prirodnyh resursov: ucheb. posobie. — M.: ANH SSSR, 1980. — 71 s.

6. Rusanov D.K. Ekonomicheskaya ocenka mineral'nyh resursov: monografiya. — Moskva: Nedra, 1987. – 274 s.

7. Domarenko V.A. Ekologo-ekonomicheskaya ocenka mestorozhdenij: uchebnoe posobie: Tomsk: Politekhnicheskij universitet, 2022. – 166 s.

8. Rudyak M.S., Umnov V.A. Primenenie opyta ocenki prirodnyh resursov pri vybore variantov ispol'zovaniya podzemnogo prostranstva // Gornyj informacionno-analiticheskij byulleten' (nauchno-tekhnicheskij zhurnal). - 2002. - №11. https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-opyta-otsenki-prirodnyh-resursov-pri-vybore-variantov-ispolzovaniya-podzemnogo-prostranstva

УДК 004.032.26:336.76
DOI10.52445/BKEU.2026.80.1.002

***Баян АЛИМОВА**, жаратылыстану ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш., 9, e-mail: alimovabayan20@gmail.com;*

***Лэззэтжан МУСТАФИНА**, физика-математика ғылымдарының кандидаты, Қарағанды техникалық университетінің доценті, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Н.Назарбаев даңғылы 56, muhamed_l29m1956@mail.ru*

ҚАРЖЫ НАРЫҚТАРЫНЫҢ ДИНАМИКАСЫН ТАЛДАУДА НЕЙРОЖЕЛІЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУ

Түйін. Бұл мақалада қаржы нарықтарындағы бейсызық және құбылмалы процестерді болжау үшін нейрожелілердің қолданылу мүмкіндіктері қарастырылады. Автор дәстүрлі болжау әдістерінің шектеулігі мен қазіргі заманғы жасанды интеллект технологияларының артықшылықтарын талдайды. Мақалада нейрожелілердің құрылымы, олардың қаржы саласындағы практикалық үлгілері, артықшылықтары мен шектеулері нақты мысалдармен және кестелік көрсетіліммен толықтырылады. Сонымен қатар зерттеуде нейрожелілік модельдердің қаржы нарығындағы уақыттық қатарларды өңдеу, тәуекел деңгейін бағалау, жасырын трендтерді анықтау және инвестициялық шешім қабылдау үдерісін жетілдірудегі рөлі айқындалады. Нейрожелілерді қолданудың тиімділігі олардың үлкен көлемдегі деректерді талдау, құбылмалы нарықтық жағдайларға бейімделу және болжау дәлдігін арттыру мүмкіндіктері арқылы негізделеді.

Түйінді сөздер: қаржы нарығы, нейрожелі, машиналық оқыту, уақыттық қатарлар, қаржылық болжау, жасанды интеллект.

Баян АЛИМОВА, *магистр естественных наук, старший преподаватель, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: alimovabayan20@gmail.com;*

Лэззэтжан МУСТАФИНА*, кандидат физико-математических наук, доцент, Карагандинский технический университет, Республика Казахстан, г.Караганда, проспект Н.Назарбаева 56, muhamed_l29m1956@mail.ru*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЙРОСЕТЕЙ В АНАЛИЗЕ ДИНАМИКИ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ

Аннотация. В данной статье рассматриваются возможности применения нейронных сетей для прогнозирования нелинейных и волатильных процессов на финансовых рынках. Автор анализирует ограничения традиционных методов прогнозирования и преимущества современных технологий искусственного интеллекта. В статье подробно раскрывается структура нейронных сетей, приводятся практические примеры их использования в финансовой сфере, а также описываются их сильные и слабые стороны с конкретными примерами и таблицами. Также в исследовании определяется роль нейросетевых моделей в обработке временных рядов на финансовом рынке, оценке уровня риска, выявлении скрытых трендов и совершенствовании процесса принятия инвестиционных решений. Эффективность использования нейросетей обусловлена их возможностями анализа больших объемов данных, адаптации к волатильным рыночным условиям и повышения точности прогнозирования.

Ключевые слова: финансовый рынок, нейронная сеть, машинное обучение, временные ряды, финансовое прогнозирование, искусственный интеллект.

Bayan ALIMOVA*, Master of Natural Sciences, Senior Lecturer, Kazpotrebsoyuz Karaganda University, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, st. Academic, 9, e-mail:alimovabayan20@gmail.com;*

Lezzetzhan MUSTAFINA*, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Karaganda Technical University, Republic of Kazakhstan, Karaganda, N. Nazarbayev Avenue 56, muhamed_l29m1956@mail.ru*

THE USE OF NEURAL NETWORKS IN ANALYZING THE DYNAMICS OF FINANCIAL MARKETS

Abstract. This article explores the potential of using neural networks to forecast nonlinear and volatile processes in financial markets. The authors analyze the limitations of traditional forecasting methods and the advantages offered by modern artificial intelligence technologies. The paper provides a detailed explanation of the structure of neural networks, presents practical examples of their application in the financial sector, and discusses their strengths and limitations with concrete examples and tabular illustrations. The study also defines the role of neural network models in time series processing in the financial market, risk assessment, identification of hidden trends and improvement of the investment decision-making process. The effectiveness of using neural networks is due to their ability to analyze large amounts of data, adapt to volatile market conditions, and improve forecasting accuracy.

Keywords: financial market, neural network, machine learning, time series, financial forecasting, artificial intelligence.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Алимова Б., Мустафина Л. Қаржы нарықтарының динамикасын талдауда нейрожелілерді пайдалану // ҚЭУ хабаршысы. – 2026. – № 1 (80). – 14–18 б.

APA

Alimova, B., Mustafina, L. (2026) Qarjy naryqtarynyń dınamıkasyn taldaýda neırojelilerdi paıdalaný (The use of neural networks in analyzing the dynamics of financial markets) // [in Kazakh]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 14–18.

Кіріспе. Қазіргі жаһандық экономика жағдайында қаржы нарықтарының тұрақты дамуы мен тиімді жұмыс істеуі экономикалық өсудің маңызды факторларының бірі болып табылады. Акциялар, валюталар, бағалы қағаздар мен туынды қаржы құралдарының бағалары көптеген ішкі және сыртқы факторлардың әсерінен үздіксіз өзгеріп отырады. Осы өзгерістердің динамикасын дәл талдау мен болжау инвесторлар, қаржы

институттары және мемлекеттік реттеуші органдар үшін аса маңызды.

Дәстүрлі эконометрикалық модельдер қаржы нарықтарын талдауда кеңінен қолданылғанымен, олардың сызықтық болжамдарға негізделуі және күрделі тәуелділіктерді толық ескере алмауы белгілі бір шектеулер туғызады. Осыған байланысты соңғы жылдары жасанды интеллект әдістеріне, соның ішінде нейрожелілерге қызығушылық артып отыр.

Қаржы нарықтарының күрделілігі оларды болжауды ерекше қиын етеді. Нарықтағы бағаларға саяси, экономикалық, әлеуметтік және психологиялық факторлар ықпал етеді [1]. Дәстүрлі эконометриялық әдістер жиі сызықтық моделдерге сүйенеді және нарықтың кенеттен өзгеретін табиғатын ескере алмайды. Осы жағдайлар нейрожелілерді қолданудың маңыздылығын арттырып отыр. Жасанды нейрожелілер күрделі заңдылықтарды үйрену қабілетінің арқасында қаржы нарықтарының табиғи құбылмалылығын дәлірек бейнелей алады. Қаржы нарығы – жоғары дәрежелі белгісіздік пен бейсызық өзара әрекеттесуді қамтитын жүйе. Оның динамикасын болжауда ARIMA, GARCH сияқты классикалық модельдер қолданылғанымен, олар көбіне нарықтың қысқа мерзімді қозғалыстарын ғана ескереді [2]. Сонымен қатар олар күтпеген сыртқы әсерлерге сезімтал емес және жаңа үлгілерді тез игере алмайды. Бұл дәстүрлі әдістердің шектеулерін көрсетеді. Мысалы, күтпеген қаржы дағдарыстары немесе нарықтағы дүрбелең жағдайында мұндай әдістер жиі сәтсіздікке ұшырайды.

Нейрожелілер биологиялық жүйелерден шабыт алған ақпаратты өңдеу құрылымдары болып табылады [3]. Олар кіріс деректер жиынтығынан жасырын заңдылықтарды анықтап, нәтижесінде күрделі функцияларды апроксимациялауға қабілетті. Әдетте нейрожелілер бірнеше қабаттан тұрады: кіріс қабаты, жасырын қабаттар және шығыс қабаты. Әрбір нейрон өз салмақ коэффициенттері арқылы мәліметтерді өңдейді. Қаржы нарығында жиі қолданылатын LSTM желілері ұзақ уақытқа созылатын тәуелділіктерді игеруде ерекше нәтижелер көрсетуде, себебі олар алдыңғы ақпаратты ұмытып кетпеу қасиетіне ие. Бұл қасиет нарықтың тарихи үрдістерін ескеруде өте маңызды.

Қаржы нарықтарының динамикасы өте күрделі, сызықты емес және «шулы» (тұрақсыз) деректерден тұрады. Сондықтан дәстүрлі статистикалық модельдерге қарағанда, нейрожелілер заңдылықтарды анықтау мен болжам жасауда жоғары тиімділік көрсетіп отыр.

Төменде нейрожелілердің осы саладағы негізгі рөлі мен қолданылу жолдарына шолу жасалған.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу жұмысының материалдық негізін қаржы нарықтарының динамикасын талдауға және болжауға арналған отандық және шетелдік ғылыми еңбектер, нейрожелілік модельдерге қатысты теориялық тұжырымдамалар, сондай-ақ қаржы саласында қолданылатын заманауи жасанды интеллект технологиялары жөніндегі жарияланымдар құрады. Зерттеу барысында қаржы нарықтарының уақыттық қатарлары, акциялар бағаларының қозғалысы, валюта бағамдарының өзгерісі, қор индекстері мен криптовалюта нарығына қатысты ғылыми деректер мен мысалдар теориялық-әдіснамалық негіз ретінде пайдаланылды. Сонымен қатар нейрожелілердің қаржы нарықтарын болжаудағы мүмкіндіктерін көрсету үшін RNN, LSTM, CNN және Transformer секілді архитектуралардың функционалдық ерекшеліктері қарастырылды.

Зерттеу әдістері ретінде салыстырмалы талдау, жүйелеу, жалпылау, сипаттамалық талдау және ғылыми әдебиеттерді шолу әдістері қолданылды. Салыстырмалы талдау әдісі арқылы дәстүрлі эконометрикалық модельдер мен нейрожелілік тәсілдердің айырмашылықтары мен артықшылықтары айқындалды. Жүйелеу және жіктеу әдістері нейрожелілердің негізгі түрлерін, олардың қолданылу бағыттарын және қаржы нарығындағы қызметтік рөлін анықтауға мүмкіндік берді. Жалпылау әдісі арқылы зерттелген ғылыми көзқарастар мен тәжірибелік қолданыстардың ортақ нәтижелері тұжырымдалды. Сондай-ақ мақалада кестелік көрсету әдісі пайдаланылып, нейрожелілердің негізгі артықшылықтары мен шектеулері құрылымдық түрде берілді.

Зерттеудің әдіснамалық негізі қаржы нарықтарының бейсызық, құбылмалы және көпфакторлы табиғатын ескеруге бағытталды. Осыған байланысты талдау барысында нейрожелілердің күрделі тәуелділіктерді анықтау, үлкен көлемдегі деректерді өңдеу және ұзақ мерзімді уақыттық байланыстарды модельдеу қабілетіне басым назар аударылды. Әдістемелік тұрғыдан зерттеу теориялық сипатта жүргізіліп, нақты эмпирикалық есептеулерден гөрі нейрожелілік модельдердің қаржы нарығындағы қолданылу әлеуетін ғылыми тұрғыдан негіздеуге бағытталды.

Нәтижелер / Талқылау. Бүгінгі таңда нейрожелілік модельдер Nasdaq, Dow Jones секілді негізгі индекстердің қозғалысын болжауда кеңінен қолданылуда. Сонымен қатар криптовалюта

нарығында, мысалы, Bitcoin мен Ethereum бағасының өзгерісін болжауда да нейрожелілер жоғары дәлдік көрсетті. Мәселен, LSTM үлгілері ұзақ мерзімді тенденцияларды анықтау үшін өте тиімді екені дәлелденді. Сонымен қатар қайталанатын нейрожелілер (RNN) қаржы нарығының қысқа мерзімді ауытқуларын болжамдауда жақсы нәтижелер береді. Нейрожелілердің өздігінен үйрену қабілеті динамикалық жағдайларда жылдам бейімделуге мүмкіндік береді.

Нейрожелілерді қолдану салалары. Нейрожелілер қаржы нарықтарында келесі міндеттерді шешуде қолданылады:

- акциялар мен валюталардың бағасын болжау;
- нарықтық тәуекелді бағалау;
- портфельді оңтайландыру;
- аномалиялар мен қаржылық дағдарыс белгілерін ерте анықтау;
- автоматтандырылған сауда жүйелерін (trading systems) құру.

Жалпы проблемалардың бұрын шешілмеген бөліктерін бөліп көрсету.

Қаржы нарықтарында нейрожелілерді қолдану келесі бағыттарда кеңінен дамуда:

- NASDAQ және S&P 500 индекстерінің күн сайынғы қозғалысын болжау [4, б.1756].
- FOREX нарығындағы EUR/USD, GBP/USD валюталық жұптарының өзгерістерін болжау.
- Bitcoin және Ethereum секілді криптовалюталардың бағамының қысқа және орта мерзімді болжамдары.
- Ірі компаниялардың акциялары (Apple, Tesla) бойынша инвестициялық шешім қабылдауға арналған болжам жасау.

Қаржылық деректердің сипатына қарай әртүрлі архитектуралар пайдаланылады:

- RNN және LSTM (Long Short-Term Memory): Уақыттық қатарларды (акция бағасы, валюта курсы) талдауға арналған ең танымал желілер. Олар өткен кезеңдегі мәліметтерді "жадында сақтап", болашақ трендтерді болжауға қабілетті.
- CNN (Convolutional Neural Networks): Әдетте кескіндерді тануға арналғанымен, қаржыда техникалық талдау графиктерін (фигураларды) тану үшін қолданылады.
- Transformers (BERT, GPT): Қаржылық жаңалықтарды, есептерді және әлеуметтік желілердегі көңіл-күйді (Sentiment Analysis) мәтін түрінде өңдеп, оның нарыққа әсерін бағалайды.

Әрбір бағытта нейрожелілер уақыттық қатарлардан алынған тарихи деректерге сүйене отырып, жаңа трендтер мен ауытқуларды анықтайды. Бұл әдістер дәстүрлі регрессиялық модельдерге қарағанда нарықтың бейсызық және күрделі мінез-құлқын жақсы сипаттайды.

Кесте 1 - Нейрожелілердің негізгі артықшылықтары.

Артықшылықтары	**Шектеулері**
Бейсызық қатынастарды анықтау қабілеті	Деректер сапасына тәуелділік
Үлкен көлемді деректерді өңдеу мүмкіндігі	Артық үйрену (overfitting) қаупі
Өздігінен үйрену арқылы бейімделу	Үлгінің ішкі логикасын түсіндіру қиындығы
Ұзақ мерзімді уақыттық тәуелділіктерді модельдеу	Есептеу ресурстарының үлкен қажеттілігі

Кестеде 1 нейрожелілердің негізгі артықшылықтары мен кемшіліктері айқын көрінеді. Артықшылықтары арасында бейсызық байланыстарды дәл анықтау және үлкен деректермен жұмыс істеу қабілеті ерекше атап өтіледі. Бұл қаржы нарығындағы күрделі үрдістерді тиімді түсіндіруге мүмкіндік береді. Алайда нейрожелілердің ең үлкен қиындықтарының бірі – үлгінің түсіндірілуінің күрделілігі және артық бейімделу қаупі. Мұндай кемшіліктер үлгі сапасын бақылауды және үздіксіз қайта оқытуды талап етеді.

Зерттеу мақсаты. Менің ойымша, қаржы нарықтарының динамикасын болжауда нейрожелілерді қолдану – бүгінгі заманның ең өзекті әрі қажетті қадамдарының бірі. Қаржы нарығы – өз ішінде көптеген беймәлім факторлар тоғысатын өте күрделі жүйе. Дәстүрлі статистикалық модельдер көбіне мұндай күрделілікті жеткілікті деңгейде ескере алмайды. Ал нейрожелілер мәліметтерден жасырын заңдылықтарды анықтау арқылы нарықтың табиғи құбылмалылығын әлдеқайда сенімді болжай алады. Әсіресе ұзақ мерзімді тарихи үрдістерді ескеріп, күтпеген ауытқуларды алдын ала сезіну мүмкіндігі нейрожелілердің құндылығын арттыра түседі. Осы тұрғыдан алғанда, мен нейрожелілерді қолдануды «қаржы нарығын болжаудағы жаңа дәуірдің бастауы» деп бағалаймын. Дегенмен, нейрожелілерді қолдануда асығыстық пен механикалық тәсілге жол беруге болмайды деп есептеймін. Үлгілердің дұрыс құрылысы,

мәліметтердің сапасы және алынған нәтижелердің дұрыс интерпретациясы – табысты болжаудың негізгі шарттары. Нейрожеліні «қара жәшік» ретінде соқыр қолдану орнына, оны терең түсініп және икемдеп пайдалану қажет. Егер біз бұл технологияны ұқыпты әрі саналы қолдансақ, онда қаржы нарығындағы шешім қабылдау сапасын түбегейлі өзгертіп, «экономикалық болжаудың сапалы жаңа деңгейіне көтеріле» аламыз.

Маңызды ескерту**:** нейрожелі «сиқырлы таяқша» емес. Ол тек тарихи деректер негізінде ықтималдықтарды есептейді.

Артықшылықтары:

- Үлкен көлемдегі (Big Data) деректерді өңдеу жылдамдығы.

- Нарықтағы жасырын, сызықты емес байланыстарды таба білуі.

- Жаңа деректер түскен сайын модельдің өздігінен жетілуі (Self-learning).

Кемшіліктері:

- «Black Box» (Қара жәшік) мәселесі: модельдің неліктен мұндай шешім қабылдағанын түсіндіру қиын.

- Overfitting (Қайта оқыту): модель тарихи деректерге тым қатты бейімделіп, нақты нарықта қателесуі мүмкін.

- Нарықтың күтпегендігі: «Қара аққу» (Black Swan) оқиғаларын нейрожелілер болжай алмайды.

Нейрожелінің жұмысы негізінен қателік функциясын минималдауға негізделген. Мысалы, болжамның дәлдігін тексеру үшін жиі Орташа квадраттық қателік (MSE) қолданылады.

Егер осы тақырып бойынша практикалық жұмыс немесе зерттеу жасап керек болса, Python (TensorFlow/PyTorch) тілінде қарапайым баға болжау моделінің кодын құрастырып бере аламыз немесе нақты бір нейрожелі түріне тереңірек тоқтала аламыз.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні бар демекші, қаржы нарықтарының динамикасын түсіну және болжау – өте күрделі міндет. Жасанды нейрожелілер бұл міндетті орындауда дәстүрлі әдістерден әлдеқайда тиімді екенін дәлелдеп отыр. Дегенмен, нейрожелілік модельдермен жұмыс істеу барысында мәліметтер сапасын бақылау, үлгілерді оңтайлы таңдау және нәтижелердің интерпретациясын дұрыстап жүргізу қажет. Нейрожелілер дұрыс қолданылған жағдайда, қаржы нарығындағы шешім қабылдау процесін жаңа деңгейге көтеруге толық мүмкіндік береді.

Нейрожелілер қаржы нарықтарының динамикасын талдау мен болжауда заманауи және тиімді құрал болып табылады. Олар дәстүрлі эконометрикалық әдістердің кемшіліктерін толықтырып, күрделі нарықтық үрдістерді тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Болашақта нейрожелілерді классикалық қаржылық теориялармен және гибридті модельдермен біріктіру қаржы нарықтарын талдаудың жаңа деңгейіне шығарады.

Қорытынды. Жүргізілген талдау қаржы нарықтарының динамикасын зерттеу мен болжауда нейрожелілердің мүмкіндігі жоғары екенін көрсетті. Қаржы нарығының бейсызық сипаты, деректердің құбылмалылығы және сыртқы факторлардың көптүрлі ықпалы дәстүрлі эконометрикалық тәсілдердің шектеулігін айқындайды. Осы жағдайда нейрожелілер, әсіресе LSTM, RNN және өзге де заманауи архитектуралар, тарихи деректердегі жасырын заңдылықтарды анықтап, уақыттық қатарларды анағұрлым икемді талдауға жол ашады. Зерттеу нәтижелері нейрожелілердің акциялар бағасын, валюта бағамдарын, криптовалюта нарығын болжауда, тәуекелдерді бағалауда және автоматтандырылған сауда шешімдерін әзірлеуде тиімді құрал бола алатынын дәлелдейді. Сонымен қатар оларды қолдану барысында деректер сапасына тәуелділік, артық үйрену қаупі, нәтижені түсіндіру қиындығы және жоғары есептеу ресурстарына сұраныс сияқты шектеулер бар екені анықталды. Сондықтан нейрожелілерді қаржы нарығында қолдану тек техникалық мүмкіндік ретінде емес, сапалы деректермен, дұрыс модель таңдаумен және нәтижелерді сын тұрғысынан бағалаумен ұштасқан кешенді ғылыми тәсіл ретінде қарастырылуы қажет. Жалпы алғанда, нейрожелілер қаржы нарықтарын талдаудың дәлдігін арттырып, болжау сапасын жаңа деңгейге көтеретін перспективалы бағыт болып табылады. Болашақта оларды классикалық қаржылық теориялармен және гибридті модельдермен ұштастыру осы саладағы зерттеулердің тиімділігін одан әрі күшейтеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Goodfellow I., Bengio Y. Courville A. Deep Learning. MIT Press. – 2016. https://archive.org/details/DeepLearningIanGoodfellow

2. Zhang G. P. Time series forecasting using a hybrid ARIMA and neural network model // Neurocomputing. – 2003. -№50 - P.159–175.

3. Манджгаладзе А.В., Платонова Д.С., Руднев С.Г. Применение искусственных нейронных сетей для прогнозирования финансовых рынков // Индустриальная экономика. 2023. №S1. – С. 22-27.

4. Hochreiter S., Schmidhuber J. Long short-term memory // Neural Computation. – 1997. - № 9(8). - P.1735–1780.

References

1. Goodfellow I., Bengio Y. Courville A. Deep Learning. MIT Press. – 2016. https://archive.org/details/DeepLearningIanGoodfellow

2. Zhang G. P. Time series forecasting using a hybrid ARIMA and neural network model // Neurocomputing. – 2003. -№50 - P.159–175.

3. Mandzhgaladze A.V., Platonova D.S., Rudnev S.G. Primenenie iskusstvennyh nejronnyh setej dlya prognozirovaniya finansovyh rynkov // Industrial'naya ekonomika. 2023. №S1. – S. 22-27.

4. Hochreiter S., Schmidhuber J. Long short-term memory // Neural Computation. – 1997. - № 9(8). - P.1735–1780.

УДК 339.138
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.003

Вениамин САФОНОВ, *магистрант 1 курса, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая 9, e-mail: safonovveniamin28@gmail.com;*

Гульмира НАКИПОВА, *доктор экономических наук, профессор, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Академическая 9, e-mail: nakipovage@mail.ru;*

Бактыгул КАСЫМОВА, *магистр экономических наук, старший преподаватель, Карагандинский университет Казпотребсоюза,кафедра 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Академическая 9, e-mail: baktygul.kasymova@mail.ru;*

Елена КРАСНОЩЕКОВА, *магистр маркетинга, старший преподаватель, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Академическая 9, e-mail: kolobok288@mail.ru;*

Айнурым МАЛАЕВА, *руководитель отдела маркетинга завода ТОО QazTehna, РК, Карагандинская обл., г.Сарань,Учетный квартал 046, строение 329, индекс 101200, e-mail: malayeva.ab@qaztehna.kz.*

ГЕНЕЗИС ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ВОЗЗРЕНИЙ НА РАЗВИТИЕ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГА

Анотация. В статье рассматривается эволюция теоретических подходов к развитию цифрового маркетинга в условиях цифровизации экономики. Проведен анализ ключевых концепций маркетинга, начиная от традиционных моделей и заканчивая современными подходами (Маркетинг 4.0–6.0), отражающими переход к интеграции цифровых технологий, данных и иммерсивного опыта. Особое внимание уделено роли цифровых каналов, искусственного интеллекта, больших данных и платформенных решений в трансформации взаимодействия компаний с потребителями. Обосновано, что цифровой маркетинг представляет собой комплексную систему управления, направленную на персонализацию коммуникаций, формирование лояльности и создание конкурентных преимуществ в цифровой среде.

Ключевые слова: цифровой маркетинг, цифровизация экономики, маркетинг 4.0, маркетинг 5.0, маркетинг 6.0, искусственный интеллект, клиентский опыт, омниканальный маркетинг, метамаркетинг, цифровые технологии, маркетинговые коммуникации.

Вениамин САФОНОВ, *1 курс магистранты, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті,100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая. 9 көш., e-mail: safonovveniamin28@gmail.com;*

Гульмира НАКИПОВА, *экономика ғылымының докторы, профессор, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая. 9 көш., e-mail: nakipovage@mail.ru;*

Бактыгул КАСЫМОВА, *экономика ғылымының магистрі, аға оқытушы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті,100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая. 9 көш., e-mail: baktygul.kasymova@mail.ru;*

Елена КРАСНОЩЕКОВА, *маркетинг магистрі, аға оқытушы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая. 9 көш., e-mail: kolobok288@mail.ru;*

Айнурым МАЛАЕВА, *QazTehna ЖШС зауытының маркетинг бөлімінің басшысы, 101200, Қазақстан Республикасы, Қарағанды облысы, Саран қ., Есептік тоқсан 046, құрылыс 329, e-mail: malayeva.ab@qaztehna.kz.*

САНДЫҚ МАРКЕТИНГТІҢ ДАМУЫНА ТЕОРИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРДЫҢ ГЕНЕЗИСІ

Түйін. Мақалада экономиканы цифрландыру жағдайында цифрлық маркетингті дамытудың теориялық тәсілдерінің эволюциясы қарастырылады. Дәстүрлі модельдерден бастап цифрлық технологияларды, деректерді

және иммерсивті тәжірибені біріктіруге көшуді көрсететін заманауи тәсілдерге (Маркетинг 4.0–6.0) дейінгі маркетингтің негізгі тұжырымдамаларына талдау жүргізілді. Компаниялардың тұтынушылармен өзара әрекеттесуін өзгертудегі цифрлық арналардың, жасанды интеллекттің, үлкен деректердің және платформалық шешімдердің рөліне ерекше назар аударылады. Цифрлық маркетинг коммуникацияларды жекелендіруге, адалдықты қалыптастыруға және цифрлық ортада бәсекелестік артықшылықтар жасауға бағытталған кешенді басқару жүйесі болып табылады.

Түйінді сөздер: цифрлық маркетинг, экономиканы цифрландыру, маркетинг 4.0, маркетинг 5.0, маркетинг 6.0, жасанды интеллект, клиенттік тәжірибе, көп арналы маркетинг, метамаркетинг, цифрлық технологиялар, маркетингтік коммуникациялар.

Veniamin SAFONOV, *1st year Master's student, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya St. 9, e-mail: safonovveniamin28@gmail.com;*

Gulmira NAKIPOVA, *Doctor of Economics, Professor, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Department of Marketing and Logistics, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Academic. St. 9, e-mail: nakipovage@mail.ru;*

Baktygul KASYMOVA, *Master of Economics, Senior Lecturer, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Department of Marketing and Logistics, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Academic. St. 9, e-mail: baktygul.kasymova@mail.ru;*

Elena KRASNOSHCHEKOVA, *Master of Marketing, Senior Lecturer, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Department of Marketing and Logistics, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Academic. St. 9, e-mail: kolobok288@mail.ru;*

Ainurim MALAEVA*, Head of the Marketing Department of the plant of QazTehna LLP, Kazakhstan, Karaganda region, Saran, Accounting block 046, building 329, index 101200, e-mail: malayeva.ab@qaztehna.kz.*

THE GENESIS OF THEORETICAL VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF DIGITAL MARKETING

Abstract. The article examines the evolution of theoretical approaches to the development of digital marketing in the context of the digitalization of the economy. The analysis of key marketing concepts, ranging from traditional models to modern approaches (Marketing 4.0–6.0), reflecting the transition to the integration of digital technologies, data and immersive experience. Special attention is paid to the role of digital channels, artificial intelligence, big data and platform solutions in the transformation of companies' interaction with consumers. It is proved that digital marketing is a comprehensive management system aimed at personalizing communications, building loyalty and creating competitive advantages in the digital environment.

Keywords: digital marketing, digitalization of the economy, marketing 4.0, marketing 5.0, marketing 6.0, artificial intelligence, customer experience, omnichannel marketing, metamarketing, digital technologies, marketing communications.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Сафонов В., Накипова Г., Касымова Б., Краснощекова Е., Малаева А. Генезис теоретических воззрений на развитие цифрового маркетинга// Вестник КЭУ. – 2026. – №1 (80). – С. 19 – 27.

APA

Safonov V., Nakipova G., Kasymova B., Krasnoshchekova E., Malaeva A. (2026) Genezis teoreticheskih vozzrenij na razvitie cifrovogo marketinga (The genesis of theoretical views on the development of digital marketing) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 19 – 27.

Введение. В условиях цифровизации экономики и развития информационно-коммуникационных технологий происходит трансформация маркетинговой деятельности предприятий. Распространение сети Интернет, мобильных технологий и цифровых платформ существенно изменило характер взаимодействия между организациями и потребителями, сформировав новые каналы коммуникации и продвижения товаров и услуг. В результате цифровая среда стала важным элементом современной маркетинговой экосистемы.

В этой среде сформировался новый подход к реализации маркетинговой деятельности - цифровой маркетинг, представляющий собой закономерный этап эволюции науки, обусловленный развитием компьютерных и информационных технологий, а также изменением поведения потребителей. Его особенность заключается в использовании цифровых каналов

взаимодействия, обеспечивающих интерактивность коммуникаций и возможность более глубокого анализа потребительских данных. Это привело к формированию новых научных представлений о роли маркетинга в условиях цифровой экономики и последующей трансформации теоретических подходов к пониманию его сущности и функций.

Первоначально данный феномен рассматривался преимущественно как инструмент маркетинговых коммуникаций, однако по мере развития цифровых технологий его значение существенно расширилось. В настоящее время он рассматривается как важный элемент стратегического управления и формирования конкурентных преимуществ предприятий.

В этой связи актуальным является изучение генезиса теоретических подходов на развитие цифрового маркетинга.

Цель данной статьи заключается в исследовании генезиса теоретических воззрений на развитие цифрового маркетинга в зарубежной научной литературе.

Методы и материалы. В качестве материалов исследования использованы ключевые публикации по цифровому маркетингу зарубежных и отечественных авторов. Основой анализа стали труды по маркетингу ведущих исследователей: Филип Котлер (Marketing 4.0, 5.0, 6.0), рассматривающий эволюцию маркетинговых концепций в условиях цифровой экономики; Дэйв Чаффи и Фиона Эллис-Чедвик (Digital Marketing), предлагающие системный взгляд на цифровой маркетинг как инструмент стратегического управления.

Методы исследования включали теоретический анализ научной литературы для выявления эволюции представлений о цифровом маркетинге, историко-логический подход для реконструкции основных этапов развития теории, а также сравнительно-аналитический метод для сопоставления зарубежных подходов.

Результаты/Обсуждение. Маркетинг сформировался как научная и практическая область в условиях развития рыночной экономики и усиления конкуренции между производителями. В начале XX века деятельность предприятий была ориентирована преимущественно на производство товаров, поскольку спрос значительно превышал предложение. Однако по мере насыщения рынков и усиления конкурентной борьбы возникла необходимость учитывать потребности потребителей, изучать их поведение и формировать долгосрочные отношения с ними, что обусловило переход к концепции маркетинга как системы управления, ориентированной на выявление и удовлетворение потребностей рынка.

Значительный вклад в развитие теории маркетинга внес Филип Котлер. В его фундаментальной работе “Marketing Management: Analysis, Planning, and Control” 1967 года, маркетинг был представлен как комплексная управленческая деятельность, включающая анализ рынка, планирование, реализацию и контроль мероприятий, направленных на удовлетворение потребностей потребителей и достижение целей организации. Если ранее маркетинг в большей степени ассоциировался со сбытовой деятельностью, то благодаря работам американского исследователя он стал рассматриваться как управленческая концепция, ориентированная на удовлетворение потребностей потребителей. Старая концепция начинается с существующих продуктов фирмы и рассматривает маркетинг как использование продаж и продвижения для достижения продаж с целью получения прибыли. Новая концепция начинается с существующих и потенциальных клиентов фирмы; она стремится к прибыли за счет создания удовлетворенности клиентов; и она стремится достичь этого посредством интегрированной, общекорпоративной маркетинговой программы. Это три столпа новой концепции маркетинга [1; с.6].

Дальнейшая эволюция теории маркетинга получила отражение в концепции, представленной в работе Филипа Котлера “Маркетинг 3.0” (2009 год), в которой маркетинг рассматривается как человекоцентрированная система, ориентированная на ценности, убеждения и социальную ответственность потребителей. На данном этапе происходит трансформация роли потребителя: он начинает выступать не только как объект маркетингового воздействия, но и как активный участник взаимодействия, способный влиять на развитие имиджа компаний и их рыночных предложений. Следует отметить, что на момент формирования данной концепции цифровой маркетинг ещё не был окончательно оформлен как самостоятельное направление и не обладал развитым инструментарием. Интернет и социальные медиа находились на стадии активного распространения, однако уже оказывали существенное влияние на характер взаимодействия субъектов рынка. В частности, отмечается, что “технологии объединяют не только страны и компании, подталкивая их к глобализации, но также отдельных потребителей, побуждая их образовывать сообщества. Идея образования сообществ тесно связана с маркетинговой концепцией племенного обособления” [2, с. 37]. Это свидетельствует о

формировании новых форм взаимодействия, основанных на горизонтальных связях между потребителями и их активном участии в коммуникационных процессах. Кроме того, развитие социальных медиа способствовало повышению прозрачности рынка и расширению возможностей анализа потребительского поведения. Как отмечает Ф.Котлер, благодаря дешевизне и объективности социальных медиа именно с ними связано будущее маркетинговых коммуникаций. Связи между друзьями в социальных сетях позволяют компаниям глубже изучить и понять собственный рынок [2, с. 17]. Цифровые технологии начинают рассматриваться как важный фактор трансформации маркетинговой деятельности, обеспечивающий более высокий уровень интерактивности и вовлеченности потребителей.

Дальнейшее развитие идей цифрового маркетинга нашло отражение в следующей работе Филипа Котлера "Маркетинг 4.0", где появился подзаголовок "Moving from Traditional to Digital" (переход из традиционного в цифровой). В исследовании раскрывается новая парадигма маркетинга в условиях цифровой экономики. В частности, цифровая среда рассматривается не просто как фактор трансформации теории маркетинга, а как системообразующий элемент маркетинговой деятельности, определяющий характер взаимодействия компаний и потребителей. Котлер отмечает, что рынок становится более горизонтальным, инклюзивным и социальным.

Если ранее коммуникационные отношения носили преимущественно вертикальный характер, где компания выступала активной стороной воздействия, а потребитель - пассивным получателем маркетинговых сообщений, то в условиях цифровизации ключевую роль начинают играть социальные связи: друзья, семья, подписчики и онлайн-сообщества, которые формируют доверие к бренду и оказывают значительное влияние на принятие решений, то есть так называемый "ф-фактор": "marketers need to embrace the shift to a more horizontal, inclusive, and social business landscape. The market is becoming more inclusive… Customers are becoming more horizontally oriented. They are becoming increasingly wary of marketing communications from brands and are relying instead on the f-factor (friends, families, fans, and followers)" [3, с.14]. Вместе с тем существенные изменения затрагивают и инструментарий маркетинга. В работе отмечается трансформация классической модели 4P в концепцию 4C (co-creation, currency, communal activation, conversation).

Например, совместное создание (co-creation) предполагает активное участие потребителей в разработке продуктов; динамическое ценообразование (currency) основывается на анализе данных; коммунальная активация (communal activation) отражает развитие моделей совместного потребления; а коммуникации трансформируются в диалог и "conversation", что связано с распространением социальных медиа и платформ пользовательских оценок [3, с. 50]. Важным положением концепции Marketing 4.0 является признание взаимодополняющей роли традиционного и цифрового маркетинга. При этом цифровой маркетинг не рассматривается как полная замена традиционного подхода, а выступает как его логическое развитие и дополнение. Как отмечает Котлер, "digital marketing is not meant to replace traditional marketing. Instead, the two should coexist with interchanging roles across the customer path" [3, с. 53]. На начальных этапах взаимодействия традиционные инструменты сохраняют значение для формирования осведомлённости и интереса, тогда как цифровые каналы приобретают ключевую роль на более поздних стадиях, обеспечивая вовлеченность, стимулирование действий и формирование приверженности потребителей. В рамках данной концепции цифровой маркетинг рассматривается как более измеримый и управляемый инструмент взаимодействия с потребителями, ориентированный на достижение конкретных результатов и развитие долгосрочных отношений. Котлер подчеркивает: "the most important role of digital marketing is to drive action and advocacy", что свидетельствует о его стратегическом значении в формировании потребительской лояльности и укреплении конкурентных позиций организаций [3, с. 53].

Обобщая положения данной концепции, автор определяет Маркетинг 4.0 как подход, сочетающий онлайн- и офлайн-взаимодействие между компаниями и потребителями: "Marketing 4.0 is a marketing approach that combines online and offline interaction between companies and customers… Digital marketing and traditional marketing are meant to coexist… with the ultimate goal of winning customer advocacy" [3, с. 54]. В результате, в рамках Маркетинг 4.0 цифровой маркетинг получает окончательное теоретическое оформление как неотъемлемый элемент современной маркетинговой системы, обеспечивающий эффективное взаимодействие с потребителями в условиях цифровой экономики.

Дальнейшее развитие концепции цифрового маркетинга получило отражение в работе Филипа

Котлера “Маркетинг 5.0” с подзаголовком “Technology for Humanity” (технологии для человечества), в которой цифровой маркетинг рассматривается в контексте активного внедрения технологий, имитирующих человеческие способности. Автор определяет маркетинг 5.0 как применение человекоподобных технологий для создания, коммуникации, доставки и повышения ценности на всех этапах взаимодействия с потребителем.

В отличие от маркетинга 4.0, где цифровая среда выступала ключевым пространством взаимодействия, в рамках маркетинга 5.0 технологии становятся инструментом непосредственной реализации маркетинговых функций и принятия управленческих решений. Ключевым элементом данной концепции является использование так называемых “next tech”, то есть технологий нового поколения, включающих искусственный интеллект (AI), обработку естественного языка (NLP), большие данные (Big Data), интернет вещей (IoT), дополненную и виртуальную реальность (AR и VR), сенсорные технологии, робототехнику и блокчейн. Эти технологии позволяют анализировать неструктурированные данные о поведении потребителей, выявлять скрытые закономерности и прогнозировать реакцию рынка на маркетинговые действия. В частности, искусственный интеллект способен анализировать большие массивы данных и формировать персонализированные предложения для каждого клиента. Данное способствует реализации концепции индивидуализированного маркетинга, известной как «segments of one», при которой маркетинговые стратегии адаптируются под каждого конкретного потребителя [4; с.4].

Важной особенностью маркетинга 5.0 является автоматизация и оптимизация маркетинговых процессов на основе аналитических и прогностических моделей. Использование алгоритмов машинного обучения позволяет компаниям прогнозировать успешность новых продуктов, оптимизировать рекламные кампании и повышать эффективность коммуникаций с потребителями. Кроме того, технологии искусственного интеллекта активно применяются в системах рекомендаций, которые анализируют поведение пользователей и формируют персонализированные предложения, способствуя увеличению вовлечённости и уровня продаж.

Наряду с этим, происходит трансформация форм взаимодействия с потребителями. Сочетание искусственного интеллекта, сенсорных технологий и обработки естественного языка позволяет использовать чат-боты, автоматизированные системы обслуживания и роботизированные решения для взаимодействия с клиентами.

Одновременно технологии дополненной и виртуальной реальности создают новые форматы потребительского опыта, позволяя клиентам взаимодействовать с продуктами в цифровой среде до момента покупки. Интернет вещей и сенсорные технологии обеспечивают сбор данных о поведении потребителей в реальном времени. Это позволяет компаниям более точно адаптировать маркетинговые стратегии и повышать эффективность взаимодействия. По итогу, Котлер отмечает, что концепция Маркетинг 5.0 опирается на пять элементов реализации:

1. Data-driven marketing (маркетинг, основанный на данных) - все решения принимаются на основе анализа больших данных из внутренних и внешних источников;

2. Agile marketing (гибкий маркетинг) - использование децентрализованных кросс-функциональных команд для быстрого проектирования, тестирования и внедрения маркетинговых инициатив;

3. Predictive marketing (прогнозирующий маркетинг) - прогнозирование результатов маркетинговых действий с помощью аналитики и машинного обучения;

4. Contextual marketing (контекстный маркетинг) - персонализированное взаимодействие с клиентами в реальном времени с учётом контекста, включая физическое пространство и цифровые интерфейсы;

5. Augmented marketing (расширенный маркетинг) - поддержка взаимодействия с клиентами с помощью технологий, имитирующих человеческое поведение (чат-боты, виртуальные ассистенты), обеспечивая баланс скорости и персонализации [4; с.12].

Важно отметить, что человек остаётся в центре маркетинговой стратегии. Технологии помогают создавать бесшовный и привлекательный клиентский опыт, но только человеческий интеллект способен интерпретировать мотивы и эмоциональные реакции потребителей. Также, несмотря на риски цифровизации, включая автоматизацию и угрозу потери рабочих мест, проблемы доверия и безопасности, фильтрацию информации, цифровую зависимость и постправду, возможности цифровизации огромны. К ним относятся развитие цифровой экономики и создание богатства, использование больших данных для непрерывного обучения, умная жизнь и расширение возможностей человека, улучшение

здоровья и продление жизни, а также устойчивое развитие и социальная инклюзивность. Цифровизация позволяет компаниям строить платформенные бизнес-модели и экосистемы, оптимизировать клиентский опыт, повышать продуктивность и прибыльность, внедрять персонализированные и контекстные взаимодействия, а также обеспечивать равный доступ к рынку и знаниям для всех слоёв общества [4; с.54].

Следующим этапом развития маркетинговой концепции стала модель Маркетинг 6.0, представленная в работе Филипа Котлера и соавторов “Marketing 6.0: The Future Is Immersive” (будущее — это погружение) в 2024 году. Данная теория формируется в условиях появления новых поколений потребителей, прежде всего поколений Z и Альфа (родившиеся после 1997-го и 2010-ых соответственно), которые родились и социализировались в среде повсеместного распространения интернета и цифровых технологий. В отличие от поколения Y (родившиеся после 80-ых), воспринимавшего интернет преимущественно как инструмент, поколения Z и Альфа рассматривают цифровую среду как неотъемлемую часть повседневной жизни [5; с. 30]. В связи с этим, современные молодые потребители характеризуются высокой вовлечённостью в цифровые платформы, активным использованием искусственного интеллекта в различных сферах жизни и ориентацией на иммерсивный потребительский опыт.

На сегодняшний день численность представителей поколений Z и Альфа превышает один миллиард человек, что делает их значимой и стратегически важной аудиторией для бизнеса. Существенной особенностью данных поколений является активное участие в цифровых сообществах и социальных платформах, таких как Reddit и Discord, что требует от компаний трансформации коммуникационных стратегий и смещения фокуса в сторону платформенного и комьюнити-ориентированного маркетинга [5; с. 40].

Маркетинг 6.0 отражает переход к так называемой “phygital” (physical + digital) модели взаимодействия, в которой физический и цифровой миры интегрируются в единое потребительское пространство. Ускорителем данной трансформации выступила пандемия COVID-19, в период которой многие формы взаимодействия были вынужденно переведены в цифровой формат. Несмотря на то, что физические контакты сохраняют значимость, наблюдается устойчивая тенденция к их дополнению цифровыми технологиями [5; с.64]. Ключевыми инструментами формирования иммерсивного опыта становятся технологии дополненной и виртуальной реальности. Дополненная реальность (AR) интегрирует цифровые элементы в физическое пространство, усиливая восприятие реального мира за счёт цифровых наложений и интерактивного контента. Виртуальная реальность (VR), напротив, создаёт полностью цифровую среду, погружая пользователя в искусственно сформированное пространство, отделённое от физической реальности [5; с. 15]. Обе технологии объединяют физическое и цифровое измерения, однако их подход различается: AR расширяет реальную среду, тогда как VR формирует автономный виртуальный мир.

Использование двух этих технологий означает переход от омниканального маркетинга к метамаркетингу как новой стадии развития взаимодействия бренда и потребителя.

Омниканальный маркетинг ориентирован на создание единого и бесшовного клиентского опыта во всех точках контакта. Потребитель может взаимодействовать с брендом через физический магазин, мобильное приложение, сайт или социальные сети, получая согласованное сообщение и единый опыт. Каналы не конкурируют между собой, а дополняют друг друга, формируя интегрированную воронку продаж. Например, в модели webrooming клиент сначала изучает информацию о товаре онлайн, а затем совершает покупку в офлайн-магазине. Так онлайн-канал играет ключевую роль на этапе поиска и сравнения, а оффлайн - на этапе окончательного выбора и покупки.

В модели showrooming происходит обратная последовательность взаимодействия каналов по сравнению с webrooming. В данном случае потребитель сначала посещает физический магазин для оценки товара, а затем совершает покупку онлайн. Например, в сфере дорогой одежды покупатели часто примеряют одежду в офлайн-магазине, чтобы оценить посадку и качество, после чего оформляют заказ через интернет-магазин, где доступны более выгодные цены или расширенная цветовая палитра. Следовательно, в верхней части воронки продаж задействован традиционный канал, тогда как в нижней - цифровой. Именно способность координировать роли различных каналов в рамках единого пути клиента позволяет рассматривать омниканальный маркетинг как более продвинутую модель. Омниканальность обеспечивает согласованность коммуникаций, единое позиционирование бренда и непрерывность клиентского опыта независимо от точки контакта.

Понимание того, какую функцию выполняет каждый канал на разных этапах пути к покупке, позволяет компаниям формировать целостное восприятие бренда, повышать эффективность маркетинговых усилий и усиливать лояльность потребителей.

Однако дальнейшая эволюция маркетинга выходит за пределы омниканальности. В рамках Маркетинг 6.0 вводится понятие метамаркетинга, которое представляет собой следующий этап развития интеграции физического и цифрового пространства. Если омниканальный маркетинг объединяет каналы в единую систему взаимодействия, то метамаркетинг стремится создать полностью иммерсивный клиентский опыт. Метамаркетинг предполагает перенос цифровых впечатлений в физическое пространство (например, использование дополненной реальности в офлайн-магазинах) или, наоборот, воспроизведение реального опыта в виртуальной среде.

С помощью подобного подхода достигается максимально глубокая конвергенция физической и цифровой реальности. В отличие от омниканального маркетинга, где ключевым является бесшовность перехода между каналами, в метамаркетинге акцент делается на погружении и интерактивности. И несмотря на относительную новизну, метамаркетинг обладает значительным потенциалом для компаний, стремящихся соответствовать ожиданиям цифрово-рождённых поколений и формировать конкурентные преимущества в условиях технологической трансформации рынка. Ф. Котлер выделяет 3 взаимосвязанных уровня: первый уровень - технологическая основа, обеспечивающая интеграцию физического и цифрового пространства. К ней относятся искусственный интеллект, большие данные, облачные технологии, блокчейн, интернет вещей, а также решения дополненной и виртуальной реальности. Второй уровень включает две среды: расширенную реальность и метавселенные. Расширенная реальность предполагает цифровое дополнение физического пространства, тогда как метавселенные создают виртуальные миры для взаимодействия пользователей и брендов. Третий уровень ориентирован на клиентский опыт и охватывает мультисенсорное взаимодействие, пространственный (3D) цифровой опыт и маркетинг внутри виртуальных миров. На этом уровне формируется полноценный иммерсивный опыт, в котором потребитель становится активным участником взаимодействия с брендом [5; с.22].

Таким образом, в рамках концепции Маркетинг 6.0 метамаркетинг рассматривается как закономерный этап эволюции маркетинга в условиях цифровой трансформации. Если ранние модели были ориентированы на продукт (Маркетинг 1.0), затем на потребителя и его ценности (Маркетинг 2.0-3.0), а позднее на цифровизацию и технологизацию взаимодействия (Маркетинг 4.0-5.0), то Маркетинг 6.0 акцентирует внимание на создании иммерсивного, гибридного опыта, объединяющего физическую и виртуальную реальности. Концепция Филипа Котлера демонстрирует последовательный переход маркетинга от управления продуктом и каналами коммуникации к управлению комплексным клиентским опытом, основанным на современных цифровых технологиях. В данной модели ключевым становится не просто присутствие бренда в цифровой среде, а формирование целостной экосистемы взаимодействия, в которой потребитель выступает активным участником. Стоит отметить, что, несмотря на концептуальную целостность подхода, метамаркетинг как направление находится на стадии формирования и требует дальнейшего теоретического осмысления и эмпирической проверки. В этой связи представляется целесообразным обратиться к позициям других исследователей цифрового маркетинга для более комплексного анализа трансформации современной маркетинговой парадигмы.

В отличие от концепции метамаркетинга, ориентированной на иммерсивные технологии, Дэйв Чаффи и Фионна Эллис-Чедвик в своей работе Digital Marketing” (цифровой маркетинг) 2022-го года предлагают более прикладное и управленческое понимание цифрового маркетинга. Авторы определяют цифровой маркетинг как достижение маркетинговых целей посредством применения цифровых медиа, данных и технологий [6; с.32]. Данное определение указывает на то, что ключевым является не сама технология, а результаты, которые она обеспечивает. Инвестиции в цифровой маркетинг должны определяться их вкладом в достижение маркетинговых целей, а не стремлением к внедрению технологий как таковых. При этом авторы, как и Ф. Котлер, подчёркивают, что, несмотря на широкое распространение цифровых устройств, значительная часть жизни потребителей по-прежнему проходит в офлайн-среде. Следовательно, цифровой маркетинг не должен рассматриваться изолированно, а требует интеграции с традиционными каналами коммуникации. В практическом аспекте цифровой маркетинг, по мнению авторов, связан с

управлением различными формами онлайн-присутствия компании: корпоративными веб-сайтами; мобильными приложениями; страницами в социальных сетях; инструментами поискового маркетинга; контент-маркетингом; онлайн-рекламой; email-маркетингом; партнёрскими цифровыми платформами [6; с.33]. Эти инструменты используются для привлечения новых клиентов и развития отношений с существующими посредством управления взаимоотношениями с потребителями (CRM). Цифровые коммуникационные технологии позволяют персонализировать сообщения, автоматизировать взаимодействие, использовать базы данных, чат-боты и социальные сети для поддержания долгосрочных отношений с потребителями.

Отдельное внимание авторы уделяют модели paid, owned и earned media, которая позволяет систематизировать инструменты цифрового маркетинга:

1) Paid media - оплачиваемые каналы продвижения (поисковая реклама, баннерные сети, аффилированный маркетинг, а также традиционная реклама в СМИ).

2) Owned media - каналы, находящиеся под контролем компании (сайт, блог, email-база, мобильные приложения, социальные сети, офлайн-магазины).

3) Earned media - охват аудитории через публикации, рекомендации, комментарии и пользовательский контент, формируемый как онлайн, так и офлайн [6; с.33].

Для более ясного понимания Чаффи и Эллис-Чедвик выдвинули свою концепцию 7D, которая отражает ключевые направления управления цифровыми взаимодействиями.

Прежде всего, важную роль играет Digital audiences - анализ характеристик, поведения и предпочтений онлайн-пользователей с целью сегментации и персонализации коммуникаций. Далее учитываются Digital devices, поскольку потребители взаимодействуют с брендом через различные устройства: смартфоны, планшеты, компьютеры, смарт-ТВ и другие элементы экосистемы IoT. Не менее значимым является блок Digital platforms, включающий приоритетные онлайн-платформы - поисковые системы, социальные сети, маркетплейсы и отраслевые сервисы, через которые осуществляется основная часть цифровых контактов. Функциональная реализация коммуникации обеспечивается через Digital media, то есть совокупность каналов продвижения: поисковый маркетинг, социальные сети, email-коммуникации, онлайн-рекламу и контент-маркетинг. Основой для принятия решений выступают Digital data - данные о клиентах и их поведении, требующие структурирования, аналитической обработки и соблюдения правовых норм защиты информации. Технологическую поддержку всех процессов обеспечивает Digital marketing technology (martech) - инструменты автоматизации, аналитики и управления цифровыми кампаниями. Завершающим элементом выступает Digital goals, предполагающий формирование стратегических целей, интеграцию постоянной (always-on) активности и кампаний, а также реализацию программ цифровой трансформации бизнеса [6; 36].

Резюмируя все вышесказанное, следует отметить: цифровой маркетинг развивается как интегрированная система взаимодействия с потребителями в условиях цифровой трансформации экономики. Эволюция маркетинга от ориентированного на продукт (Маркетинг 1.0) к иммерсивному метамаркетингу (Маркетинг 6.0) демонстрирует постепенный переход фокуса от управления каналами к управлению комплексным клиентским опытом, включающим физическую и цифровую среды. Филип Котлер показал, что Маркетинг 6.0 акцентирует внимание на создании иммерсивного, гибридного опыта с использованием технологий дополненной и виртуальной реальности, искусственного интеллекта и больших данных.

В свою очередь, подход Чаффи и Эллис-Чедвик раскрывает цифровой маркетинг через практическое управление онлайн-присутствием, использование paid, owned и earned media и модели 7D, объединяющей аудитории, устройства, платформы, медиа, данные, технологии и цели. Обе концепции подчеркивают необходимость интеграции цифровых и традиционных каналов, персонализации и аналитического подхода к управлению взаимодействиями.

Таким образом, проведенный научный анализ теоретических подходов к определению понятия «цифровой маркетинг» позволил нам дополнить существующие версии дефиниции. С учетом современных тенденции в развитии экономике и социуме под цифровым маркетингом следует понимать комплексную систему стратегических и тактических действий, направленных на достижение маркетинговых целей с использованием цифровых медиа, данных и технологий, обеспечивающих персонализированное, многоканальное и иммерсивное взаимодействие с потребителями, а также формирование лояльности и конкурентных преимуществ компании в условиях технологически насыщенной среды.

Список литературы

1. Kotler F. Marketing Management: Analysis, Planning, and Control. - New York: Prentice Hall, 1967. - 627 с.

2. Котлер Ф. Маркетинг 3.0: От продукции к потребителям и человеческим ценностям. - М.: Издательство «Эксмо». - 2010. - 197 с.

3. Kotler F., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 4.0: Moving from Traditional to Digital. - Hoboken, NJ: Wiley, 2017. - 171 с.

4. Kotler F., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 5.0: Technology for Humanity. - Hoboken, NJ: Wiley, 2021. - 181 с.

5. Kotler F., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 6.0: Future is Immersive. - Hoboken, NJ: Wiley, 2024. - 217 с.

6. Chaffey D., Ellis-Chadwick F. Digital Marketing (Eight Edition). - 2022. - 562 с.

References

1.Kotler F. Marketing Management: Analysis, Planning, and Control. - New York: Prentice Hall, 1967. - 627 с.

2. Kotler F. Marketing 3.0: Ot produkcii k potrebitelyam i chelovecheskim cennostyam. - M.: Izdatel'stvo «Eksmo». - 2010. - 197 с.

3.Kotler F., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 4.0: Moving from Traditional to Digital. - Hoboken, NJ: Wiley, 2017. - 171 с.

4.Kotler F., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 5.0: Technology for Humanity. - Hoboken, NJ: Wiley, 2021. - 181 с.

5.Kotler F., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 6.0: Future is Immersive. - Hoboken, NJ: Wiley, 2024. - 217 с.

6. Chaffey D., Ellis-Chadwick F. Digital Marketing (Eight Edition). - 2022. - 562 с.

УДК 332.133.2
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.004

Айгуль ИБРАЕВА, *докторант PhD, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: aika_krg75@mail.ru;*

Желю ВЛАДИМИРОВ, *д.э.н., профессор факультета экономики и бизнес-администрирования Софийского университета «Св. Климент Охридски», e-mail: jeve@feb.uni-sofia.bg;*

Маркиза АХАНОВА, *м.э.н., старший преподаватель, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: markizaaj@mail.ru.*

МИКРОКВАЛИФИКАЦИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЫНОК ТРУДА КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация. В последние годы в горнодобывающей промышленности и металлургии наблюдается быстрый технологический сдвиг. Традиционная система подготовки кадров не успевает за этими изменениями, что приводит к дефициту квалифицированных специалистов. Не выявлено адекватных способов количественной оценки эффективности краткосрочных образовательных программ (микроквалификаций), особенно с учётом региональной специфики. Это затрудняет принятие решений по развитию программ переквалификации и занятости, поскольку мало эмпирических данных о том, как краткосрочное обучение влияет на уровень занятости.

Ключевые слова. Микроквалификация, рынок труда, цифровые компетенции, промышленная трансформация, профессиональная адаптация.

Айгүл ИБРАЕВА*, PhD докторанты, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: aika_krg75@mail.ru;*

Желю ВЛАДИМИРОВ*, э.ғ.д., «Сент-Клемент Охридский» София Университетінің экономика және бизнес-әкімшілендіру факультетінің профессоры, e-mail: jeve@feb.uni-sofia.bg;*

Маркиза АХАНОВА*, э.ғ.м., аға оқытушы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: markizaaj@mail.ru.*

МИКРОКВАЛИФИКАЦИЯ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНА ӘСЕРІ

Түйін. Соңғы жылдары тау-кен және металлургия салаларында технологиялық өзгерістер қарқынды жүріп жатыр. Дәстүрлі оқыту жүйелері бұл өзгерістерге ілесе алмауда, ал ол өз кезегінде білікті мамандардың жетіспеушілігіне әкеледі. Аймақтық ерекшеліктерді ескере отырып, қысқа мерзімді білім беру бағдарламаларының (микробіліктілік) тиімділігін сандық бағалаудың тиісті әдістері анықталмаған. Қысқа мерзімді оқытудың

жұмыспен қамту деңгейіне қалай әсер ететіні туралы эмпирикалық деректер шектеулі болғандықтан, қайта даярлау және жұмыспен қамту бағдарламаларын әзірлеу бойынша шешім қабылдауды қиындатады.

Түйінді сөздер: Микробіліктілік, еңбек нарығы, сандық құзыреттер, өнеркәсіптік трансформация, кәсіби бейімделу.

***Aigul IBRAYEVA**, PhD student, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: aika_krg75@mail.ru*

***Zhelyu VLADIMIROV,** Doctor of Economic Sciences and Professor at the Faculty of Economics and Business Administration of Sofia University St Kliment Ohridski, e-mail: jeve@feb.uni-sofia.bg*

***Marquisa AKHANOVA,** m.e.s, senior lecturer, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: markizaaj@mail.ru*

MICROQUALIFICATIONS AND THEIR IMPACT ON THE LABOR MARKET OF THE KARAGANDA REGION

Abstract. In recent years, there has been a rapid technological shift in the mining and metallurgy industries. The traditional personnel training system does not keep up with these changes, which leads to a shortage of qualified specialists. There are no adequate ways to quantify the effectiveness of short-term educational programs (microqualifications), especially taking into account regional specifics. This makes it difficult to make decisions on the development of retraining and employment programs, as there is little empirical evidence on how short-term training affects employment rates.

Keywords: Microqualification, labor market, digital competencies, industrial transformation, professional adaptation.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Ибраева А., Владимиров Ж., Аханова М. Микроквалификации и их влияние на рынок труда карагандинской области // Вестник КЭУ. – 2026. – №1 (80). – С. 27 – 33.

APA

Ibraeva A., Vladimirov Zh., Ahanova M. (2026) Mikrokvalifikacii i ih vliyanie na rynok truda karagandinskoj oblasti (Microqualifications and their impact on the labor market of the karaganda region) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 27 – 33.

Введение. Карагандинская область, являясь промышленным ядром Казахстана, демонстрирует ярко выраженную отраслевую специализацию с доминированием добывающей промышленности и металлургии. Эти традиционные сектора, составляющие основу региональной экономики, в последние годы столкнулись с технологической трансформацией и изменением рыночных условий. Данные процессы сопровождаются возрастающим разрывом между требованиями работодателей к компетенциям персонала и фактическим уровнем подготовки кадров, что создает системные вызовы для устойчивого развития региона. Особую остроту проблема приобретает в сегменте специалистов среднего звена, где дефицит квалифицированных кадров сочетается с высокой молодежной безработицей. Анализ статистических данных свидетельствует, что 37% вакансий в ключевых отраслях остаются незакрытыми более шести месяцев, тогда как уровень безработицы среди лиц до 30 лет достигает 11.2%. Такой дисбаланс усугубляется инерционностью системы профессионального образования, не успевающей адаптироваться к быстро меняющимся производственным реалиям. Существующие программы переподготовки кадров, как правило, носят длительный характер и слабо учитывают оперативные потребности предприятий. Отсутствие механизмов быстрого реагирования на структурные сдвиги рынка труда ограничивает возможности трудоустройства для уязвимых категорий населения и снижает конкурентоспособность региональной экономики. В этом контексте микроквалификации представляют собой перспективный инструмент оперативной адаптации человеческого капитала к новым экономическим условиям.

Методы и материалы. Научная проблема исследования заключается в системном несоответствии между скоростью трансформации производственных процессов в добывающей промышленности и металлургии и возможностями традиционной системы профессиональной подготовки. Этот дисбаланс усугубляется отсутствием доказательных методов оценки эффективности краткосрочных образовательных программ, что затрудняет принятие обоснованных управленческих решений в сфере занятости.

Особую сложность представляет отсутствие адаптированных к региональной специфике инструментов мониторинга, позволяющих количественно измерить влияние микроквалификаций на ключевые показатели рынка труда. Недостаток эмпирических данных о корреляции между краткосрочным обучением и уровнем занятости ограничивает возможности для своевременной корректировки образовательной политики и программ поддержки безработных.

Для решения обозначенных проблем исследование необходимо обозначить четыре взаимосвязанные задачи. Первая предполагает анализ теоретических основ микроквалификаций через призму международного и отечественного опыта их применения в условиях структурных экономических преобразований. Вторая задача направлена на разработку оригинальной методики оценки, сочетающей количественные и качественные методы анализа данных с учетом отраслевой специфики региона. Третья задача фокусируется на эмпирическом анализе текущего состояния рынка труда Карагандинской области с применением разработанного инструментария, включая выявление ключевых тенденций и проблемных зон. Наконец, четвертая задача предусматривает построение прогнозных сценариев развития рынка труда под влиянием микроквалификаций и формулирование практических рекомендаций для органов власти, образовательных учреждений и бизнес-сообщества региона. В рамках нашей статьи мы ставим задачу рассмотрение первой задачи.

Согласно «Методическим рекомендациям по разработке и признанию программ микроквалификаций» от 23 июня 2025 года №319, где дано такое определение: «микроквалификация - это объем знаний, навыков и компетенций, достаточный для выполнения одной отдельной трудовой функции по профессиональному стандарту (или в рамках соответствующей профессии), полученный за период краткосрочного обучения [1]». По нашему мнению, данное определение не в полной мере раскрывает сущность микроквалификации. Нами предлагается более развёрнутое определение понятия «микроквалификация»:

Микроквалификация — это подтвержденный результат обучения, удостоверяющий освоение лицом одной или нескольких конкретных профессиональных компетенций, необходимых для выполнения трудовых функций или видов работ, востребованных на рынке труда Республики Казахстан.

Данное определение имеет несколько ключевых характеристик и отличий:

1. Ориентация на результат: подтверждает mastery (владение) конкретным навыком, включая цифровые компетенции и навыки взаимодействия с инструментами искусственного интеллекта, что соответствует задачам цифровизации экономики РК.

2. Гибкость и доступность: реализуется посредством краткосрочных образовательных программ (включая онлайн-курсы и модули), позволяющих быстро восполнить дефицит кадров в приоритетных отраслях (в соответствии с картой индустриализации).

3. Признание работодателями: разрабатывается при участии отраслевых советов по профессиональным квалификациям и соответствует запросам конкретных предприятий, гарантируя практическую ценность.

4. Накопительная система (Stackability): может быть частью более крупной квалификации. Совокупность микроквалификаций дает право на ускоренное присвоение более высокой квалификации или освоение смежной профессии в рамках непрерывного образования (Lifelong Learning).

5. Цифровая верификация: подтверждается цифровым сертификатом (с использованием технологий распределенного реестра данных), который интегрируется в государственную образовательную платформу и признается работодателями при трудоустройстве.

Это определение опирается на тренды «Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023-2029 годы» и задачи по форсированному технологическому развитию. Также сделан акцент на ИИ и цифровые навыки, что соответствует поручениям по развитию технопарков IT-стартапов (Astana Hub) и внедрению ИИ в госуправление. Есть упоминание отраслевых советов, что связывает микроквалификации с реальным сектором экономики.

Микроквалификации представляют собой узкоспециализированные компетенции, ориентированные на выполнение конкретных трудовых функций. Они характеризуются четкими критериями оценки и верификации полученных навыков. Данный формат предполагает фокусировку на практических аспектах профессиональной деятельности, что отличает его от широкопрофильного образования. Узкая направленность позволяет оперативно реагировать на запросы динамичного рынка труда. Согласно современным исследованиям, «компетенция определяется как верифицируемая способность

выпускника эффективно выполнять трудовые функции в условиях неопределенности технологической среды [2, с.807]». Это определение подчеркивает ключевые аспекты микроквалификаций: измеримость результатов и адаптивность к технологическим изменениям. Такая операционализация обеспечивает прозрачность при сопоставлении квалификационных требований и реальных навыков работников. Указанные характеристики делают микроквалификации эффективным инструментом кадрового менеджмента.

Структурные особенности микроквалификаций проявляются в их модульной организации и гибкости образовательных траекторий. В отличие от традиционных образовательных программ, они не требуют длительного освоения комплексных дисциплин. Каждый модуль формирует завершенный навык, который может комбинироваться с другими компетенциями. Данный подход позволяет персонализировать обучение в соответствии с индивидуальными карьерными запросами. Важным отличительным признаком выступает сокращенный срок освоения – от нескольких дней до месяцев, что соответствует требованиям быстро меняющихся отраслей. Краткосрочность обучения сочетается с практико-ориентированным содержанием, минимизирующим теоретические компоненты. Такая организация образовательного процесса обеспечивает оперативное внедрение новых технологических решений в производственные циклы. Указанные характеристики создают конкурентные преимущества для работников и работодателей в условиях цифровой трансформации.

Страны ОЭСР активно внедряют системы микроквалификаций для преодоления профессиональных дисбалансов, вызванных технологическими сдвигами. В Германии программы микрообучения интегрированы в дуальную систему образования, позволяя работникам автомобильной промышленности оперативно осваивать компетенции в области электромобильности. Канадские инициативы сосредоточены на цифровых навыках для ИТ-сектора, сокращая период адаптации специалистов к новым технологическим стандартам. Ключевым преимуществом зарубежных программ является их модульная структура, обеспечивающая гибкость обучения без отрыва от производства. Австралийская система микрокредитования компетенций демонстрирует эффективность при переподготовке шахтёров в условиях автоматизации горнодобывающей отрасли. Эти практики подтверждают роль микроквалификаций как инструмента превентивной адаптации к структурным изменениям на рынке труда.

Российский опыт внедрения микроквалификаций в промышленных секторах показывает положительную динамику преодоления цифрового разрыва. Корпоративные программы «Росатома» и «Газпрома» фокусируются на ускоренном освоении компетенций в области промышленного интернета вещей и big data. Результаты пилотных проектов в металлургическом секторе свидетельствуют о сокращении сроков адаптации персонала к автоматизированным системам управления на 25-30%. Однако масштабирование российских инициатив сталкивается с проблемой недостаточной синхронизации образовательных программ с региональными особенностями рынков труда. Опыт Уральского федерального округа выявил необходимость адаптации микрообучения под специфику моногородов с доминированием металлургического кластера. Эти выводы актуальны для разработки аналогичных программ в Карагандинской области с учётом её промышленного профиля.

Микроквалификации выступают ключевым инструментом снижения профессиональной уязвимости работников в условиях технологической трансформации. Их модульный характер позволяет оперативно осваивать узкоспециализированные навыки, необходимые для работы с новым оборудованием или цифровыми платформами. Это особенно актуально для промышленных регионов, где автоматизация и цифровизация существенно меняют требования к компетенциям персонала. Короткие форматы обучения минимизируют период адаптации, поддерживая непрерывную вовлеченность в трудовой процесс. В Карагандинской области, где добывающая промышленность и металлургия составляют основу экономики, микроквалификации помогают работникам своевременно реагировать на изменения технологических стандартов. Например, освоение навыков работы с системами автоматизированного контроля качества или методами экологического мониторинга повышает устойчивость занятости. Такой подход снижает риски вынужденного простоя предприятий из-за дефицита кадров с актуальными компетенциями.

Для предприятий региона микроквалификации становятся элементом стратегического управления человеческим капиталом. Адресное развитие прикладных навыков персонала позволяет оптимизировать затраты на переподготовку, фокусируясь на конкретных производственных задачах. Это

повышает операционную эффективность за счет сокращения времени на интеграцию новых компетенций в рабочие процессы. В условиях Карагандинской области такой подход особенно важен для поддержания конкурентоспособности в высокотехнологичных сегментах металлургии и горнодобывающего комплекса. Сочетание микрообучения с системами внутреннего развития компетенций создает синергетический эффект для предприятий.

Результаты/Обсуждение. Международные организации разработали различные методологии оценки краткосрочных образовательных программ. Всемирный банк предлагает модель, основанную на «анализе возврата инвестиций (ROI) через призму увеличения доходов выпускников». Европейский фонд образования акцентирует внимание на показателях трудоустройства в течение шести месяцев после завершения обучения. Эти подходы предполагают комплексный мониторинг как количественных, так и качественных параметров эффективности. Критический анализ выявил методологические ограничения при оценке микроквалификаций. Исследование Cedefop (2022) подчёркивает, что «стандартные метрики не учитывают кумулятивный эффект stackable credentials при формировании профессиональных траекторий». Особую проблему представляет измерение долгосрочного влияния на карьерный рост, поскольку большинство методик ориентировано на краткосрочные результаты. Это снижает сопоставимость данных между странами с разными системами квалификаций.

Применение международных методик к условиям Карагандинской области выявило существенные ограничения. «Отсутствие централизованного реестра микроквалификаций затрудняет отслеживание образовательных траекторий работников». Отраслевая специфика региона, где доминируют добывающая промышленность и металлургия, требует адаптации показателей производительности труда. Стандартные подходы не учитывают латентные эффекты переквалификации в смежные секторы экономики.

Сравнительный анализ метрик выявил преимущества комбинированных моделей оценки. Показатели немедленного трудоустройства демонстрируют высокую корреляцию с отраслевым спросом (r=0.78 по данным OECD), тогда как метрики производительности эффективны для оценки внутрикорпоративных программ. «Интеграция адаптивности навыков в оценочные модели повышает точность прогнозирования долгосрочного влияния на рынок труда» [3,с.13]. Это особенно актуально для регионов с моноотраслевой структурой занятости.

Демографическая структура трудовых ресурсов Карагандинской области характеризуется устойчивыми тенденциями старения населения и сокращения доли экономически активной молодежи. Процент лиц предпенсионного и пенсионного возраста в промышленно развитых районах превышает среднереспубликанские показатели. Данная ситуация создаёт долгосрочные риски для воспроизводства квалифицированных кадров в базовых отраслях экономики региона. Миграционные процессы усугубляют демографические вызовы: наблюдается отток трудоспособного населения в более экономически развитые регионы Казахстана. Одновременно сохраняется дисбаланс между образовательной структурой выпускников вузов и реальными потребностями промышленных предприятий. Это приводит к росту структурной безработицы среди молодых специалистов при дефиците технических кадров.

Отраслевая структура занятости региона сохраняет выраженную сырьевую направленность с доминированием добывающей промышленности и металлургии. Высокая концентрация рабочих мест в градообразующих предприятиях моногородов усиливает уязвимость локальных рынков труда. Наблюдается дефицит квалифицированных кадров для новых секторов экономики при избыточном предложении труда в традиционных профессиях с низкой производительностью.

Ключевым ограничением развития кадрового потенциала остаётся зависимость моногородов от цикличности сырьевых рынков. Как отмечают исследователи: «Даже если уволенные сотрудники займутся бизнесом, после сокращения выпуска товаров на градообразующем предприятии продавать продукцию и услуги им будет некому. Поэтому здесь необходимо серьезное вмешательство государства - нужны программы поддержки переезда и переобучения людей [3]». Неиспользованным ресурсом остаётся потенциал женской занятости и молодёжи, требующий создания новых форм адаптивного обучения.

Базовый сценарий предполагает постепенную трансформацию профессионально-квалификационной структуры занятости в Карагандинской области к 2028 году. Основные изменения коснутся традиционных отраслей региона — добывающей промышленности и металлургии, где внедрение микроквалификаций позволит сократить дефицит узкоспециализированных кадров. Прогнозируется

рост доли работников с гибридными компетенциями, сочетающими технические навыки и цифровую грамотность. Это соответствует общемировой тенденции перехода к модульному обучению. К 2025 году ожидается увеличение на 15-20% числа специалистов, прошедших микрообучение по направлениям автоматизации производственных процессов и экологического менеджмента. Особое значение приобретут краткосрочные программы переквалификации для работников предпенсионного возраста, что снизит риски структурной безработицы. Ключевым индикатором эффективности станет рост производительности труда в металлургическом кластере на 7-10% ежегодно.

Реализация позитивного сценария зависит от трех факторов: уровня государственного финансирования программ микрообучения, готовности предприятий к внедрению гибких моделей аттестации, и скорости цифровизации образовательных платформ. Риски связаны с возможным сокращением бюджетных ассигнований и консерватизмом кадровых служб промышленных предприятий. Успешный опыт пилотных проектов в машиностроительном секторе демонстрирует необходимость синхронизации образовательных стандартов с требованиями работодателей.

К 2028 году прогнозируется смещение отраслевой специализации региона в сторону высокотехнологичных сервисов и перерабатывающих производств. Развитие микроквалификаций в сфере роботизации и big data ускорит переориентацию с сырьевой модели на производство продукции с высокой добавленной стоимостью. Особый потенциал отмечается в создании регионального центра компетенций по подготовке специалистов по кибербезопасности для горно-металлургического комплекса.

Для повышения эффективности микроквалификаций необходимо их содержательное соответствие потребностям ключевых секторов экономики Карагандинской области. Особое внимание следует уделить разработке программ для добывающей промышленности и металлургии, где наблюдается наибольший разрыв между спросом и предложением квалификаций. Рекомендуется создание рабочих групп с участием представителей предприятий-лидеров для формирования перечня приоритетных компетенций. Это позволит сократить сроки адаптации работников к технологическим изменениям и повысить отдачу от образовательных инвестиций.

Оптимизация взаимодействия между образовательными организациями, центрами занятости и бизнес-сообществом требует создания постоянно действующих координационных советов на региональном уровне. Целесообразно внедрение цифровой платформы для оперативного обмена данными о текущих потребностях рынка труда и доступных образовательных ресурсах. Систематический мониторинг эффективности реализованных программ микроквалификаций должен стать основой для корректировки образовательных траекторий. Такая модель координации обеспечит синергию усилий всех стейкхолдеров в условиях динамичной трансформации экономики региона.

Заключение. Микроквалификации являются эффективным механизмом адаптации рабочих к быстро меняющимся технологическим требованиям, короткие образовательные модули действительно повышают уровень занятости и производительность труда в ключевых отраслях Карагандинской области, интегрируя индустриальную специфику региона. Адресное формирование новых цифровых и технологических навыков реально помогает преодолевать структурную безработицу.

Модульная структура микроквалификаций, акцент на результат и вовлечение работодателей создают синергетический эффект: учебный процесс становится более гибким и целенаправленным, а работники быстрее включаются в производство. Интеграция микроквалификаций в региональную систему повышения квалификации способна значительно повысить конкурентоспособность трудовых ресурсов на пути к инновационной экономике. Опыт Карагандинской области, имеющей ярко выраженную промышленную специализацию, может стать моделью для внедрения аналогичных подходов в других регионах Казахстана, сталкивающихся с подобными демографическими и структурными вызовами. В итоге микроквалификации открывают перспективу более точного соответствия программ переподготовки запросам рынка труда, что крайне важно для диверсификации экономики и эффективного решения задач занятости.

Список литературы

1. Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 23 июня 2025 года № 319 «Об утверждении Методических рекомендаций по разработке, реализации и признанию программ микроквалификаций» // https://prg.kz/document/?doc_id=32859255

2. International Labour Organization. Global framework on core skills for life and work in the 21st century. – Geneva: ILO, 2021. – 38 p. – ISBN 9789220350423. – URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_813222.pdf

3. Schlegel D., Kraus P. Skills and competencies for digital transformation – A critical analysis in the context of robotic process automation // International Journal of Organizational Analysis. – 2021. http://dx.doi.org/10.1108/IJOA-04-2021-2707

4. Информационный портал «Tengrinews.kz» Пустейшие улицы и тишина заводов. Что происходит с моногородами Казахстана. – 2026. // https://tengrinews.kz/article/pusteyuschie-ulitsyi-tishina-zavodov-proishodit-monogorodami-2822/

References

1. Prikaz Ministra nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan ot 23 iyunya 2025 goda № 319 «Ob utverzhdenii Metodicheskih rekomendacij po razrabotke, realizacii i priznaniyu programm mikrokvalifikacij» // https://prg.kz/document/?doc_id=32859255

2. International Labour Organization. Global framework on core skills for life and work in the 21st century. – Geneva: ILO, 2021. – 38 p. – ISBN 9789220350423. – URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_813222.pdf

3. Schlegel D., Kraus P. Skills and competencies for digital transformation – A critical analysis in the context of robotic process automation // International Journal of Organizational Analysis. – 2021. http://dx.doi.org/10.1108/IJOA-04-2021-2707

4. Informacionnyj portal «Tengrinews.kz» Pustejshie ulicy i tishina zavodov. Chto proiskhodit s monogorodami Kazahstana. – 2026. // https://tengrinews.kz/article/pusteyuschie-ulitsyi-tishina-zavodov-proishodit-monogorodami-2822/

УДК 339.138.2
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.005

Шынар ИГИСИНОВА, *кандидат экономических наук, доцент, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: s.igissinova@kase.kz;*

Айнара РАЙЫМБЕКОВА, *магистр экономических наук, ст. преподаватель Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: ainaranet@mail.ru;*

Кристина ТИХОМИРОВА*, магистрант, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: ekkert.krissst@gmail.com.*

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ БРЕНДИНГ: КАК ФОРМИРОВАТЬ ДОВЕРИЕ И ЛОЯЛЬНОСТЬ В ЭПОХУ ЦИФРОВОГО ШУМА

Аннотация: Статья посвящена исследованию роли эмоционального брендинга в условиях цифровой трансформации современного рынка. Рассмотрены теоретические основы данного подхода, его отличие от традиционного бренд-менеджмента, а также ключевые факторы формирования эмоциональной привязанности потребителей к бренду. Особое внимание уделено влиянию цифровой среды, включая социальные сети, пользовательский контент и взаимодействие с инфлюенсерами, на процесс построения доверия и лояльности. Выявлены преимущества эмоционального брендинга, такие как формирование долгосрочных отношений с клиентами, рост эмоционального капитала и повышение ценности бренда, а также обозначены риски, связанные с манипулятивным воздействием и соблюдением этических норм. В заключении определены перспективные направления развития эмоционального брендинга, включая сенсорные технологии, нейромаркетинг и использование AR/VR-инструментов.

Ключевые слова: бренд-менеджмент; эмоциональный брендинг; лояльность; доверие; эмоциональный капитал; социальные сети; пользовательский контент; инфлюенсеры; сенсорный брендинг; нейромаркетинг; цифровая среда.

Шынар ИГИСИНОВА, *экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: s.igissinova@kase.kz;*

Айнара РАЙЫМБЕКОВА, *аға оқытушы Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: ainaranet@mail.ru;*

Кристина ТИХОМИРОВА*, Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің магистранты, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академиялық көш., 9, e-mail: ekkert.krissst@gmail.com.*

ЭМОЦИОНАЛДЫҚ БРЕНДИНГ: ЦИФРЛІК ШУ ЗАҒЫНДА СЕНІМ ПЕН АДАЛДЫҚТЫ ҚАЛАЙ ОРНАТУҒА БОЛАДЫ

Түйін. Бұл мақала заманауи нарықтың цифрлық трансформациясы контекстінде эмоционалдық брендингтің рөлін қарастырады. Ол осы тәсілдің теориялық негіздерін, оның дәстүрлі бренд менеджментінен айырмашылығын және тұтынушылардың брендке эмоционалды байланысын қалыптастырудың негізгі факторларын зерттейді. Сандық ортаның, соның ішінде әлеуметтік медианың, пайдаланушы жасаған мазмұнның және ықпал етушілермен өзара әрекеттесудің сенім мен адалдықты қалыптастыру процесіне ықпалына ерекше назар аударылады. Тұтынушылармен ұзақ мерзімді қарым-қатынас орнату, эмоционалдық капиталды ұлғайту және бренд құндылығын арттыру сияқты эмоционалды брендингтің артықшылықтары, сонымен қатар манипуляциялық әсерге және этикалық стандарттарды сақтауға байланысты тәуекелдер анықталған. Қорытындыда сенсорлық технологияларды, нейромаркетингті және AR/VR құралдарын пайдалануды қоса алғанда, эмоционалдық брендингті дамытудың перспективалық бағыттары айқындалады.

Түйінді сөздер: брендті басқару; эмоционалды брендинг; адалдық; сенім; эмоционалдық капитал; Әлеуметтік желі; пайдаланушы жасаған мазмұн; ықпал етушілер; сенсорлық брендинг; нейромаркетинг; сандық орта.

Shynar IGISINOVA, *candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Karaganda University Kazpotrebsoyuza, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, ul. Akademicheskaya, 9, e-mail: s.igissinova@kase.kz;*

Ainara RAIYMBEKOVA, *Senior lecturer, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, ul. Akademicheskaya, 9, e-mail: ainaranet@mail.ru;*

Kristina TIKHOMIROVA*, Master's student, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: ekkert.krissst@gmail.com.*

EMOTIONAL BRANDING: HOW TO BUILD TRUST AND LOYALTY IN THE AGE OF DIGITAL NOISE

Abstract: This article examines the role of emotional branding in the context of the digital transformation of the modern market. It examines the theoretical foundations of this approach, its differences from traditional brand management, and key factors in fostering consumers' emotional attachment to a brand. Particular attention is paid to the influence of the digital environment, including social media, user-generated content, and interaction with influencers, on the process of building trust and loyalty. The benefits of emotional branding, such as building long-term customer relationships, increasing emotional capital, and enhancing brand value, are identified, as well as the risks associated with manipulative influence and compliance with ethical standards. The conclusion identifies promising areas for the development of emotional branding, including sensory technologies, neuromarketing, and the use of AR/VR tools.

Keywords: brand management; emotional branding; loyalty; trust; emotional capital; Social media; user-generated content; influencers; sensory branding; neuromarketing; digital environment.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Игисинова Ш., Райымбекова А., Тихомирова К. Эмоциональный брендинг: как формировать доверие и лояльность в эпоху цифрового шума // Вестник КЭУ. – 2026. – №1 (80). – С. 33 – 41.

APA

Igisinova Sh., Rajymbekova A., Tihomirova K. (2026) Emocional'nyj brending: kak formirovat' doverie i loyal'nost' v epohu cifrovogo shuma (Emotional branding: how to build trust and loyalty in the age of digital noise) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 33 – 41.

Введение. Современный рынок характеризуется высокой степенью конкуренции и перенасыщенностью информацией. Потребитель ежедневно сталкивается с сотнями рекламных сообщений, что приводит к снижению их эффективности и росту «цифрового шума». В этих условиях традиционные методы продвижения, основанные преимущественно на функциональных характеристиках товаров и услуг, перестают обеспечивать прочную связь с клиентом. Компании вынуждены искать новые подходы к построению отношений с аудиторией, и одним из наиболее действенных инструментов становится эмоциональный брендинг. Сегодня бренд — это не просто визуальный стиль или коммуникация. Это нечто большее. Это характер

компании, её ценности, язык, на котором она говорит с людьми [1].

Эмоциональные связи с брендом играют решающую роль в принятии решения о покупке. Бренды, которые сумели создать позитивные ассоциации и связаны с конкретными эмоциями, часто становятся выбором на основе интуиции, а не цены. Оказавшись в ситуации, где цены и товары похожи, потребитель обращает внимание на личный опыт с брендом и эмоции, которые он испытал при взаимодействии с ним [2]. Эмоциональный брендинг представляет собой стратегию, направленную на формирование у потребителя устойчивых чувств и ассоциаций, которые выходят за рамки рационального восприятия продукта. Если ранее ключевым фактором выбора являлась цена или качество, то сегодня всё большее значение приобретает способность бренда вызывать доверие, чувство принадлежности и эмоциональную привязанность. Именно такие факторы определяют долгосрочную лояльность клиента и создают фундамент конкурентных преимуществ компании.

Особую актуальность эмоциональный брендинг приобретает в цифровую эпоху. Социальные сети, блогинг и пользовательский контент кардинально изменили ландшафт взаимодействия бренда и потребителя. Теперь клиент не только получает информацию, но и сам активно участвует в её создании, формируя вокруг бренда эмоциональные сообщества. В этом контексте компании сталкиваются с необходимостью выстраивать не одностороннюю коммуникацию, а систему диалога и вовлечения. Более того, цифровая среда делает процесс взаимодействия с брендом непрерывным: эмоции формируются не только в момент покупки, но и в ходе последующих контактов — через отзывы, комментарии, участие в онлайн-акциях или совместных проектах. Такой подход превращает потребителя в соавтора бренда, а каждое взаимодействие становится элементом общего эмоционального опыта.

Бренды перестают быть просто коммерческими структурами и становятся частью личной идентичности потребителей. Доверие, ценности, эмоции, технологии и осознанность — ключевые драйверы восприятия брендов в ближайшем будущем. Компании, которые смогут встроиться в этот контекст, получат не просто клиентов, а настоящих сторонников своего бренда [3]. Таким образом, исследование роли эмоционального брендинга в современных условиях имеет как теоретическую, так и практическую значимость. Теоретическая ценность заключается в уточнении механизмов формирования эмоциональной привязанности к бренду, а практическая — в возможности разработки эффективных инструментов управления лояльностью и доверительным отношением со стороны потребителей. Кроме того, актуальность темы определяется тем, что компании, использующие эмоциональный брендинг, способны не только удерживать клиентов, но и формировать вокруг себя активные сообщества, где потребители становятся адвокатами бренда. Это превращает бренд в живую систему взаимоотношений, в которой каждое эмоциональное взаимодействие укрепляет его позиции на рынке и создаёт долгосрочный капитал доверия.

Материалы и методы. В работе применялся теоретический анализ научных публикаций и практических исследований, посвящённых проблематике бренд-менеджмента и роли эмоциональных факторов в формировании лояльности потребителей. Особое внимание уделялось источникам, рассматривающим специфику эмоционального брендинга в условиях цифровой трансформации и роста влияния социальных сетей. Для систематизации материала использовался метод контент-анализа, позволивший выявить ключевые подходы к пониманию эмоционального брендинга и определить основные инструменты его реализации. Метод сравнительного анализа дал возможность сопоставить традиционные и инновационные модели бренд-менеджмента, выявив их отличительные характеристики. Кроме того, в работе применялся метод обобщения, что позволило выделить современные тенденции и перспективные направления развития эмоционального брендинга на глобальном и локальном уровнях.

Обсуждение/Результаты. Эмоциональный брендинг представляет собой стратегический подход к управлению брендом, в основе которого лежит формирование у потребителя устойчивых эмоциональных ассоциаций и привязанности. В отличие от традиционного брендинга, ориентированного преимущественно на функциональные характеристики продукта — цену, качество или набор свойств, — эмоциональный брендинг акцентирует внимание на нематериальных факторах: чувствах, ценностях, ассоциациях и личном опыте взаимодействия с брендом. Сущность данного подхода заключается в создании глубокой связи между компанией и клиентом, которая выходит за пределы рационального выбора и формирует доверие, лояльность и чувство идентичности. Основная цель эмоционального брендинга — не

просто убедить клиента приобрести товар, а вызвать у него положительные переживания, которые будут ассоциироваться с брендом и закрепляться в его памяти. Это превращает потребителя из разового покупателя в долгосрочного партнёра, готового рекомендовать бренд другим и отстаивать его ценности. Таким образом, эмоциональный брендинг можно рассматривать как систему управления отношениями с аудиторией, где ключевым ресурсом является эмоциональный капитал компании.

История развития брендинга демонстрирует постепенный переход от акцента на функциональные характеристики товаров к созданию эмоциональной ценности для потребителя. На ранних этапах становления маркетинга бренд воспринимался прежде всего как средство идентификации продукции и гарантия её качества. Основное внимание уделялось материальным свойствам — долговечности, цене, техническим характеристикам. Такая модель была эффективна в условиях ограниченной конкуренции и низкого уровня информационной насыщенности. С усложнением рынка и усилением конкуренции бренды начали использовать дополнительные средства дифференциации — визуальную айдентику, фирменный стиль, уникальные торговые предложения. Однако со временем стало очевидно, что рациональные аргументы не обеспечивают достаточной устойчивости в сознании потребителей. Именно тогда в бренд-менеджменте усилилось внимание к эмоциональной составляющей, которая позволяла формировать более глубокую связь с клиентом. Сегодня бренд рассматривается не только как набор характеристик, но и как носитель ценностей, символов и эмоций. Потребители всё чаще выбирают товары не из-за их утилитарных свойств, а исходя из того, какие чувства вызывает бренд и насколько он соответствует их внутренним убеждениям. Таким образом, эволюция брендинга отражает переход от материальных атрибутов к эмоциональному капиталу, который становится ключевым источником конкурентных преимуществ.

Развитие концепции бренда во многом связано с научными трудами классиков маркетинга, которые заложили теоретические основы современного бренд-менеджмента. Филип Котлер одним из первых систематизировал подход к бренду как к сложной системе, включающей не только товарные характеристики, но и символическое содержание, формирующее восприятие потребителя. Он подчёркивал, что бренд — это больше, чем продукт: это обещание ценности и средство построения долгосрочных отношений с клиентом. Дэвид Аакер развил идею бренда как стратегического актива компании, введя понятие «капитал бренда» (brand equity). Его модель включает такие компоненты, как узнаваемость, воспринимаемое качество, ассоциации и лояльность, которые в совокупности формируют ценность бренда для потребителей и бизнеса. Вклад Кевина Келлера заключается в разработке концепции «пирамиды бренда» (Customer-Based Brand Equity), где ключевую роль играют эмоциональные отклики и прочность связи между брендом и клиентом. Труды Котлера, Аакера и Келлера показали, что бренд — это не только инструмент продвижения, но и важнейший элемент стратегического управления компанией. Их исследования стали основой для дальнейшего развития теории эмоционального брендинга, который рассматривает потребителя как активного участника в создании ценности бренда.

Эмоциональный брендинг отличается от традиционного бренд-менеджмента как по целям, так и по инструментам воздействия на аудиторию. Если классический подход концентрируется на рациональных характеристиках продукта — его цене, качестве, уникальных свойствах, — то эмоциональный брендинг строится вокруг нематериальных аспектов: чувств, ценностей, ассоциаций и индивидуального опыта потребителя [4]. Главное различие заключается в том, что традиционный брендинг стремится убедить клиента в целесообразности выбора, тогда как эмоциональный — создать с ним глубокую личную связь. В первом случае доминирует информирование и аргументация, во втором — вовлечение и формирование устойчивой привязанности. При этом эмоциональный брендинг опирается на долгосрочную стратегию: он не только способствует продаже здесь и сейчас, но и формирует основу для доверия и лояльности в будущем. Кроме того, традиционный бренд-менеджмент рассматривает потребителя скорее как объект коммуникации, тогда как эмоциональный брендинг делает его активным участником брендингового процесса. Именно через взаимодействие, совместное создание контента и разделение ценностей бренд становится частью личной истории потребителя. Следовательно, отличие эмоционального брендинга заключается в акценте на отношениях, а не только на характеристиках продукта, что делает его более устойчивым инструментом в условиях современной конкуренции.

Эмоции играют ключевую роль в процессе принятия решений, в том числе и

потребительских. С психологической точки зрения они выступают как быстрые и зачастую бессознательные реакции на внешние стимулы, влияющие на выбор человека даже сильнее, чем рациональные аргументы. Именно эмоции формируют первоначальное впечатление о бренде, определяют уровень доверия к нему и влияют на готовность совершить покупку. Современные исследования в области нейромаркетинга подтверждают, что эмоции активируют механизмы памяти и закрепляют ассоциации, благодаря чему бренд становится более узнаваемым и значимым для клиента. Например, чувство радости или вдохновения при взаимодействии с брендом повышает вероятность повторного выбора, тогда как отрицательные эмоции могут надолго закрепить негативное отношение. Соответственно, психологическая природа эмоций обусловливает их стратегическую значимость в бренд-менеджменте: они не только формируют субъективное восприятие продукта, но и напрямую влияют на уровень лояльности. Эффективный эмоциональный брендинг учитывает эту особенность, создавая позитивный эмоциональный фон, который становится основой долгосрочных отношений между брендом и потребителем.

Эмоциональные триггеры представляют собой стимулы, которые вызывают у потребителя определённые чувства и тем самым влияют на его поведение. В бренд-менеджменте они используются для создания устойчивой эмоциональной связи между брендом и клиентом. Среди наиболее распространённых можно выделить радость, ностальгию, чувство принадлежности, доверие и вдохновение. Триггер радости позволяет формировать у потребителя позитивные ассоциации с брендом и повышает вероятность повторного взаимодействия [5]. Ностальгия обращается к личному опыту и воспоминаниям, вызывая тёплые эмоции и усиливая ощущение доверия. Чувство принадлежности связано с потребностью человека быть частью определённого сообщества; бренды, которые формируют вокруг себя группы единомышленников, добиваются высокой вовлечённости аудитории. Триггер доверия проявляется через честность и последовательность действий компании, а вдохновение — через демонстрацию высоких целей и ценностей, способных мотивировать потребителя. Использование эмоциональных триггеров не ограничивается отдельными рекламными кампаниями. Они становятся фундаментом долгосрочной стратегии бренда, создавая эмоциональный капитал, который обеспечивает устойчивость и конкурентоспособность на насыщенном рынке.

Сторителлинг в бренд-менеджменте выступает одним из наиболее эффективных инструментов формирования эмоциональной привязанности. В отличие от прямой рекламы, которая сообщает о характеристиках продукта, сторителлинг строится на истории — последовательности событий, вызывающих у аудитории сопереживание и вовлечение. Такая форма коммуникации позволяет бренду выйти за рамки рационального убеждения и обратиться к эмоциям потребителя, создавая более прочную связь. Истории, лежащие в основе бренда, могут быть связаны с его происхождением, ценностями компании, успехами клиентов или даже преодолением трудностей. Важно, чтобы они обладали аутентичностью и вызывали доверие. Современные компании активно используют сторителлинг в социальных сетях, видеоконтенте и рекламных кампаниях. Например, истории о заботе о клиентах или об экологической ответственности вызывают положительные эмоции и способствуют формированию долгосрочной лояльности. Таким образом, сторителлинг можно рассматривать как стратегический инструмент, позволяющий бренду превратиться из абстрактного образа в «живую» сущность, с которой потребитель готов идентифицировать себя.

Визуальная айдентика играет ключевую роль в формировании эмоционального восприятия бренда, поскольку именно визуальные образы становятся первыми и наиболее устойчивыми ассоциациями в сознании потребителя. Логотип, цветовая палитра, шрифты, упаковка и даже дизайн точек продаж — всё это элементы, которые несут в себе эмоциональную нагрузку и формируют у клиента определённые ожидания. Цвета и формы способны вызывать разные эмоциональные реакции: тёплые оттенки ассоциируются с дружелюбностью и комфортом, холодные — с надёжностью и профессионализмом. Символы и графические элементы становятся своеобразным «языком бренда», который позволяет транслировать его ценности без слов. Визуальная айдентика усиливает сторителлинг, закрепляя эмоциональные послания в памяти потребителей и создавая узнаваемость бренда в любой среде. Важно отметить, что визуальные элементы бренда должны быть не только эстетически привлекательными, но и согласованными с его стратегией и миссией. Несоответствие визуальной айдентики и реальных действий компании может вызвать когнитивный диссонанс и подорвать

доверие аудитории. Таким образом, визуальная айдентика и символы выступают не просто средством идентификации, а носителями эмоциональных значений, которые помогают бренду устанавливать прочную связь с клиентом.

Корпоративные ценности и миссия занимают центральное место в формировании эмоционального позиционирования бренда. Они задают направление стратегического развития компании и определяют, какие смыслы и ассоциации будут транслироваться потребителю. В отличие от рекламных слоганов, которые могут меняться в зависимости от кампании, ценности и миссия носят долгосрочный характер и отражают глубинную идентичность бренда [6]. Эмоциональный брендинг делает акцент именно на этих элементах, так как потребители всё чаще ориентируются не только на свойства продукта, но и на то, какие идеи и принципы разделяет компания. Приверженность к экологической ответственности, социальной справедливости или инновационному развитию способна вызывать доверие и уважение со стороны аудитории. Таким образом, ценности становятся основой для эмоциональной идентификации: покупая продукт, клиент ощущает сопричастность к определённому мировоззрению. Миссия бренда выполняет роль объединяющего фактора, превращая потребителей в сообщество единомышленников. Когда бренд демонстрирует последовательность между декларируемыми ценностями и реальными действиями, он формирует долгосрочную эмоциональную привязанность. В противном случае возникает риск потери доверия, так как современный потребитель способен быстро выявлять несоответствия. Следовательно, корпоративные ценности и миссия можно рассматривать как фундамент эмоционального позиционирования, обеспечивающий бренду устойчивость и конкурентные преимущества в долгосрочной перспективе.

Цифровые технологии радикально изменили подход к управлению брендами, трансформировав традиционные модели коммуникации и взаимодействия с потребителем. Если ранее бренд формировался преимущественно через рекламные кампании и офлайн-каналы, то сегодня ключевое значение приобрели онлайн-платформы, социальные сети и цифровые сервисы. Эти инструменты сделали взаимодействие более динамичным, интерактивным и персонализированным, что усилило эмоциональную составляющую брендинга. Трансформация проявляется в смещении акцента с монологичной формы коммуникации на диалоговую модель, где потребитель активно участвует в создании и распространении бренда. Отзывы, комментарии, репосты и пользовательский контент становятся частью брендинговой стратегии, придавая ей большую подлинность и доверие. Цифровые технологии также способствуют ускорению обмена информацией: эмоциональные послания бренда распространяются мгновенно и формируют реакцию аудитории в реальном времени. Таким образом, цифровая среда не только изменила каналы коммуникации, но и превратила бренд в «живой организм», который развивается в постоянном взаимодействии с аудиторией. Это требует от компаний гибкости, прозрачности и готовности оперативно адаптировать свои стратегии, чтобы соответствовать ожиданиям современного потребителя.

Социальные сети стали одним из ключевых каналов формирования эмоциональной вовлечённости потребителей, существенно расширив возможности брендов в построении доверительных отношений с аудиторией. В отличие от традиционных медиа, где коммуникация была односторонней, социальные платформы обеспечивают двусторонний диалог, позволяя компаниям напрямую взаимодействовать с клиентами и получать мгновенную обратную связь. Эмоциональная вовлечённость в социальных сетях формируется за счёт персонализированного контента, визуальных историй, интерактивных форматов и совместного участия пользователей в жизни бренда. Комментарии, лайки, репосты и обсуждения превращают аудиторию в активных участников бренд-коммуникации, а не просто в наблюдателей. Более того, именно через социальные сети бренды способны транслировать свои ценности и формировать эмоциональные сообщества, где лояльность потребителей укрепляется благодаря ощущению сопричастности. Особое значение имеет искренность и открытость бренда в социальных медиа. Современный потребитель быстро распознаёт фальшь, поэтому компании, демонстрирующие подлинность и готовность к открытому диалогу, получают больше доверия. В результате социальные сети становятся не только инструментом продвижения, но и площадкой для построения долгосрочных эмоциональных связей с клиентами.

Инфлюенсеры и лидеры мнений играют значительную роль в укреплении эмоционального контакта между брендом и его аудиторией. Их ценность заключается в способности формировать доверие и вызывать эмоциональный отклик у подписчиков благодаря личной вовлечённости и аутентичности. В отличие от традиционной

рекламы, где бренд выступает инициатором коммуникации, сотрудничество с инфлюенсерами строится на основе уже существующего доверия аудитории к конкретной личности. Эмоциональный эффект усиливается за счёт того, что лидеры мнений воспринимаются как «свои», а не как представители компании. Их опыт использования продукта, личные истории и эмоциональные реакции становятся мощными триггерами, формирующими положительное отношение к бренду. При этом инфлюенсеры часто создают не только имиджевый эффект, но и способствуют формированию эмоциональных сообществ вокруг бренда, где потребители чувствуют сопричастность и общность интересов. Следует отметить, что эффективность такого взаимодействия напрямую зависит от степени совпадения ценностей инфлюенсера и бренда. Несоответствие может привести к разочарованию аудитории и утрате доверия. Таким образом, инфлюенсеры становятся не просто каналом продвижения, а важным инструментом эмоционального брендинга, обеспечивающим более глубокую и естественную связь между брендом и потребителем.

Пользовательский контент (User Generated Content, UGC) становится одним из наиболее значимых инструментов формирования доверия к бренду в условиях цифровой экономики. В отличие от традиционной рекламы, воспринимаемой как инициатива самой компании, контент, созданный реальными потребителями, рассматривается аудиторией как более достоверный и эмоционально значимый источник информации. Отзывы, фотографии, видеоролики и рекомендации от клиентов выполняют функцию социального доказательства, усиливая восприятие бренда и формируя ощущение подлинности. UGC способствует не только росту доверия, но и укреплению эмоциональной связи с брендом. Потребители, чьи материалы становятся частью коммуникационной стратегии компании, ощущают свою значимость и сопричастность. Это превращает их в активных участников процесса брендостроительства и повышает уровень лояльности. Кроме того, пользовательский контент часто распространяется через социальные сети, где его эмоциональная ценность усиливается за счёт эффекта вовлечения со стороны других пользователей. Таким образом, UGC можно рассматривать как важный элемент эмоционального брендинга, обеспечивающий баланс между аутентичностью и вовлечённостью. Он позволяет бренду выйти за рамки одностороннего воздействия и превратить коммуникацию в совместное создание ценностей вместе с аудиторией.

Долгосрочная лояльность и доверие потребителей являются одним из важнейших стратегических преимуществ эмоционального брендинга. В отличие от краткосрочных маркетинговых акций, стимулирующих разовые покупки, эмоциональная привязанность формирует устойчивые отношения между брендом и клиентом. Потребитель, который ассоциирует бренд с положительными эмоциями и ценностями, проявляет большую готовность возвращаться к нему вновь, даже в условиях высокой конкуренции и изменения рыночной конъюнктуры [7]. Доверие, основанное на эмоциональном опыте, создаёт барьер для перехода к конкурентам и повышает «стоимость замещения» бренда в сознании клиента. Более того, эмоциональная лояльность часто выходит за рамки рационального выбора: потребитель может предпочитать «свой» бренд даже тогда, когда альтернативные предложения объективно выгоднее. Следовательно, эмоциональный брендинг обеспечивает компаниям стратегическое преимущество, которое сложно воспроизвести конкурентам. Лояльность и доверие превращаются в долгосрочный ресурс, способствующий не только стабильности доходов, но и формированию позитивной репутации бренда на рынке.

Эмоциональный капитал представляет собой совокупность нематериальных активов бренда, связанных с доверием, привязанностью и положительными эмоциями потребителей. Его формирование напрямую влияет на восприятие ценности бренда и укрепляет его позиции на рынке. Если функциональные характеристики продукта могут быть сравнительно легко воспроизведены конкурентами, то эмоциональная связь с аудиторией является уникальным и трудно копируемым ресурсом. Наличие сильного эмоционального капитала позволяет бренду устанавливать премиальные цены, так как потребители готовы платить больше не только за продукт, но и за опыт, ассоциации и чувство сопричастности. Кроме того, высокая эмоциональная ценность усиливает позиции компании при выходе на новые рынки и расширении продуктовой линейки, поскольку доверие клиентов переносится на новые категории товаров. Эмоциональный капитал можно рассматривать как стратегический актив, повышающий рыночную стоимость бренда и обеспечивающий его долгосрочную устойчивость. Компании, которые успешно инвестируют в создание и укрепление эмоциональной связи с клиентами, получают не только конкурентное преимущество, но и дополнительную

экономическую отдачу за счёт роста воспринимаемой ценности своего бренда.

Несмотря на многочисленные преимущества, эмоциональный брендинг сопряжён с определёнными рисками, ключевым из которых является вероятность манипулятивного воздействия на аудиторию. Стремление вызвать у потребителя сильные эмоции может привести к созданию образа, не соответствующего реальной деятельности компании. В результате возникает разрыв между ожиданиями и фактическим опытом, что способно вызвать разочарование и подорвать доверие к бренду. Опасность заключается и в том, что чрезмерное использование эмоциональных триггеров может восприниматься клиентами как навязанное или искусственное. Современные потребители обладают высокой чувствительностью к подлинности и быстро замечают неискренность. Если эмоциональные послания бренда будут восприниматься как манипуляция, это не только снизит их эффективность, но и может привести к репутационным потерям. Таким образом, эмоциональный брендинг требует осторожного и ответственного подхода. Эмоции должны подкрепляться реальными ценностями и действиями компании, иначе риск падения доверия может нивелировать все преимущества, полученные от эмоциональной вовлечённости аудитории.

Этические аспекты играют важную роль в развитии эмоционального брендинга, особенно в условиях цифровой среды, где коммуникация между компанией и потребителем становится максимально прозрачной и динамичной. Современные бренды сталкиваются с необходимостью балансировать между стремлением вызвать сильный эмоциональный отклик и обязанностью сохранять честность и уважение к аудитории. Одним из ключевых вызовов является использование персональных данных клиентов для создания персонализированных эмоциональных сообщений. С одной стороны, такие практики повышают эффективность коммуникаций, с другой — вызывают опасения по поводу вторжения в личное пространство и нарушения принципов конфиденциальности. Несоблюдение этических норм в этой области может привести к потере доверия и репутационным рискам. Кроме того, бренды должны учитывать социальные и культурные особенности аудитории, избегая эксплуатации уязвимых тем, таких как страх, тревожность или дискриминация. Эмоциональный брендинг, основанный на позитивных и аутентичных ценностях, укрепляет лояльность, тогда как манипулятивные или неэтичные стратегии способны нанести серьёзный ущерб как бренду, так и обществу. Этическое измерение становится неотъемлемой частью эмоционального брендинга в цифровой эпоху. Только бренды, которые выстраивают свои стратегии на основе подлинности, прозрачности и уважения к клиенту, могут рассчитывать на формирование долгосрочного доверия и устойчивого эмоционального капитала.

Современное развитие технологий открывает перед эмоциональным брендингом новые горизонты, делая его ещё более многогранным и эффективным инструментом взаимодействия с потребителем. Одним из ключевых трендов является сенсорный брендинг, который опирается на воздействие на все органы чувств — зрение, слух, обоняние, вкус и осязание. Компании всё чаще используют аромамаркетинг, звуковые логотипы или тактильные элементы упаковки для создания уникального эмоционального опыта, закрепляющегося в памяти потребителя. Не менее перспективным направлением становится нейромаркетинг, позволяющий изучать реакции мозга и выявлять бессознательные механизмы восприятия бренда. Использование таких методов открывает возможность более точной настройки эмоциональных сообщений и прогнозирования поведения клиентов. Дополнительно внедрение технологий виртуальной (VR) и дополненной реальности (AR) позволяет создавать иммерсивные формы взаимодействия, где клиент не просто получает информацию, а становится участником истории бренда. Для компаний Казахстана и стран СНГ эти тенденции открывают новые возможности интеграции в глобальное маркетинговое пространство. С одной стороны, они позволяют учитывать культурные особенности локальных рынков и формировать эмоциональные стратегии, близкие по ценностям местной аудитории. С другой — внедрение инновационных технологий помогает брендам выходить на международный уровень, конкурируя с глобальными компаниями за внимание потребителей. Будущее эмоционального брендинга в условиях цифровизации и глобализации связано с синтезом технологий и ценностей. Успех будут иметь те бренды, которые смогут не только использовать AR/VR и нейротехнологии, но и наполнить их подлинными смыслами, отвечающими ожиданиям общества. Таким образом, перспективы развития эмоционального брендинга определяются не только технологическим прогрессом, но и способностью компаний сохранять аутентичность

и формировать доверие в мире, где конкуренция за внимание потребителя становится всё более острой.

Заключение. Эмоциональный брендинг сегодня выступает одним из ключевых направлений развития современного бренд-менеджмента. В условиях информационной перегруженности и высокой конкуренции именно способность бренда вызывать у потребителя устойчивые эмоции, формировать доверие и создавать ощущение сопричастности становится стратегическим ресурсом. Анализ показал, что эмоциональный брендинг отличается от традиционного подхода акцентом на нематериальные факторы — ценности, символы, ассоциации и личный опыт клиента. Его эффективность проявляется в формировании долгосрочной лояльности, повышении ценности бренда и создании эмоционального капитала, который невозможно воспроизвести конкурентами. При этом цифровая среда усиливает значимость эмоционального взаимодействия: социальные сети, пользовательский контент и влияние инфлюенсеров превращают потребителя в активного участника бренд-коммуникации.

Вместе с тем, эмоциональный брендинг сопряжён с рядом рисков, включая возможность манипуляций, падение доверия при несоответствии ценностей компании её реальным действиям, а также необходимость учитывать этические нормы в цифровой коммуникации. Именно поэтому развитие эмоционального брендинга требует взвешенного и ответственного подхода, где технологии сочетаются с подлинностью и прозрачностью.

Перспективы развития данной концепции связаны с внедрением инновационных инструментов — сенсорного брендинга, нейромаркетинга, AR/VR-технологий. Однако ключевым фактором успеха остаётся не столько использование технологий, сколько способность компаний создавать искренние и значимые эмоциональные связи с потребителями. Таким образом, эмоциональный брендинг можно рассматривать не просто как маркетинговый инструмент, а как стратегическую основу построения доверительных и долгосрочных отношений между брендом и обществом.

Список литературы

1. Как создавать бренды, которым доверяют. https://tribune.kz/kak-sozdavat-brendy-kotorym-doveryayut/

2. Как изменится восприятие брендов к 2025 году // VC.ru. https://vc.ru/marketing/1826502-2025-kak-izmenitsya-vospriyatie-brendov

3. Эмоциональный брендинг: новые подходы в маркетинге // Sostav.ru. https://www.sostav.ru/blogs/250279/58090

4. Келлер К. Стратегический бренд-менеджмент: построение, измерение и управление брендовым капиталом. — М.: Вильямс, 2005. — 704 с.

5. Романова Н.В. Эмоциональный брендинг как инструмент повышения лояльности потребителей // Маркетинг и маркетинговые исследования. — 2021. — № 2. — С. 45–52.

6. Гусева Е.А. Эмоции в маркетинге: роль эмоциональных факторов в формировании бренда // Вестник экономики и управления. — 2022. — № 7. — С. 118–124.

7. Капферер Ж.-Н. Бренд навсегда: создание, развитие и поддержка ценности бренда. — М.: Альпина Паблишер, 2019. — 432 с.

References

1. Kak sozdavat' brendy, kotorym doveryayut. https://tribune.kz/kak-sozdavat-brendy-kotorym-doveryayut/

2. Kak izmenitsya vospriyatie brendov k 2025 godu // VC.ru. https://vc.ru/marketing/1826502-2025-kak-izmenitsya-vospriyatie-brendov

3. Emocional'nyj brending: novye podhody v marketinge // Sostav.ru. https://www.sostav.ru/blogs/250279/58090

4. Keller K. Strategicheskij brend-menedzhment: postroenie, izmerenie i upravlenie brendovym kapitalom. — M.: Vil'yams, 2005. — 704 s.

5. Romanova N.V. Emocional'nyj brending kak instrument povysheniya loyal'nosti potrebitelej // Marketing i marketingovye issledovaniya. — 2021. — № 2. — S. 45–52.

6. Guseva E.A. Emocii v marketinge: rol' emocional'nyh faktorov v formirovanii brenda // Vestnik ekonomiki i upravleniya. — 2022. — № 7. — S. 118–124.

7. Kapferer Zh.-N. Brend navsegda: sozdanie, razvitie i podderzhka cennosti brenda. — M.: Al'pina Pablisher, 2019. — 432 s.

УДК: 332.331
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.006

Айым АБЕТОВА, *Э-24-1к НП магистранты, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: abetova.aiym@mail.ru;*

Гизат КЕНЕШЕВА, *PhD, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: gizzat@yandex.kz;*

Димитар СТЕФАНОВ, *Әулие Клемент Охрид атындағы София университетінің профессоры, София, Болгария, e-mail:mitko@feb.uni-sofia.bg;*

Марина АСАНОВА, *PhD, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: m.assanova@keu.kz.*

ӨҢІРЛЕРДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫ

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасы өңірлерінің, атап айтқанда Қарағанды облысының экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ету мәселелері қарастырылады. Қазіргі таңдағы геосаяси тұрақсыздық пен шикізатқа тәуелділік жағдайында аймақтардың өзін-өзі қамтамасыз ету қабілетін арттыру — мемлекеттік саясаттың негізгі басымдығы. Зерттеу барысында өңір экономикасының құрылымына талдау жасалып, өнеркәсіптік әлеуетті әртараптандыру мүмкіндіктері зерделенді. Қарағанды облысы мысалында өңдеу өнеркәсібінің ЖӨӨ-дегі (жалпы өңірлік өнім) үлесі мен инвестициялық тартымдылық деңгейі бағаланды. Мақалада тұрақты дамудың үш негізгі тірегі: экономикалық тиімділік, әлеуметтік жауапкершілік және экологиялық қауіпсіздік арасындағы теңгерімді сақтау жолдары ұсынылады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, инновациялық инфрақұрылымды дамыту және шағын және орта бизнесті қолдау аймақтың сыртқы шоктарға төзімділігін арттырады. Жұмыс қорытындысында өңірдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған нақты ұсыныстар берілген.

Түйінді сөздер: экономикалық тұрақтылық, өңірлік саясат, Қарағанды облысы, әртараптандыру, инвестициялар, өңдеу өнеркәсібі, ЖӨӨ, инновациялық даму, тұрақтылық.

Айым АБЕТОВА*, магистрант Э-24-1к НП, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: abetova.aiym@mail.ru;*

Гизат КЕНЕШЕВА, *PhD, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: gizzat@yandex.kz;*

Димитар СТЕФАНОВ*, профессор Софийского университета имени Святого Климента Охридского, г. София, Болгария, e-mail:mitko@feb.uni-sofia.bg;*

Марина АСАНОВА, *PhD, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: m.assanova@keu.kz.*

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы обеспечения экономической устойчивости регионов Республики Казахстан, в частности Карагандинской области. В условиях современной геополитической нестабильности и сырьевой зависимости повышение способности регионов к самообеспечению является основным приоритетом государственной политики. В ходе исследования проведен анализ структуры экономики региона и изучены возможности диверсификации промышленного потенциала. На примере Карагандинской области была проведена оценка доли обрабатывающей промышленности в ВРП (валовом региональном продукте) и уровня инвестиционной привлекательности. В статье предлагаются пути соблюдения баланса между тремя основными столпами устойчивого развития: экономической эффективностью, социальной ответственностью и экологической безопасностью. Результаты исследования показали, что развитие инновационной инфраструктуры и поддержка малого и среднего бизнеса повышают устойчивость региона к внешним шокам. В заключении работы даны конкретные предложения, направленные на повышение конкурентоспособности региона.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, региональная политика, Карагандинская область, диверсификация, инвестиции, обрабатывающая промышленность, ВРП, инновационное развитие, устойчивость.

Ayim ABETOVA, *Master's student, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Akademicheskaya str., 9, Karaganda, 100009, Republic of Kazakhstan, e-mail: abetova.aiym@mail.ru;*

Gizat KENESHEVA, *PhD, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Akademicheskaya str., 9, Karaganda, 100009, Republic of Kazakhstan, e-mail: gizzat@yandex.kz;*

Dimitar STEFANOV, *Professor at St. Kliment Ohridski Sofia University, Sofia, Bulgaria, e-mail:mitko@feb.uni-sofia.bg;*

Marina ASANOVA, *PhD, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Akademicheskaya str., 9, Karaganda, 100009, Republic of Kazakhstan, e-mail: m.assanova@keu.kz.*

PRIORITY DIRECTIONS FOR ENSURING THE STABILITY OF REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract: The article examines the issues of ensuring the economic stability of the regions of the Republic of Kazakhstan, specifically focusing on the Karaganda region. In the context of current geopolitical instability and commodity dependence, enhancing the self-sufficiency of regions is a primary priority of state policy. In the course of the study, the structure of the regional economy was analyzed, and the opportunities for diversifying industrial potential were explored. Using the Karaganda region as a case study, the share of the manufacturing industry in the GRP (Gross Regional Product) and the level of investment attractiveness were assessed. The article proposes ways to maintain a balance between the three main pillars of sustainable development: economic efficiency, social responsibility, and environmental safety. The research results indicate that developing innovative infrastructure and supporting small and medium-sized enterprises (SMEs) increase the region's resilience to external shocks. The work concludes with specific recommendations aimed at enhancing the region's competitiveness.

Keywords: economic stability, regional policy, Karaganda region, diversification, investments, manufacturing industry, GRP, innovative development, sustainability.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Абетова А., Кенешева Г., Стефанов Д., Асанова М. Өңірлердің экономикалық дамуының тұрақтылығын қамтамасыз етудің басым бағыттары // ҚЭУ хабаршысы. – 2026. – № 1 (80). – 42–45 б.

APA

Abetova, A., Kenesheva, G., Stefanov, D., Asanova, M. (2026) Óńirlerdiń ekonomıkalyq damýynyń turaqtylyǵyn qamtamasyz etýdiń basym baǵyttary (Priority directions for ensuring the stability of regional economic development) // [in Kazakh]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 42–45

Кіріспе. Өңірлердің теңгерімді дамуы — кез келген мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен экономикалық өсімінің іргетасы. Қазақстанның индустриялық орталығы болып табылатын Қарағанды облысы үшін экономикалық тұрақтылық мәселесі ерекше өзекті. Бүгінгі таңда әлемдік нарықтағы бағаның құбылмалылығы мен технологиялық трансформация жағдайында дәстүрлі өндіріс модельдері тиімділігін жоғалтуда. Осыған байланысты, өңірдің экономикалық құрылымын жаңғырту және жаңа өсім нүктелерін анықтау қажеттілігі туындайды. Зерттеудің мақсаты — Қарағанды облысының мысалында аймақтық экономиканы тұрақтандырудың стратегиялық бағыттарын айқындау және дамудың кедергілерін жою жолдарын ұсыну [1].

Сонымен қатар, өңірлік экономиканың тұрақтылығы тек өндірістік көрсеткіштердің өсуімен ғана емес, оның сыртқы және ішкі сын-қатерлерге бейімделу қабілетімен де айқындалады. Бұл ретте ресурстық тәуелділікті төмендету, инфрақұрылымдық жаңғырту, еңбек нарығының сапасын арттыру және инновациялық белсенділікті күшейту айрықша маңызға ие. Қазіргі жағдайда өңірлердің бәсекеге қабілеттілігі инвестиция тарту мүмкіндігімен қатар, технологиялық жаңару қарқынына, басқару шешімдерінің тиімділігіне және кәсіпкерлік ортаның серпініне тікелей байланысты. Сондықтан өңірлік дамуды бағалауда экономикалық өсіммен бірге оның сапалық сипатын, әлеуметтік әсерін және ұзақ мерзімді орнықтылығын кешенді түрде қарастыру қажет.

Материалдар мен тәсілдер. Зерттеу барысында Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының деректері [2], сондай-ақ Қарағанды облысының 2021-2025 жылдарға арналған даму жоспарының көрсеткіштері пайдаланылды. Әдістемелік негіз ретінде жүйелі талдау, салыстырмалы статистикалық талдау және экономикалық болжау әдістері қолданылды. Өңірдің экономикалық тұрақтылығын бағалау үшін ЖӨӨ динамикасы, инвестициялар көлемі және өнеркәсіп құрылымы сияқты макроэкономикалық индикаторлар талданды. Бұл тәсіл өңірдің қазіргі жай-күйін объективті бағалауға және дамудың басым бағыттарын ғылыми негіздеуге мүмкіндік береді.

Талқылау/Нәтижелер. Қарағанды облысының макроэкономикалық көрсеткіштерінің динамикасын талдау индустриялық доминанттың

сақталып отырғанын көрсетеді, алайда бұл өсімнің сапалық сипаттамалары егжей-тегжейлі қайта қарауды талап етеді. Жалпы өңірлік өнімнің (ЖӨӨ) құрылымында дәстүрлі түрде өнеркәсіп секторы басым, оның ішінде негізгі үлес тау-кен өндіру және металлургия кешендеріне тиесілі.

1. Индустриялық трансформация және әртараптандыру. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, өңірдегі өнеркәсіп өнімінің физикалық көлем индексі қалыпты өсім көрсетіп отыр, бірақ бұл дамудың тұрақтылығы әлемдік нарықтағы металл бағасына жоғары тәуелділікке байланысты қауіп астында қалуда. Төмендегі кестеде негізгі секторлардың динамикасы берілген.

1-кесте. 2020–2024 жж Қарағанды облысының негізгі экономикалық индикаторларының динамикасы

Көрсеткіш	2020 ж.	2021 ж.	2022 ж.	2023 ж.	2024 ж. (болжам)
ЖӨӨ көлемі (млрд теңге)	5 200	5 850	6 500	7 100	7 650
Өңдеу өнеркәсібінің үлесі (%)	33,1	34,5	35,4	36,8	37,5
Инвестициялар көлемі (млрд теңге)	680	750	850	920	985
Инфляция деңгейі (%)	7,5	8,4	15,3	10,8	8,5

Бес жылдық кезеңде ЖӨӨ-нің номиналды өсімі айқын байқалады. 2020 жылғы пандемиялық шектеулерге қарамастан, өңір өзінің өнеркәсіптік базасының арқасында құлдырауға жол бермеді. 2022 жылдан бастап әлемдік нарықтағы шикізат бағасының қымбаттауы ЖӨӨ-нің ақшалай эквивалентте айтарлықтай өсуіне ықпал етті.

Кестедегі ең маңызды көрсеткіш - өңдеу өнеркәсібі үлесінің 33,1%-дан 37,5%-ға дейін біртіндеп артуы. Бұл - облыс экономикасының тек қана кен қазуға емес, дайын өнім шығаруға (металл өңдеу, машина жасау, құрылыс материалдары) бет бұрып жатқанының дәлелі [3]. Бұл үрдіс «экономикалық тұрақтылықты» қамтамасыз ететін негізгі фактор болып табылады [4].

Инвестициялар көлемі 5 жыл ішінде 45%-ға жуық өсті. Негізгі капиталға салынған қаражаттың артуы Саран қаласындағы индустриялық аймақ (шина шығару, автобус зауыттары) және Қарағанды қаласының маңындағы жаңа технологиялық жобалармен тікелей байланысты.

2022 жылы байқалған инфляцияның күрт өсуі (15,3%) логистикалық тізбектердің үзілуі мен сыртқы геосаяси факторлардың әсерінен болды. Бұл кезең өңір экономикасының импортқа (жабдықтар мен технологиялар бойынша) тәуелді екенін көрсетті. Тұрақтылықты сақтау үшін 2023–2024 жылдары бағаны ауыздықтау және жергілікті өндірісті қолдау шаралары күшейтілді.

2. Инвестициялық климат және технологиялық жаңарту. Негізгі қорлардың тозуы басты мәселелердің бірі болып қала береді, өңірдегі кейбір ірі өнеркәсіптік кәсіпорындарда бұл көрсеткіш 40–50%-ға жетеді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, негізгі капиталға салынған инвестициялардың бөлінуі біркелкі емес.

2-кесте. Инвестициялардың көздері мен мақсаттары бойынша бөлінуі

Инвестиция бағыты	Жалпы көлемдегі үлесі (%)	Тұрақтылық үшін тиімділігі
Жабдықтарды жаңарту	55	Жоғары (шығындарды азайту)
Экологиялық іс-шаралар	12	Орташа (ESG үшін қажет)
Инновациялық әзірлемелер	8	Өте төмен

Инвестициялардың жалпы көлемі өскенімен, ҒЗТКЖ-ға (ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар) салынған салымдар үлесі (8%) технологиялық серпіліс жасау үшін жеткіліксіз. Өңір экономикасының тұрақтылығы тікелей «Индустрия 4.0» тұжырымдамасына өтуге байланысты, бұл инвестициялық ағындарды шахталар мен зауыттарды цифрландыруға бағыттауды талап етеді [5].

3. Әлеуметтік-экономикалық аспект және шағын бизнес.Тұрақтылықты талқылау барысында ШОБ-ты талдаусыз қалдыру мүмкін емес.

Қарағанды облысында ШОБ-тың ЖӨӨ-дегі үлесі шамамен 18–20%-ды құрайды, бұл дамыған елдердің көрсеткіштерінен айтарлықтай төмен. Ірі корпорациялардың айналасында маңызды «белдеу» (аутсорсинг, сервис) құру моноқалалардың (Теміртау, Балқаш, Саран) тәуелділік тәуекелдерін азайтуға мүмкіндік береді [4; 5].

4. Экологиялық тәуекелдер тұрақсыздық факторы ретінде. Қарағанды облысы күрделі экологиялық сын-қатерлерге тап болып отыр. Өндірістің жоғары көміртекті қажіттілігі халықаралық «жасыл» қаржыландыруды тартуға кедергі болады. Шекаралық көміртегі салығын (СВАМ) енгізу қарағандылық болаттың еуропалық нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігін төмендетуі мүмкін, бұл декарбонизацияны тек экологиялық емес, қатаң экономикалық қажеттілікке айналдырады.

Бөлім бойынша қорытынды: Осылайша, өңірдің экономикалық тұрақтылығы бүгінде ауыр өнеркәсіптің қуатты инерциялық әлеуетіне негізделген. Алайда, ұзақ мерзімді тұрақтылық үшін өңдеу секторын жедел дамыту, инновациялық инвестициялар үлесін 15–20%-ға дейін арттыру және моноаумақтардағы сервистік экономиканы белсенді қолдау қажет.

Қорытынды. **З**ерттеу нәтижесінде Қарағанды облысының экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етудің келесідей басым бағыттары айқындалды. Біріншіден, экономиканы әртараптандыру шеңберінде металлургиядан машина жасау және химия өнеркәсібіне көшу процесін жеделдету қажет. Екіншіден, инвестициялық саясатты тек ірі жобаларға емес, инновациялық стартаптар мен ШОБ-ты қолдауға бағыттау маңызды. Үшіншіден, адами капиталдың сапасын арттыру — цифрландыру жағдайында бәсекеге қабілеттіліктің басты шарты.

Өңірлік экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету қазіргі жағдайда тек экономикалық өсім көрсеткіштерін арттырумен шектелмейді, ол сонымен бірге аймақтың дағдарыстық құбылыстарға қарсы тұру қабілетін күшейтуді, ішкі ресурстарды тиімді жұмылдыруды және ұзақ мерзімді құрылымдық жаңғыртуды талап етеді. Қарағанды облысының мысалында жүргізілген талдау көрсеткендей, өңірдің даму әлеуеті өнеркәсіптік базаға ғана емес, сонымен қатар инвестициялық белсенділікке, инновациялық инфрақұрылым сапасына және шағын және орта бизнестің даму қарқынына тікелей тәуелді. Осыған байланысты өңірлік саясатта өндірістік қуатты ұлғайтумен қатар технологиялық жаңару, экспортқа бағдарланған өңдеу секторын дамыту, экологиялық жүктемені төмендету және адами капитал сапасын арттыру басымдыққа айналуы тиіс. Тек осындай кешенді көзқарас арқылы өңірдің бәсекеге қабілеттілігін арттырып, оны ұлттық экономиканың тұрақты әрі серпінді дамуына ықпал ететін орнықты аймақтық жүйеге айналдыруға болады.

Қорытындылай келе, өңірдің тұрақтылығы тек өндіріс көлемімен емес, сонымен қатар халықтың өмір сүру сапасымен және қоршаған ортаның жай-күйімен өлшенуі тиіс. Ұсынылған басымдықтарды іске асыру Қарағанды облысына сыртқы нарықтардағы құбылмалылыққа төзімді, икемді экономикалық модель құруға мүмкіндік береді.

Әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары: Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен бекітілген // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636

2. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының жылдық есептері (2022-2023 жж.) // https://stat.gov.kz/ru/publication/collections/

3. Магрупова З.М., Абзалбек Г.А., Гарцуева Е.В. Развитие регионов Казахстана: достижения и перспективы // Региональные проблемы преобразования экономики. - 2021. - №9 (131). - С.54-61.

4. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран / пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2020. – 947 с.

5. Қарағанды облысының 2021-2025 жылдарға арналған даму бағдарламасы // https://www.gov.kz/memleket/entities/karagandaeconomy/documents/details/105774?lang=ru&ysclid=ldonvci5va489895869

References

1. Qazaqstan Respýblıkasynyń 2025 jylǵa deıingi Strategıalyq damý jospary: Qazaqstan Respýblıkasy Prezıdentiniń 2018 jylǵy 15 aqpandaǵy № 636 Jarlyǵymen bekitilgen // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636

2. Magrupova Z.M., Abzalbek G.A., Garcueva E.V. Razvitie regionov Kazahstana: dostizheniya i perspektivy // Regional'nye problemy preobrazovaniya ekonomiki. - 2021. - №9 (131). - S.54-61.

3. Qazaqstan Respýblıkasy Ulttyq statısıka búrosynyń jyldyq esepteri (2022-2023 jj.) // https://stat.gov.kz/ru/publication/collections/

4. Porter M. Mezhdunarodnaya konkurenciya: konkurentnye preimushchestva stran / per. s angl. – M.: Al'pina Pablisher, 2020. – 947 s.

5. Qaraǵandy oblysynyń 2021-2025 jyldarǵa arnalǵan damý baǵdarlamasy // https://www.gov.kz/memleket/entities/karagandaeconomy/documents/details/105774?lang=ru&ysclid=ldonvci5va489895869

ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY

УДК 37.013.77
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.007

***Гульзам АБИЛКАСИМОВА**, кандидат педагогических наук, доцент, кафедры психологии, педагогики и социальной работы Карагандинского университета Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: Botam_@mail.ru*

***Ксения МАКАРОВА**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: xeniya200103@gmail.com*

***Таисия АХМАТУЛЛИНА**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: 180993t@gmail.com*

***Анастасия КАЛИНЬКО**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: kalinko.nastena@mail.ru*

***Наргиза БОЛАТОВА**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г. Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: bolatova250803@icloud.com*

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ПЕДАГОГОВ СИСТЕМЫ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРИЧИНЫ, ПРОЯВЛЕНИЯ И ПРОФИЛАКТИКА

Аннотация. В статье исследуется проблема профессионального выгорания педагогов системы общего образования, анализируются основные причины и проявления этого явления. Рассматриваются ключевые компоненты синдрома выгорания, такие как эмоциональное истощение, деперсонализация и снижение профессиональных достижений. Оценено влияние профессионального выгорания на качество образовательного процесса, мотивацию и психологическое благополучие педагогов. Важное внимание уделено профилактическим мерам, направленным на предотвращение выгорания, включая развитие эмоциональной компетентности, организацию эффективного рабочего времени, психологическую поддержку, повышение квалификации и формирование устойчивых внутренних ресурсов. Показано, что комплексный подход к профилактике выгорания способствует улучшению эмоционального здоровья педагогов и повышению качества их профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональное выгорание, педагог, эмоциональное истощение, деперсонализация, снижение профессиональных достижений, профилактика.

***Гульзам АБИЛКАСИМОВА**, педагогика ғылымдарының кандидаты, психология, педагогика және әлеуметтік жұмыс кафедрасының доценті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: Botam_@mail.ru*

***Ксения МАКАРОВА**, 6В01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: xeniya200103@gmail.com*

***Таисия АХМАТУЛЛИНА**, 6В01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: 180993t@gmail.com*

***Анастасия КАЛИНЬКО**, 6В01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: kalinko.nastena@mail.ru*

***Наргиза БОЛАТОВА,** 6В01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: bolatova250803@icloud.com*

ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӘСІБИ ЖАНУ: СЕБЕПТЕРІ, КӨРІНІСТЕРІ ЖӘНЕ АЛДЫН-АЛУ

Түйін. Мақалада жалпы білім беру жүйесіндегі педагогтердің кәсіби жану мәселесі зерттеледі, осы құбылыстың негізгі себептері мен көріністері талданады. Кәсіби жану синдромының негізгі компоненттері, атап айтқанда эмоционалдық сарқылу, деперсонализация және кәсіби жетістіктердің төмендеуі қарастырылады. Кәсіби жанудың білім беру үдерісінің сапасына, педагогтердің мотивациясына және психологиялық әл-ауқатына тигізетін әсері бағаланған. Кәсіби жанудің алдын алуға бағытталған профилактикалық шараларға ерекше назар

аударылған, оның ішінде эмоционалдық құзыреттілікті дамыту, жұмыс уақытын тиімді ұйымдастыру, психологиялық қолдау көрсету, біліктілікті арттыру және тұрақты ішкі ресурстарды қалыптастыру қамтылған. Кәсіби жанудың алдын алуда кешенді тәсілді қолдану педагогтердің эмоционалдық денсаулығын жақсартуға және олардың кәсіби іс-әрекетінің сапасын арттыруға ықпал ететіні көрсетілген.

Түйінді сөздер: кәсіби сарқылу, педагог, эмоционалды сарқылу, иесіздену, кәсіби жетістіктердің төмендеуі, алдын-алу.

***Gulzam ABILKASSIMOVA**, candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of psychology, pedagogy and social work, Karaganda university of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: Botam_@mail.ru*

***Xeniya MAKAROVA**, a graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: xeniya200103@gmail.com*

***Taisiya AKHMATULLINA**, a graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: 180993t@gmail.com*

***Anastasia KALINKO**, a graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: kalinko.nastena@mail.ru*

***Nargiza BOLATOVA**, a graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: bolatova250803@icloud.com*

PROFESSIONAL BURNOUT OF TEACHERS OF THE GENERAL EDUCATION SYSTEM: CAUSES, MANIFESTATIONS AND PREVENTION

Abstract. The article examines the problem of professional burnout of teachers of the general education system, analyzes the main causes and manifestations of this phenomenon. The key components of burnout syndrome, such as emotional exhaustion, depersonalization, and decreased professional achievement, are considered. The impact of professional burnout on the quality of the educational process, motivation and psychological well-being of teachers is assessed. Important attention is paid to preventive measures aimed at preventing burnout, including the development of emotional competence, the organization of effective working hours, psychological support, professional development and the formation of sustainable internal resources. It is shown that an integrated approach to burnout prevention helps to improve the emotional health of teachers and improve the quality of their professional activities.

Keywords: professional burnout, educator, emotional exhaustion, depersonalization, decreased professional achievements, prevention.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Абилкасимова Г., Макарова К., Ахматуллина Т., Калинько А., Болатова Н., Профессиональное выгорание педагогов системы общего образования: причины, проявления и профилактика // Вестник КЭУ. – 2026. – №1 (80). – С. 47 – 52.

APA

Abilkassimova, G., Makarova, X., Akhmatullina, T., Kalinko, A., Bolatova, N. (2026) Professional'noe vygoranie pedagogov sistemy obshchego obrazovaniya: prichiny, proyavleniya i profilaktika (Professional burnout of teachers of the general education system: causes, manifestations and prevention) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 47 – 52.

Введение. Трудовые взаимоотношения педагога системы общего образования регламентируются профессиональным стандартом «Педагог», утверждённым приказом Министра просвещения Республики Казахстан №133 от 3 июня 2025 года и определяющим требования к содержанию, условиям и результатам педагогической деятельности [1]. Профессиональная педагогическая деятельность предполагает наличие специального педагогического образования, обеспечивающего овладение системой профессиональных знаний, умений и навыков, необходимых для выполнения соответствующих трудовых функций.

В целом, актуальность рассматриваемой нами проблемы обусловлена тем, что профессиональное выгорание педагога системы общего образования оказывает существенное влияние на качество образовательной деятельности, уровень психологического благополучия педагогических работников и результативность учебно-воспитательного

процесса, а также вступает в противоречие с приоритетами государственной образовательной политики Республики Казахстан, ориентированной на повышение качества образования и профессионального потенциала педагогических кадров. Указанные обстоятельства актуализируют необходимость комплексного научного осмысления данного феномена и разработки научно обоснованных подходов к его профилактике и преодолению.

Материалы и методы. Материалами исследования послужили научные труды отечественных и зарубежных авторов, посвященные проблеме профессионального и эмоционального выгорания педагогов, а также нормативные документы Республики Казахстан, регулирующие профессиональную деятельность педагогических работников. В качестве теоретической основы использованы положения о структуре синдрома выгорания, включающей эмоциональное истощение, деперсонализацию и снижение профессиональных достижений.

В работе применялись методы теоретического анализа, обобщения, сравнения и систематизации научных источников. Указанные методы позволили раскрыть причины, проявления и последствия профессионального выгорания педагогов, а также определить основные направления его профилактики: развитие эмоциональной компетентности, рациональную организацию труда, психологическую поддержку и формирование устойчивых внутренних ресурсов педагога.

Результаты/Обсуждение. Анализ научных исследований показывает, что педагогическая деятельность это как вид профессиональной активности с высоким риском формирования синдрома профессионального выгорания, что связано с устойчиво высокой эмоциональной нагрузкой и напряжённостью труда педагогических работников.

Теория выгорания была разработана в 1970-х годах американскими исследователями К.Маслач и С.Джексон [2]. В работах учёных была поставлена задача выявления структурных компонентов эмоционального выгорания, что позволяло бы не только глубже понять его природу, но и разрабатывать надёжные методы диагностики проявлений выгорания у специалистов.

По мнению А.Широма, выгорание представляет собой сочетание физического, эмоционального и когнитивного истощения, при этом ключевым компонентом является эмоциональное истощение. Остальные элементы синдрома выгорания развиваются как следствие поведенческих реакций на стресс, приводящих к деперсонализации и когнитивно-эмоциональному истощению, которое проявляется в снижении субъективного чувства личных достижений [3].

Казахстанскими учёными А.Арыстанбай и Г.М. Тыкежановой отмечалось, что проблема эмоционального выгорания педагогов проявляется через эмоциональное и физическое истощение, личную отстраненность и снижение удовлетворенности профессиональной деятельностью [4]. В их исследованиях представлены результаты теоретических и эмпирических анализов, выявлены характерные проявления синдрома и определены ключевые факторы, способствующие его развитию.

С.Аскаркызы и А.Жунусбекова [5] рассматривают эмоциональное выгорание как механизм психологической защиты и как аспект профессиональной деятельности педагогов. В их исследованиях анализируются возможности повышения профессиональных компетенций учителей общеобразовательных школ. Авторы подчеркивают, что преодоление эмоционального выгорания тесно связано с регулярной саморефлексией, получением обратной связи от учащихся и коллег, а также с систематическим стремлением к профессиональному росту, что способствует формированию профессиональной идентичности педагога.

После рассмотрения общих характеристик определение выгорания в целом позволяет перейти к анализу профессионального выгорания, изученного в трудах отечественных и зарубежных исследователей, которые раскрывают его особенности в контексте профессиональной деятельности.

Актуальность и значимость исследуемого нами вопроса подтверждается большим вниманием современных исследователей к проблеме профессионального выгорания: А.К. Акименко [6], С.В. Велиева [7], Е.И. Медведская, Е.В. Шерягина [8], Т.А. Шилова [9] и другие.

В научных работах предпринимались попытки выявить структурные аспекты психологического состояния эмоционального выгорания, что позволяло бы глубже понять его сущность и обеспечивать точную диагностику у специалистов. К.Маслач дает и свое определение эмоционального выгорания: «выгорание - длительный ответ (реакция) работника на хронические межличностные стрессоры на работе», а также разрабатывала подход к эмоциональному выгоранию как к психологическому синдрому. Синдром профессионального выгорания включает в себя три основные составляющие: эмоциональную истощенность, деперсонализацию и редукцию профессиональных достижений (Рисунок 1).

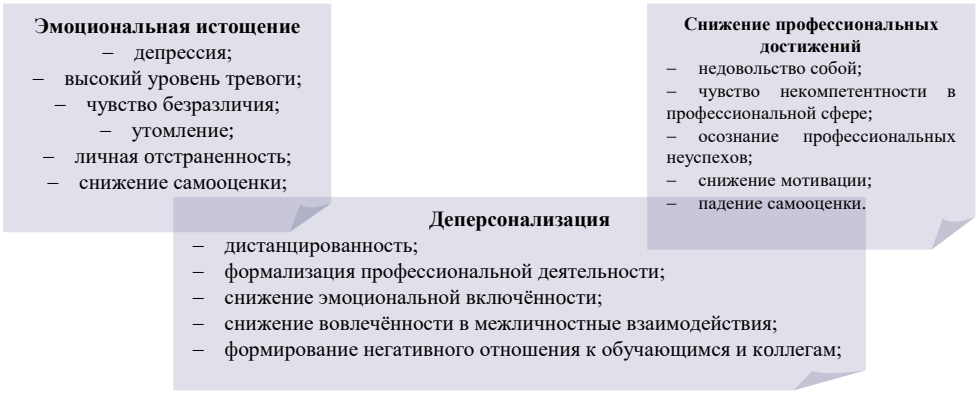

Рисунок 1 - Синдром профессионального выгорания

Кроме того, синдром профессионального выгорания является одной из наиболее серьёзных профессиональных проблем для специалистов, работающих с людьми, включая педагогов, социальных работников, психологов, врачей, журналистов, менеджеров и политиков, чья деятельность напрямую связана с постоянным общением.

Первая исследовательница синдрома профессионального выгорания, Кристина Маслач, обозначила центральную идею этого явления в своей работе, озаглавив книгу «Эмоциональное выгорание - плата за сочувствие», подчеркивая взаимосвязь профессиональной деятельности, эмоционального истощения и профессионального выгорания.

Как отмечают Ж. Т. Орынбеков и Г. М. Шалгумбаева, профессиональное выгорание - это комплексное явление, представляющее собой психологические и физические реакции, возникающие в результате истощения энергии в процессе регулярного и эмоционально напряжённого профессионального взаимодействия с людьми, что характерно для специалистов помогающих профессий [10].

На основании проведённого анализа можно заключить, что профессиональное выгорание формируется вследствие внутреннего накопления отрицательных эмоций без их адекватного «разгрузочного» механизма. Это приводит к истощению эмоционально-энергетических и личностных ресурсов педагога.

В процессе профессиональной деятельности значительная часть педагогов по прошествии нескольких лет работы испытывает состояние, близкое к хроническому стрессу, которое проявляется в устойчивом чувстве утомления, нарушениях сна, головных болях и общем снижении уровня соматического здоровья. Указанные проявления нередко сопровождаются развитием невротических состояний, сердечно-сосудистых нарушений и ослаблением иммунной системы.

В научной литературе данные состояния рассматриваются в рамках проблемы профессионального выгорания, которое определяется как состояние физического, эмоционального и когнитивного истощения, формирующееся в результате длительного воздействия профессиональных стрессов.

Многочисленные исследования свидетельствуют о том, что педагогическая деятельность относится к числу профессиональных сфер с повышенным риском развития профессионального выгорания. Это обусловлено высокой интенсивностью труда педагога, значительным объёмом социальных взаимодействий в течение рабочего дня, высокой степенью ответственности за результаты образовательного процесса, а также необходимостью постоянной эмоциональной вовлечённости.

Хроническое профессиональное переутомление приводит к снижению готовности педагогов к восприятию и внедрению образовательных инноваций, ограничивает возможности их профессионального развития и отрицательно сказывается на уровне профессиональной компетентности. При этом синдром профессионального выгорания развивается постепенно и на ранних этапах может протекать незаметно, что затрудняет его своевременное выявление и предупреждение.

Следовательно, профессиональное выгорание - это синдром, развивающийся на фоне хронического стресса и ведущий к истощению эмоционально-энергетических и личностных ресурсов работающего человека. Профессиональное выгорание возникает в результате внутреннего накапливания отрицательных эмоций без соответствующей разрядки или освобождения от них.

В течение последних десятилетий особенно острой стала проблема сохранения психического здоровья педагога в образовательном учреждении. Современное общество представляет высокие

требования к системе образования. Педагоги, стремясь соответствовать этим требованиям, вынуждены беспрестанно повышать уровень профессиональной компетентности, что, в свою очередь, уже ведет к физическим и интеллектуальным перегрузкам.

Поэтому в настоящее время становится актуальным коррекция психологического состояния и развития эмоциональной устойчивости педагога. Педагог должен уметь эффективно «сбрасывать» напряжение и восстанавливать работоспособность, а целенаправленное использование приемов саморегуляции поможет педагогу повысить свое профессиональное мастерство, оптимально построить свое общение с учащимися и коллегами по работе.

На современном этапе развития общества педагогическая деятельность характеризуется наличием множества факторов, способствующих развитию профессионального выгорания, среди которых выделяются высокая интенсивность социальных взаимодействий в течение рабочего дня, значительная профессиональная ответственность, недостаточная оценка профессиональной значимости со стороны руководства и коллег, а также необходимость постоянной профессиональной готовности.

В условиях социального развития формируется образ социально успешной личности, ориентированной на профессиональные достижения и уверенность в себе, что обусловливает необходимость наличия у педагога устойчивых внутренних ресурсов для поддержания профессионального имиджа. Также, профессия педагога является одной из профессий альтруистического типа, что повышает вероятность возникновения выгорания.

Заключение

Таким образом, многочисленные исследования показывают, что педагогическая профессия это одна из тех, которая в большей степени подвержена влиянию «выгорания». Это связано с тем, что профессиональный труд педагога отличает очень высокая эмоциональная загруженность.

Профессиональное выгорание педагогов представляет собой многоаспектное явление, включающее эмоциональное истощение, деперсонализацию и снижение профессиональных достижений. Оно возникает в результате высокой эмоциональной нагрузки, хронического переутомления, частых социальных контактов и недостатка психологической разгрузки. Последствия выгорания проявляются в снижении мотивации, падении самооценки, формализованном и дистанцированном отношении к обучающимся, что негативно сказывается на эффективности образовательного процесса.

Таким образом, профилактика профессионального выгорания требует комплексного подхода, включающего развитие эмоциональной компетентности, организацию рационального рабочего времени, психологическую поддержку, повышение профессиональной квалификации и формирование устойчивых внутренних ресурсов педагога. Своевременное выявление признаков выгорания и применение профилактических стратегий способствует сохранению эмоционального здоровья педагогов и повышению качества образовательной деятельности.

Настоящая статья подготовлена в рамках дипломного проекта №43 «Разработка тренинговой программы по профилактике профессионального выгорания у тренеров и педагогов», утвержденного приказом ректора Карагандинского университета Казпотребсоюза от 01 декабря 2025 года, №701.1-с.

Список литературы

1. Профессиональный стандарт для педагогов организаций образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 24 февраля 2025 года №31. https://adilet.zan.kz/rus/docs/G25HP000031

2. Maslach C., Jackson S.E. MBI: Maslach burnout inventory. Palo Alto. Los Angeles. - 1986. - 34 p.

3. Меламед С., Кушнир Т., Широм А. Выгорание и факторы риска сердечно-сосудистых заболеваний / Поведение мед. - 1992. - С. 53-60.

4. Arystanbay A., Tykezhanova G.M. Emotional burnout syndrome influence on the functional state of the teacher. Bbulletin of the karaganda university. Biology. Medicine. Geography series. - 2023. - №4. - С. 22-30.

5. Аскаркызы С., Жунусбекова А. Экспериментальное исследование эмоционального выгорания педагогов общеобразовательных школ. 3i: intellect, idea, innovation - интеллект, идея, инновация. 2023. https://ojs.ksu.edu.kz/index.php/3i/article/view/670

6. Акименко А.К. Динамика рефлексивных характеристик личности в структуре профессионального выгорания // Саратовский национальный исследовательский государственный университет имени Н.Г. Чернышевского. - 2017. - №4. - С. 367-373

7. Велиева С.В. Особенности организационного стресса и профессионального выгорания педагогов, работающих с нормотипичными детьми и имеющими особые образовательные потребности // Образование лиц с особыми образовательными потребностями: методология, теория, практика: материалы Междунар. науч.-практ. конф. - Минск. - 2022. - С. 42-45.

8. Медведская Е.И., Шерягина Е.В. Особенности эмпатии и профессионального выгорания белорусских и российских педагогов // Консультативная психология

и психотерапия. - 2017. - №2(96). - С. 59-74.

9. Shilova T.A. State of the problem of nonuniformity and heterochronity and itsrole in mental development in ontogenesis // System psychology and sociology. - 2011. - №3(2). - p. 67-77

10. Орынбеков Ж. Т., Шалгумбаева Г. М. Оценка синдрома эмоционального и профессионального выгорания у медицинских работников учреждение «Казыгул, Казахстан» https://ojs.publisher.agency/index.php/SR/article/view/1665

References

1. Professional'nyj standart dlya pedagogov organizacij obrazovaniya. Prikaz Ministra prosveshcheniya Respubliki Kazahstan ot 24 fevralya 2025 goda №31. https://adilet.zan.kz/rus/docs/G25HP000031

2. Maslach C., Jackson S.E. MBI: Maslach burnout inventory. Palo Alto. Los Angeles. - 1986. - 34 r.

3. Melamed S., Kushnir T., Shirom A. Vygoranie i faktory riska serdechno-sosudistyh zabolevanij / Povedenie med. - 1992. - S. 53-60.

4. Arystanbay A., Tykezhanova G.M. Emotional burnout syndrome influence on the functional state of the teacher. Bbulletin of the karaganda university. Biology. Medicine. Geography series. - 2023. - №4. - S. 22-30.

5. Askarkyzy S., Zhunusbekova A. Eksperimental'noe issledovanie emocional'nogo vygoraniya pedagogov obshcheobrazovatel'nyh shkol. 3i: intellect, idea, innovation - intellekt, ideya, innovaciya. 2023. https://ojs.ksu.edu.kz/index.php/3i/article/view/670

6. Akimenko A.K. Dinamika refleksivnyh harakteristik lichnosti v strukture professional'nogo vygoraniya // Saratovskij nacional'nyj issledovatel'skij gosudarstvennyj universitet imeni N.G. Chernyshevskogo. - 2017. - №4. - S. 367-373

7. Velieva S.V. Osobennosti organizacionnogo stressa i professional'nogo vygoraniya pedagogov, rabotayushchih s normotipichnymi det'mi i imeyushchimi osobye obrazovatel'nye potrebnosti // Obrazovanie lic s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostyami: metodologiya, teoriya, praktika: materialy Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. - Minsk. - 2022. - S. 42-45.

8. Medvedskaya E.I., Sheryagina E.V. Osobennosti empatii i professional'nogo vygoraniya belorusskih i rossijskih pedagogov // Konsul'tativnaya psihologiya i psihoterapiya. - 2017. - №2(96). - S. 59-74.

9. Shilova T.A. State of the problem of nonuniformity and heterochronity and itsrole in mental development in ontogenesis // System psychology and sociology. - 2011. - №3(2). - p. 67-77

10. Orynbekov Zh. T., Shalgumbaeva G. M. Ocenka sindroma emocional'nogo i professional'nogo vygoraniya u medicinskih rabotnikov uchrezhdenie «Kazygul, Kazahstan» https://ojs.publisher.agency/index.php/SR/article/view/1665

УДК 37.037.1
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.008

***Гульмира ИМАЖАНОВА**, педагогика ғылымдарының кандидаты, «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» кафедрасының доценты, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көшесі, 9, e-mail: imazhanova.gulmira@mail.ru;*

***Жансая НҰРЛАНҚЫЗЫ,** ДШжСМ-22-1к студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қарағанды қ, Қазақстан; Академическая к-сі, 9; e-mail: nurlankyzyzansaa88@gmail.com;*

***Медет ИСАЕВ,** ДШжСМ-22-1к студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қарағанды қ, Қазақстан, e-mail: medetisaev2006@gmail.com.*

БАЛАЛАР МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ: ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ, ЖІКТЕУ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Түйін. Мақалада балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесінің заманауи және тиімді құралы ретінде ойын технологиялары қарастырылады. Педагогикалық процестегі ойын қызметінің теориялық негіздері ашылады, дене шынықтыру сабақтарында қолданылатын ойын әдістерінің жіктелуі ұсынылған. Ойын формаларының педагогикалық маңыздылығына, олардың қозғалыс қасиеттерін дамытуға, үйлестіруге, төзімділікке және оқушылардың жүйелі дене жаттығуларына тұрақты мотивациясын қалыптастыруға әсеріне ерекше назар аударылады. Ойын қызметін модельдеудің әдістемелік тәсілдері және білім беру практикасына инновациялық ойын технологияларын енгізу перспективалары талданады. Ойын әдістері дене тәрбиесінің тиімділігін арттыруға және мектеп оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыруға ықпал етеді деген қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: ойын технологиясы, дене тәрбиесі, ашық ойындар, мотивация, моторика, педагогикалық процесс, мектеп оқушылары.

***Гульмира ИМАЖАНОВА**, кандидат педагогических наук, доцент кафедры физической культуры и спортивного менеджмента, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика*

Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: imazhanova.gulmira@mail.ru;

***Жансая НҰРЛАНҚЫЗЫ**, студент группы ФКиСМ-22-1к, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: nurlankyzyzansaa88@gmail.com*;

***Медет ИСАЕВ,** студент группы ФКиСМ-22-1к, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: medetisaev2006@gmail.com.*

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ, КЛАССИФИКАЦИЯ И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ

Аннотация. В статье рассматриваются игровые технологии как современное и эффективное средство физического воспитания детей и подростков. Раскрываются теоретические основы игровой деятельности в педагогическом процессе, представлена классификация игровых методов, применяемых на уроках физической культуры. Особое внимание уделяется педагогической значимости игровых форм, их влиянию на развитие двигательных качеств, координации, выносливости и формирование устойчивой мотивации учащихся к систематическим занятиям физическими упражнениями. Анализируются методические подходы к моделированию игровой деятельности и перспективы внедрения инновационных игровых технологий в образовательную практику. Делается вывод о том, что игровые методы способствуют повышению эффективности физического воспитания и формированию здорового образа жизни школьников.

Ключевые слова: игровые технологии, физическое воспитание, подвижные игры, мотивация, двигательные навыки, педагогический процесс, школьники.

***Gulmira IMAZHANOVA**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical Culture and sports management. Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya st. 9, e-mail: imazhanova.gulmira@mail.ru;*

***Zhansaya NURLANKYZY**, student of FCiSM-22-1k group, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Akademicheskaya str., 9, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, e-mail: nurlankyzyzansaa88@gmail.com;*

***Medet ISAEV,** student of FCiSM-22-1k group, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: medetisaev2006@gmail.com.*

GAME TECHNOLOGIES IN PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN AND ADOLESCENTS: THEORETICAL ANALYSIS, CLASSIFICATION AND PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE

Abstract. The article discusses gaming technologies as a modern and effective means of physical education of children and adolescents. The theoretical foundations of gaming activity in the pedagogical process are revealed, and the classification of gaming methods used in physical education lessons is presented. Special attention is paid to the pedagogical significance of play forms, their impact on the development of motor skills, coordination, endurance and the formation of stable motivation of students to engage in systematic physical exercises. Methodological approaches to modeling gaming activities and prospects for the introduction of innovative gaming technologies into educational practice are analyzed. It is concluded that game methods contribute to improving the effectiveness of physical education and the formation of a healthy lifestyle for schoolchildren.

Keywords: game technologies, physical education, outdoor games, motivation, motor skills, pedagogical process, schoolchildren.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Имажанова Г., Нұрланқызы Ж., Исаев М. Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесіндегі ойын технологиялары: теориялық талдау, жіктеу және педагогикалық маңыздылығы // ҚЭУ хабаршысы. – 2026. – № 1 (80). – 52–57 б.

APA

Imajanova, G., Nurlanqyzy, J., Isaev, M. (2026) Balalar men jasóspirimderdiń dene tárbıesindegi oıyn tehnologıalary: teorıalyq taldaý, jikteý jáne pedagogıkalyq mańyzdylyǵy (Game technologies in physical education of children and adolescents: theoretical analysis, classification and pedagogical significance) // [in Kazakh]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 52–57.

Кіріспе. Қазақстанның білім беру жүйесін жаңғыртуға және оқушылардың білім және тәрбие деңгейіне қойылатын талаптардың артуына байланысты өскелең ұрпақтың бойында үйлесімді тұлғалық өсуге ықпал ететін салауатты өмір салты

мәдениетін қалыптастыру міндеті ерекше өзекті болып отыр.

Қазіргі әлемде балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі мемлекеттік стратегияның басым міндетіне айнала отырып, ерекше мәнге ие болады. Бұл Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында атап көрсетілген, ол дене шынықтыру мен оқу қызметін ұйымдастыруға көзқарастарды қайта қарау қажеттілігін бірінші орынға қояды [1]. Мұндай қажеттілік халықаралық спорт ұйымдарының стандарттарының эволюциясынан туындайды.

Қазақстандық білім берудегі міндеттерді ойдағыдай шешу үшін оқу орындары оқушылардың тұрақты дене жаттығуларына деген қызығушылығын арттыратын тиімді педагогикалық тәсілдерді белсенді енгізіп, құруы тиіс. Осыған байланысты, біздің зерттеуіміз дене тәрбиесін ұйымдастырудың заманауи тұжырымдамаларын зерттеуге және оларды тиімді жүзеге асыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайларды жасауға арналған.

Материалдар мен әдістер. Дене тәрбиесін ұйымдастырудың заманауи тәсілдерін зерделеу оқушылардың танымдық және моторлық белсенділігін ынталандыратын технологиялар ең тиімді екенін көрсетті. Оларға құзыреттілік, тұлғаға бағытталған және денсаулық сақтау тәсілдері, сондай-ақ интерактивті технологиялар жатады.

Құзыреттілік тәсіл заманауи білім беру стандарттарының негізі бола отырып, қазіргі педагогикада өз орнын алды. Дене тәрбиесінде ол мотористикаға дамыту үшін ғана емес, сонымен қатар олардың денсаулығы мен өзін-өзі ұйымдастыруға қатысты оқушылардың құзыреттіліктерінің кең ауқымын қалыптастыру үшін қолданылады [2].

Т.С. Гришинаның зерттеулерінде жастардың қазіргі дене тәрбиесі жүйесіндегі құзыреттілік тәсіл жеке моторикаға зерттеуден жастардың кешенді дене шынықтыру құзыреттілігін қалыптастыруға көшудің негізгі әдіснамалық негізі ретінде әрекет ете отырып, шешуші рөл атқарады [3].

Тұлғаға бағытталған тәсіл білім алушының жеке сипаттамаларын бірінші орынға қояды: оның білімге деген ұмтылысы, қызығушылықтары, өзіндік жұмыс қабілеті және шығармашылық бастамасы [4].

Дене тәрбиесі саласында бұл тәсіл моторикалық белсенділігі арқылы жеке өсу үшін қолайлы орта құруды мақсат етеді. И. С. Якиманскаяның зерттеулері дене тәрбиесіндегі тұлғаға бағытталған оқыту жүктемелерге сараланған көзқараста, жұмыстың тиісті формалары мен әдістерін таңдауда, сондай-ақ тәуелсіз қозғалыс белсенділігіне мотивацияны дамытуда көрінетінін көрсетеді [5].

Осылайша, қазіргі дене тәрбиесі денсаулықты нығайту құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар баланың жеке басының дамуына бағытталған педагогикалық процесс ретінде қарастырылады. Бұл оқушылардың мүдделерін ескеретін және олардың қозғалыс белсенділігіне белсенді қатысуына жағдай жасайтын сабақтарды ұйымдастырудың осындай әдістерін іздеуді талап етеді.

Жеке тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асырудың ең тиімді құралдарының бірі ойын технологиясы болып табылады. Оларды қолдану білім беру процесін оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімдеуге, эмоционалды қатысуды арттыруға және әр оқушының сәттілік жағдайын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Ойын технологиясының теориялық негіздері педагогика мен психологияның негізгі ережелеріне сүйенеді, олар ойынды әмбебап әрекет және потенциал мен мотор тәжірибесін игерудің табиғи тәсілі ретінде қарастырады. Педагогикада ойын әрекеті баланың әлемді тануының, әлеуметтік тәжірибе жинақтаудың және моториканы дамытудың табиғи тәсілі ретінде танылады. Лев Семенович Выготский ойын балалық шақтағы жетекші іс-әрекет екенін және жоғары психикалық функциялардың дамуына қолайлы жағдай туғызатынын атап өтті [6]. Дене тәрбиесі контекстінде ойын қозғалыс белсенділігін ұйымдастырудың құралы ғана емес, сонымен қатар сабаққа тұрақты қызығушылықты қалыптастыруға ықпал ететін балаларға мотивациялық әсер етудің тиімді құралы болады.

Осыған байланысты қазіргі педагогика оқу процесін жандандырудың және дене тәрбиесінің тиімділігін арттырудың инновациялық құралы ретінде қарастыратын ойын технологиялары маңызды бола түсуде. Ойын технологиясы-бұл дене тәрбиесі мен даму мәселелерін шешу үшін арнайы жасалған әртүрлі ойын әдістерін, қызмет түрлерін біріктіретін әдістемелік тәсіл. Мұндай әдістерді қолдану эмоционалды қатысумен оқу жағдайларын жасауға мүмкіндік береді, бұл моториканы сәтті игеруге, үйлестіруді, төзімділікті, ептілікті және басқа физикалық қасиеттерді дамытуға әкеледі [7].

Талқылау / Нәтижелер. Оқушылардың дене тәрбиесіндегі ойын технологиялары тек әдістемелік әдіс емес, сонымен бірге білім беру, дамыту және тәрбиелеу міндеттерін шешуге қабілетті тұтас педагогикалық механизм болып табылады. Олардың ерекшелігі-моториканың қалыптасуы оқшауланған жаттығу режимінде

емес, қозғалыс ойын мақсаты арқылы мағынаға ие болатын эмоционалды бай әрекет жағдайында жүреді. Бұл үлгі бойынша орындалатын дәстүрлі жаттығулармен салыстырғанда қозғалыс әрекеттерінің тұрақты ассимиляциясын қамтамасыз ететін семантикалық инклюзия деп болжауға болады.

Ойын формаларының даму әлеуеті физикалық белсенділіктің психомоторлық белсенділікпен табиғи үйлесімінде көрінеді. Ойын жағдайында бала тез шарлауға, шешім қабылдауға, қозғалыстарды үйлестіруге мәжбүр болады, бұл тек күш пен төзімділіктің ғана емес, сонымен бірге тұтас мотор мәдениетінің дамуына ықпал етеді. Мұндай жағдайлар оқушылардың үйлесімді дамуы үшін алғышарттар жасайтыны маңызды болып көрінеді, өйткені ойындағы физикалық белсенділік танымдық және эмоционалды процестермен тығыз байланысты.

Ойын технологиясының тәрбиелік аспектісі де ерекше маңызға ие. Көптеген ойындардың ұжымдық сипаты өзара әрекеттесу, жауапкершілік және ережелерді сақтау дағдыларын қалыптастырады. Мектеп тәжірибесінде бұл жасөспірімдерде жиі кездесетін коммуникативті дағдылардың жетіспеушілігін жеңудің бір әдісі ретінде қарастырылуы мүмкін. Ойын ынтымақтастығы арқылы оқушылар әлеуметтік рөлдерді игереді және жеке әрекеттерді команданың нәтижесімен байланыстыруды үйренеді, бұл дене шынықтыру сабағының тәрбиелік әсерін күшейтеді.

Біздің ойымызша, мотивациялық функцияға ерекше назар аудару керек. Мектептегі дене тәрбиесінің ең тұрақты проблемаларының бірі-сабаққа деген қызығушылықтың төмендеуі, әсіресе жасөспірім кезінде. Бұл жағдайда ойын әрекеті сыртқы ойын-сауық емес, оқушыларды қозғалыс белсенділігіне қосудың педагогикалық негізделген тәсілі болып табылады. Ішкі мотивация оқушының назары нормативтік жаттығуларды орындауға емес, сәттілік пен эмоционалды қанағаттану тәжірибесімен бірге ойын мақсатына жетуге бағытталған кезде қалыптасады деп болжауға болады.

Ойын технологияларын оқушылардың жас ерекшеліктеріне және жеке ерекшеліктеріне бейімдеу олардың тиімділігінің қажетті шарты болып көрінеді. Бастауыш мектеп жасында негізгі қозғалыс қасиеттері мен қозғалысқа деген қызығушылықты дамытатын қарапайым ашық ойындар ұсынылады. Жасөспірім кезінде, керісінше, бәсекелестік пен тактикалық өзара әрекеттесу элементтері бар күрделі ойын модельдері сұранысқа ие. Бұл тәсіл физикалық даму динамикасын және психомоторлық мүмкіндіктерді ескеруге мүмкіндік береді, бұл ойын техникасын икемді және сараланған етеді.

Ойын технологияларының алуан түрлілігі оларды мағыналы жіктеуді қажет етеді. Ашық ойындар негізінен қозғалыс белсенділігін белсендіруге және дененің функционалдық мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған. Проблемалық мазмұны бар ойын тапсырмалары физикалық белсенділікті танымдық белсенділік элементтерімен толықтырады, зейін мен ойлауды дамытады. Сюжеттік-шығармашылық ойындар сабақтың шеңберін, соның ішінде эмоционалды-эстетикалық компонентті кеңейтеді. Мұндай вариативтілік мұғалімге сабақтың міндеттері мен Қазақстан Республикасының Білім беру бағдарламаларының талаптарына сәйкес ойын формаларын таңдауға мүмкіндік береді.

Эмпирикалық дәлелдер ойын әдістерінің педагогикалық нәтижелілігін растайды: функционалдық көрсеткіштерді жақсарту, дәстүрлі тәсілдермен салыстырғанда оқушылардың қозғалысын үйлестіру және жалпы дене шынықтыру дайындығын арттыру. Дегенмен, ойын технологиясының құндылығы статистикалық маңызды нәтижелерде ғана емес, сонымен қатар олар жүктеменің өзгергіштігін қамтамасыз етеді және шаршауды азайтады, моториканы меңгеру үшін ыңғайлы жағдай жасайды.

Ойын технологияларының қосымша әсері-оқушыларды әлеуметтендіру. Ойын әрекеті мазасыздықты азайтады, эмоционалды жайлылықты қалыптастыруға ықпал етеді және топқа жату сезімін күшейтеді. Бұл әлеуметтік факторлар оқушылардың дене шынықтыру сабақтарына үнемі қатысуының және физикалық белсенділікке оң көзқарасты қалыптастырудың маңызды шарттары болып табылады деп болжауға болады.

Біз 11-15 жас аралығындағы оқушылардың қатысуымен ойын технологияларының практикалық тиімділігін растайтын педагогикалық эксперименттер мен практикалық зерттеулер жүргіздік. Зерттеудің мақсаты ойын технологиясының оқушылардың дене шынықтыруға деген ынтасына қалай әсер ететінін анықтау болды. Жұмыс барысында әртүрлі әдістер қолданылды, олардың арасында педагогикалық бақылау, сауалнама жүргізу, сабақтардағы белсенділікті салыстырмалы талдау және ойын жаттығуларының кешенін құру.

Зерттеудің диагностикалық кезеңінде оқушылардың дене шынықтыруға деген ынтасының бастапқы деңгейі анықталды. Оқушылардың дене шынықтыру сабақтарына қатынасын және олардың физикалық

белсенділікке қатысу деңгейін бағалау үшін сауалнама әдісі қолданылды.

Сауалнама сабақтардың жалпы эмоционалды қабылдауын, оқушылардың белсенділік деңгейін анықтау үшін жасалды.жаттығуларды орындау және олардың оқу процесін ұйымдастырудың ең қызықты формаларына деген қалауы. Сауалнамада жасөспірімдер арасында қандай іс-шаралар үлкен қызығушылық тудыратыны туралы сұрақтар ерекше орын алды: интерактивті ойындар, жарыс элементтері немесе стандарттарды орындайтын классикалық тапсырмалар.

Диагностикалық кезең көптеген жасөспірімдердің дене шынықтыру сабағын ең алдымен міндетті мектеп пәні ретінде қарастыратынын анықтады. Сонымен қатар, олардың ішкі мотивациясы жеткіліксіз және физикалық жаттығулардың әдеттегі түрлеріне қызығушылық шектеулі. Бұл оқушылардың физикалық белсенділікке қатысуын арттыруға көмектесетін неғұрлым қызықты және эмоционалды педагогикалық тәсілдерді қолдану қажеттілігін көрсетеді.

Зерттеудің қалыптастырушы кезеңінде оқушылардың дене тәрбиесі процесіне ойын технологияларын енгізу бойынша мақсатты жұмыс ұйымдастырылды. Төрт апта бойы дене шынықтыру сабақтары ашық және командалық ойындарды, ойын жаттығуларын және бәсекеге қабілетті элементтерді жүйелі түрде қосумен өткізілді.

Негізгі назар сабақта жағымды эмоционалды фон құруға, әр оқушыны моторикаға белсенді тартуға, сондай-ақ сәттілік жағдайын қалыптастыруға аударылды. Ойын тапсырмалары жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін ескере отырып таңдалды және сабаққа деген қызығушылықты дамытуға, белсенділікті арттыруға және дәстүрлі нормативтік жаттығуларды орындау кезінде жиі кездесетін психологиялық шиеленісті азайтуға бағытталған.

Ойын технологияларын қолдану сабақтың мотивациялық компонентін күшейтуге ықпал етті, өйткені жасөспірімдер ұсынылған жұмыс түрлерін стандартты жаттығуларға қарағанда тартымды, динамикалық және әлеуметтік маңызды деп қабылдады.

Зерттеу көрсеткендей, дене шынықтыру процесіне ойын технологияларын енгізу жасөспірімдердің қозғалыс белсенділігіне тұрақты мотивациясын қалыптастыру үшін қолайлы педагогикалық жағдайлар жасайды. Ойын әдістері сабаққа деген қызығушылықты арттыруға, дене шынықтыруға оң көзқарасты дамытуға және оқушылардың білім беру процесіне қатысуын жандандыруға ықпал етеді.

Ойын технологияларын одан әрі дамыту перспективалары цифрлық ресурстар мен интерактивті платформалардың интеграциясымен байланысты, бұл сабақтарды жекелендіруге және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында ойын әдістері белсенді және әлеуметтік бейімделген ұрпақты қалыптастыруға ықпал ететін денсаулық сақтайтын білім беру ортасының маңызды құрамдас бөлігі бола алады.

Осылайша, ойын технологиялары айтарлықтай педагогикалық әлеуетке ие және Мектептегі дене шынықтыру тәжірибесін жаңартудың тиімді құралы болып табылады. Оларды жүйелі қолдану қозғалыс қасиеттерін дамытуға, тұрақты мотивацияны қалыптастыруға, денсаулықты нығайтуға және салауатты өмір салты мәдениетін тәрбиелеуге ықпал етеді, бұл олардың білім беру процесінде қолданылуын одан әрі кеңейту қажеттілігін негіздейді.

Қорытынды. Мектептегі дене тәрбиесіне ойын технологияларын енгізу үшін білім беру мен денсаулық сақтау ортасын дамытудың басымдықтарын айқындайтын Қазақстан Республикасының нормативтік құжаттары маңызды негіз болып табылады. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын, дене шынықтыруын және салауатты өмір салтын ұстануға тұрақты уәждемесін қалыптастыру қажеттілігі атап көрсетілген. Бұл тұрғыда ойын технологиялары құзыреттілік тәсілді жүзеге асырудың педагогикалық негізделген құралы болып табылады, өйткені олар қозғалыс әрекеттерін дамытуды ғана емес, сонымен қатар оқушылардың жеке және әлеуметтік қасиеттерін дамытуды қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының мектеп білімінің жаңартылған мазмұны оқытудың белсенді әдістеріне, оқушылардың қатысуын арттыруға және білім беру процесін дараландыруға жағдай жасауға бағытталған. Дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастырудың ойын формалары дәстүрлі репродуктивті әдістерге қарағанда осы талаптарға көбірек сәйкес келеді деп болжауға болады, өйткені олар оқушылардың жас ерекшеліктерін, дене шынықтыру деңгейі мен психомоторлық мүмкіндіктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2023 - 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы

№ 247 қаулысы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000247

2. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении: науч. -метод. пособие. – М.: изд-во «Эйдос», 2013. – 73 с.

3. Гришина Т.С. Компетентностный подход на занятиях физической культуры с детьми дошкольного возраста: учебно-методическое пособие. – Воронеж: Воронежский государственный институт физической культуры, 2018. – 132 с.

4. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование: феномен, концепция, технологии. – Волгоград: Перемена, 2000. — 147 с.

5. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 2000. – 112 с.

6. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка //Вопросы психологии. – 1966. - №6. – С.62-77.

7. Ярлыкова О.В. Использование игровых технологий на уроках физической культуры в начальной школе // Молодой ученый. — 2017. — № 12. — С. 541–543.

References

1. "Qazaqstan Respýblıkasy memlekettik jastar saıasatynyń 2023 - 2029 jyldarǵa arnalǵan tujyrymdamasyn bekitý týraly" Qazaqstan Respýblıkasy Úkimetiniń 2023 jylǵy 28 naýryzdaǵy № 247 qaýlysy // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000247.

2. Hutorskoj A.V. Kompetentnostnyj podhod v obuchenii: nauch. -metod. posobie. – M.: izd-vo «Ejdos», 2013. – 73 s.

3. Grishina T.S. Kompetentnostnyj podhod na zanyatiyah fizicheskoj kul'tury s det'mi doshkol'nogo vozrasta: uchebno-metodicheskoe posobie. – Voronezh: Voronezhskij gosudarstvennyj institut fizicheskoj kul'tury, 2018. – 132 s.

4. Serikov V.V. Lichnostno-orientirovannoe obrazovanie: fenomen, koncepciya, tekhnologii. – Volgograd: Peremena, 2000. — 147 s.

5. Yakimanskaya I.S. Lichnostno-orientirovannoe obuchenie v sovremennoj shkole. – M.: Sentyabr', 2000. – 112 s.

6. Vygotskij L.S. Igra i ee rol' v psihicheskom razvitii rebenka //Voprosy psihologii. – 1966. - №6. – S.62-77.

7. Yarlykova O.V. Ispol'zovanie igrovyh tekhnologij na urokah fizicheskoj kul'tury v nachal'noj shkole // Molodoj uchenyj. — 2017. — № 12. — S. 541–543.

**Жариялауға ұсынылған мақала ғылыми жоба аясында дайындалды, ұстанымы №12 позиция «Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесінде ойын технологияларын енгізу жобасы». «Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті» ЖММ ректорының №701.1-С бұйрығы 01.12.2026 ж.*

УДК 796.01
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.009

***Гульзам АБИЛКАСИМОВА**, кандидат педагогических наук, доцент кафедры психологии, педагогики и социальной работы Карагандинского университета Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: Botam_@mail.ru;*

***Иван ЛЕНЧАК**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, ivanopulus01@gmail.com;*

***Ксения ТОТМИНА**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, devohkaada778@gmail.com;*

***Владислав БОРОДУЛИН**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, stalker.54@inbox.ru;*

***Айгерим ЕСКАЛИЕВА**, студент выпускного курса, ОП 6В01402 «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100006, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, aigerim.k03@mail.ru.*

ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА ПО ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЮ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА В БАСКЕТБОЛЕ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ 11-14 ЛЕТ

Аннотация. В статье опытно-экспериментально оценивалась эффективность предложенного методического комплекса с целью организации и проведения учебного процесса по баскетболу для учащихся 11-14 лет. Исследование проводилось на основе анализа изменений физической подготовленности, технико-тактических навыков и психологического состояния участников в результате применения предложенного комплекса. Результаты экспериментальной группы показали значительное улучшение физической выносливости, точности технических навыков, координации и командного взаимодействия по сравнению с контрольной группой.

Комплексное использование методических и психологических средств способствует повышению мотивации учащихся и улучшению их спортивных результатов.

Ключевые слова: методический комплекс, баскетбол, тренировочный процесс, подростки, физическая подготовка, технико-тактическая подготовленность, мотивация, командная игра, подростковый возраст, психологическая подготовка.

***Гульзам АБИЛКАСИМОВА**, педагогика ғылымдарының кандидаты, психология, педагогика және әлеуметтік жұмыс кафедрасының доценті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: Botam_@mail.ru;*

***Иван ЛЕНЧАК,** 6B01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, ivanopulus01@gmail.com;*

***Ксения ТОТМИНА**, 6B01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, devohkaada778@gmail.com;*

***Владислав БОРОДУЛИН,** 6B01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, stalker.54@inbox.ru;*

***Айгерим ЕСКАЛИЕВА,** 6B01402 «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» білім беру бағдарламасының бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100006, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, aigerim.k03@mail.ru.*

11-14 ЖАС АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАР ҮШІН БАСКЕТБОЛДАН ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕННІҢ ТИІМДІЛІГІН ТӘЖІРИБЕЛІК-ЭКСПЕРИМЕНТТІК ТЕКСЕРУ

Түйін. Мақалада 11-14 жас аралығындағы оқушыларға арналған баскетбол оқу процесін ұйымдастыру және өткізу мақсатында ұсынылған әдістемелік кешеннің тиімділігі тәжірибелік-эксперименталды түрде бағаланған. Зерттеу ұсынылған кешенді қолдану нәтижесінде қатысушылардың физикалық дайындық деңгейі, техникалық-тактикалық дағдылары және психологиялық жағдайындағы өзгерістерді талдау негізінде жүргізілді. Эксперименттік топтың нәтижелері физикалық төзімділік, техникалық дағдылардың дәлдігі, координация және командалық өзара әрекеттесу саласында бақылау тобына қарағанда айтарлықтай жақсартуларды көрсетті. Әдістемелік және психологиялық құралдарды кешенді қолдану оқушылардың мотивациясын арттыруға және олардың спорттық нәтижелерін жақсартуға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: жаттығу, спорттық дайындық, кешенді тәсіл, индивидуализация, физиологиялық көрсеткіштер, психологиялық дайындық, мониторинг.

***Gulzam ABILKASSIMOVA**, candidate of pedagogical sciences, associate professor, teaching staff of the department psychology, pedagogy and social work Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: Botam_@mail.ru*

***Ivan LENCHAK**, graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, ivanopulus01@gmail.com*

***Xeniya TOTMINA**, a graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, devohkaada778@gmail.com*

***Vladislav BORODULIN**, a graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, stalker.54@inbox.ru*

***Aigerim YESKALIYEVA**, a graduate student of the educational program 6b01402 "management of Physical Culture and sports", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100006, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, aigerim.k03@mail.ru*

EXPERIMENTAL EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF THE METHODOLOGICAL COMPLEX FOR THE ORGANIZATION AND CONDUCT OF THE BASKETBALL TRAINING PROCESS FOR STUDENTS AGED 11-14 YEARS

Abstract. The article experimentally assessed the effectiveness of the proposed methodological package in order to organize and conduct the basketball learning process for students aged 11-14. The study was conducted on the basis of an

analysis of changes in physical fitness, technical and tactical skills and the psychological state of the participants as a result of the application of the proposed complex. The results of the experimental group showed significant improvements in physical endurance, precision technical skills, coordination, and teamwork compared with the control group. Comprehensive use of methodological and psychological tools.

Keywords: training, sports training, integrated approach, individualization, physiological indicators, psychological training, monitoring.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Абилкасимова Г., Ленчак И., Тотмина К., Бородулин В., Ескалиева А. Опытно-экспериментальная оценка эффективности методического комплекса по организации и проведению тренировочного процесса в баскетболе для учащихся 11-14 лет// Вестник КЭУ. – 2026. – №1 (80). – С. 57 – 62.

APA

Abilkasimova, G., Lenchak, I., Totmina, K., Borodulin, V., Eskalieva, A. (2026) Opytno-eksperimental'naya ocenka effektivnosti metodicheskogo kompleksa po organizacii i provedeniyu trenirovochnogo processa v basketbole dlya uchashchihsya 11-14 let (Experimental evaluation of the effectiveness of the methodological complex for the organization and conduct of the basketball training process for students aged 11-14 years) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 57 – 62.

Введение. Подготовка подростков в возрасте 11-14 лет в спортивных секциях имеет особое значение с точки зрения формирования их физической основы и развития социальных и психологических навыков. В этом возрасте очень важно заложить основу для физических и психоэмоциональных навыков, которые будут использоваться на протяжении всей жизни. Баскетбол как вид спорта не только способствует физической выносливости и силе, но также способствует координации, командному взаимодействию и лидерству.

Однако традиционные методы упражнений могут быть неэффективными, если их использовать без учета психоэмоционального развития, физической зрелости и уровня мотивации учащихся [1]. Поэтому необходимо использовать адаптированные методические комплексы, обеспечивающие комплексный подход к обучению с учетом всех этих аспектов.

Целью исследования является опытно-экспериментальная проверка эффективности методического комплекса, направленного на эффективную организацию тренировочного процесса по баскетболу учащихся 11-14 лет.

Подростки в возрасте 11-14 лет - это этап физического и психоэмоционального развития, на котором формируются такие важные качества, как воля, самоконтроль, целеустремленность. Психологические и физиологические особенности подростков требуют особого подхода в организации их физического воспитания. В этом возрасте подростки могут быть более чувствительны к перегрузкам, и фактор мотивации играет важную роль, поскольку они демонстрируют изменения в уровне интереса и вовлеченности [2].

Баскетбольные тренировки для подростков должны включать как физическую, так и психологическую подготовку. Современная методика обучения баскетболу предполагает использование интегрированных подходов, в которых важное место занимают технико-тактическая подготовка, развитие координации, улучшение командного взаимодействия и мотивационные аспекты, поддерживающие интерес и эмоциональное участие игроков.

Материалы и методы. Методический комплекс состоит из консультаций по системе тренировок, плану тренировок и психоэмоциональной поддержке спортсменов. Данный комплекс должен способствовать не только развитию физических качеств с учетом индивидуальных особенностей подростков, но и повышению интереса к спорту. Особое внимание уделяется развитию физических и психологических навыков путем эффективного сочетания игровых и тренировочных заданий.

Объектом исследования являются баскетбольные упражнения для учащихся 11-14 лет. Предметом исследования являются методы и приемы организации учебного процесса с использованием предложенного методического комплекса.

В исследовании приняли участие 120 учащихся, занимающихся баскетболом в спортивных секциях (60 человек в экспериментальной группе (ЭГ), 60 человек в контрольной группе (КГ)). Возраст участников - 11-14 лет. Экспериментальная группа продолжила обучение по предложенному методическому комплексу, а контрольная-по стандартной методике.

Исследование состояло из двух этапов:

1. Начальная диагностика - изучена физическая подготовка, технико-тактические

навыки и психологическое состояние учащихся.

2. Проведение 12-недельного тренировочного процесса, в рамках которого участники экспериментальной группы занимались по предложенному методическому комплексу, а контрольная группа продолжала заниматься по традиционной программе.

Результаты оценки методов диагностики и физической и технико-тактической подготовки, а также для детального отражения психологического состояния участников представлены в виде таблиц и диаграмм. Это позволяет наглядно показать изменение показателей в ходе исследования. Ниже приведены примеры этих таблиц и диаграмм.

Методы диагностики физической подготовленности. Для оценки физической подготовленности участников исследования использовались следующие тесты:

1. Тест на выносливость - бег на месте в течение 3 минут для оценки кардиореспираторной выносливости.

2. Тест на силу - количество подтягиваний на перекладине для оценки силы верхней части тела.

3. Тест на координацию - прыжки через скакалку за 1 минуту для оценки координации и баланса.

4. Тест на гибкость - наклоны вперед сидя для измерения гибкости нижней части тела и позвоночника.

Эти тесты позволяют комплексно оценить ключевые аспекты физической подготовки и выявить области, требующие улучшений (таблица 1, рис.1).

Таблица 1 - Физическая подготовленность.

Параметры	**ЭГ (до)**	**ЭГ (после)**	**КГ (до)**	**КГ (после)**	**Изменения ЭГ(%)**	**Изменения КГ(%)**
Выносливость (метры)	30	42	32	35	+40%	+9,4%
Сила (подтягивания)	6	10	7	8	+66.7%	+14,3%
Координация (прыжки через скакалку)	50	75	55	60	+50%	+9,1%
Гибкость (наклоны вперед, см)	14	22	16	18	+57,1%	+12,5%

Рис. 1 - Диаграмма изменений физической подготовленности

Для *диагностики технико-тактической подготовленности* участников исследования использовались следующие тесты:

1. Тест на точность бросков - выполнение серии бросков по кольцу с разных позиций на поле для оценки навыков в атакующих действиях.

2. Тест на передачу мяча - выполнение передач мяча на скорость и точность для оценки умения быстро и точно взаимодействовать с партнёрами.

3. Тест на координацию командных действий - выполнение игрового упражнения, в котором оценивается слаженность действий команды при переходах от атаки к защите и наоборот.

4. Тест на скорость выполнения тактических схем - выполнение командных действий, таких как переходы в атаку и защита, с целью оценить быстроту и точность исполнения командных указаний.

Эти тесты позволяют комплексно оценить ключевые аспекты технико-тактической

подготовки и выявить области, требующие улучшений (таблица 2, рис.2).

Таблица 2 - Технико-тактическая подготовленность.

Параметры	ЭГ (до)	ЭГ (после)	КГ (до)	КГ (после)	Изменения ЭГ(%)	Изменения КГ(%)
Точность бросков (попадания из 10)	4	7	5	6	+75%	+20%
Передача мяча (успешные передачи за 1 мин.)	15	24	16	18	+60%	+12,5%
Координация командных действий (время на выполнение)	15 сек	11 сек	16 сек	15 сек	-26,7%	-6.2,%

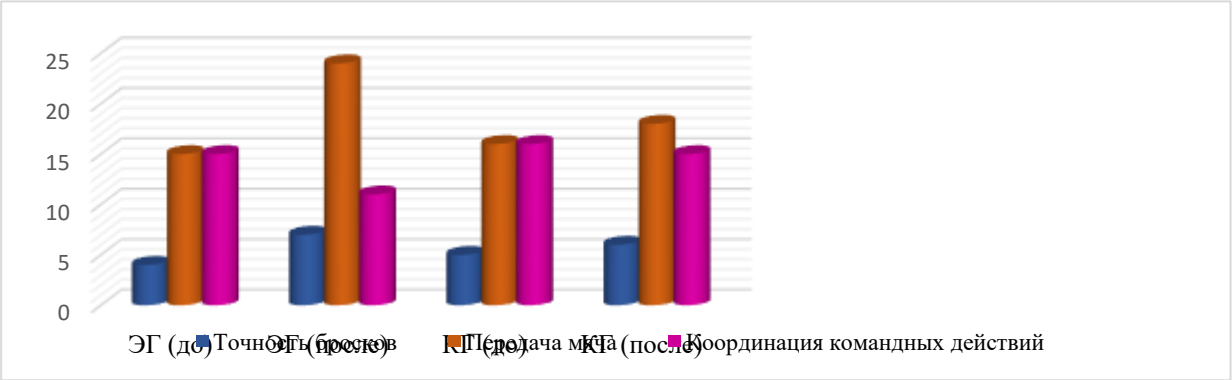

Рис. 2 - Диаграмма изменений технико-тактической подготовленности

Для диагностики *психологического состояния* участников исследования использовались следующие тесты:

1. Опросник мотивации - оценка внутренней мотивации и стремления к достижениям в спортивной деятельности.
2. Опросник стресса - выявление уровня стресса и тревожности, возникающих в процессе спортивной подготовки и соревнований.
3. Опросник эмоционального состояния - оценка общего эмоционального фона учащихся и его воздействия на спортивную деятельность.
4. Методика оценки уровня тревожности - измерение уровня тревожности и её воздействия на уверенность участников в ходе спортивной подготовки.

Эти тесты позволяют полностью оценить психологическое состояние участников, определить уровни мотивации, стресса, эмоционального состояния и тревожности, а также понять, как эти факторы влияют на эффективность тренировки, внимание и уверенность в себе. Это способствует правильной адаптации тренировочного процесса и стратегий поддержки для укрепления психологической устойчивости и достижения спортивных результатов (таблица 3, рис.3).

Таблица 3 - Психологическое состояние.

Параметры	ЭГ (до)	ЭГ (после)	КГ (до)	КГ (после)	Изменения ЭГ(%)	Изменения КГ(%)
Мотивация (шкала от 1 до 10)	5	8	6	7	+60%	+16,7%
Уровень стресса (шкала от 1 до 10)	7	4	6	5	-42,9%	-16,7%

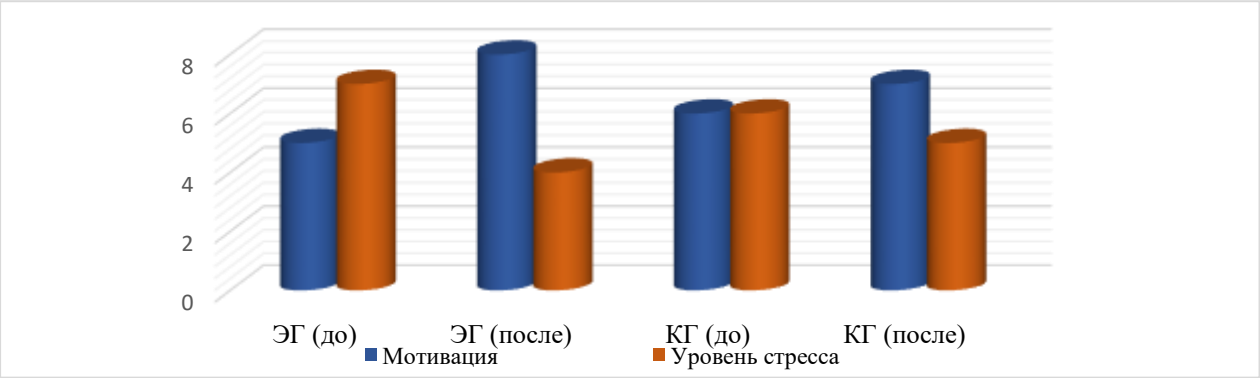

Рис. 3 - Диаграмма изменений психологического состояния

Таким образом, физическая подготовленность: экспериментальная группа (ЭГ) показала значительные улучшения по всем параметрам (выносливость, сила, координация и гибкость) с высокими процентными изменениями (до +66,7% для силы и +57,1% для гибкости). Контрольная группа (КГ) также улучшила результаты, но в меньшей степени, например, улучшение в силе составило только +14,3%, а в выносливости +9,4%.

Технико-тактическая подготовленность: в ЭГ наблюдается больший прогресс в таких областях, как точность бросков (+75%) и передача мяча (+60%). КГ показывает уменьшение изменений, например, в точности бросков и передачах улучшение составило всего +20% и +12,5%, соответственно. Также, ЭГ продемонстрировала значительное улучшение в координации командных действий и скорости выполнения тактических схем (ускорение на -26,7%), в то время как КГ улучшение было менее выражено (-6,25%).

Психологическое состояние: в ЭГ наблюдается значительное увеличение мотивации (+60%) и значительное снижение стресса (-42,9%), что способствует улучшению общей готовности участников. КГ также показала положительные изменения в мотивации (+16,7%) и снижении стресса (-16,7%), но эти изменения были менее выражены.

Результаты / Обсуждение. Результаты подтверждают гипотезу, что использование комплексного методического подхода значительно улучшает как физическую, так и психологическую подготовленность подростков. Применение разнообразных упражнений, внимание к психоэмоциональному состоянию и интеграция командных элементов тренировки обеспечили значительные улучшения. Такой подход способствует не только развитию физических качеств, но и укреплению мотивации и эмоциональной вовлеченности участников.

Заключение. Проведенное исследование показало, что предлагаемый методический комплекс для организации учебного процесса по баскетболу для учащихся 11-14 лет является эффективным средством повышения уровня физической подготовленности, технико-тактических навыков и психологической устойчивости подростков. Внедрение данного подхода в тренировочный процесс спортивных секций позволит значительно повысить интерес подростков к спорту и добиться высоких спортивных результатов.

Список литературы

1. Демочкина Г.Н. Особенности использования средств и методов на этапе начальной подготовки в баскетболе. // Орловский государственный университет имени И.С. Тургенева. 2019. - №9(34). - С. 23-30.

2. Багадирова С.К. Материалы к курсу «Спортивная психология»: учебное пособие. - Майкоп: Изд-во «Магарин О.Г.». - 2014. - 243 с.

References

1. Demochkina G.N. Osobennosti ispol'zovaniya sredstv i metodov na etape nachal'noj podgotovki v basketbole. // Orlovskij gosudarstvennyj universitet imeni I.S. Turgeneva. 2019. -№9(34), - S.23-30

2. Bagadirova S.K. Materialy k kursu «Sportivnaya psihologiya»: uchebnoe posobie. - Majkop: Izd-vo «Magarin O.G.». - 2014. - 243 s.

УДК 001.8:303.7
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.010

Ilyas NURSULTAN*, Master's Student of the Law Educational Programme, Faculty of Business, Law and Technology, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Republic of Kazakhstan, Karaganda, 9 Akademicheskaya st., e-mail: ilyass.nursultan@gmail.com*

VARIETY OF METHODS OF SCIENTIFIC RESEARCH

Abstract. Modern scientific research is built upon a wide variety of methodological approaches that ensure objectivity, reliability, and the validity of produced knowledge. This article examines the classification and characteristics of scientific research methods used in contemporary academia. The study is aimed at systematizing and analyzing the key categories of research methods – theoretical, empirical, quantitative, qualitative, and mixed — and demonstrating their role in the production of scientific knowledge. The research employs analytical, comparative, and descriptive methods, including review of methodological literature and classification of research approaches. The results of the study show that theoretical methods (analysis, synthesis, abstraction, induction, deduction, and modeling) form the conceptual foundation of inquiry, while empirical methods (observation, experimentation, and measurement) provide factual evidence for hypothesis testing. Quantitative methods enable statistical processing of large datasets, qualitative methods offer in-depth understanding of social phenomena, and mixed methods research combines both to achieve comprehensive results. The findings are significant for students and researchers seeking to select appropriate methodologies for their scientific work, and contribute to the development of methodological competence in academic settings.

Keywords: scientific research methods, theoretical methods, empirical methods, quantitative research, qualitative research, mixed methods, methodology, research classification, scientific inquiry, hypothesis testing, data analysis, research planning.

Ильяс НУРСУЛТАН*, Магистрант, образовательной программы Юриспруденция, факультета бизнеса, права и технологии Карагандинского университета Казпотребсоюза, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: ilyass.nursultan@gmail.com.*

РАЗНООБРАЗИЕ МЕТОДОВ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Аннотация. Современные научные исследования опираются на широкое разнообразие методологических подходов, обеспечивающих объективность, надёжность и достоверность производимых знаний. В данной статье рассматривается классификация и характеристика методов научного исследования, применяемых в современной академической среде. Целью исследования является систематизация и анализ ключевых категорий методов — теоретических, эмпирических, количественных, качественных и смешанных — и демонстрация их роли в производстве научного знания. В работе использованы аналитический, сравнительный и описательный методы, включая обзор методологической литературы и классификацию исследовательских подходов. Результаты исследования показывают, что теоретические методы образуют концептуальную основу исследования, тогда как эмпирические методы обеспечивают фактическую базу для проверки гипотез. Количественные методы позволяют статистически обрабатывать большие массивы данных, качественные — обеспечивают глубокое понимание социальных явлений, а смешанные методы объединяют оба подхода для достижения комплексных результатов.

Ключевые слова: методы научного исследования, теоретические методы, эмпирические методы, количественные исследования, качественные исследования, смешанные методы, методология, классификация исследований, научный поиск, проверка гипотез, анализ данных, планирование исследований.

Ильяс НУРСУЛТАН*, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті Бизнес, құқық және технологиялар факультетінің Құқықтану білім беру бағдарламасының магистранты, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көшесі, 9, e-mail: ilyass.nursultan@gmail.com.*

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІНІҢ АЛУАНТҮРЛІЛІГІ

Түйін. Қазіргі заманғы ғылыми зерттеулер өндірілген білімнің объективтілігін, сенімділігін және дұрыстығын қамтамасыз ететін әдіснамалық тәсілдердің кең ауқымына негізделген. Бұл мақалада қазіргі академиялық ортада қолданылатын ғылыми зерттеу әдістерінің жіктелуі мен сипаттамасы қарастырылады. Зерттеудің мақсаты — теориялық, эмпирикалық, сандық, сапалық және аралас әдістердің негізгі санаттарын жүйелеу және талдау, сондай-ақ олардың ғылыми білім өндіруіндегі рөлін көрсету болып табылады. Жұмыста талдау, салыстырмалы және сипаттамалық әдістер, оның ішінде әдіснамалық әдебиеттерге шолу және зерттеу тәсілдерін жіктеу пайдаланылды. Зерттеу нәтижелері теориялық әдістердің (талдау, синтез, абстракция, индукция, дедукция және модельдеу) зерттеудің тұжырымдамалық негізін қалайтынын, ал эмпирикалық әдістердің

гипотезаны тексеруге нақты дәлел беретінін көрсетеді.

Түйінді сөздер: ғылыми зерттеу әдістері, теориялық әдістер, эмпирикалық әдістер, сандық зерттеу, сапалық зерттеу, аралас әдістер, әдіснама, зерттеуді жіктеу, ғылыми ізденіс, гипотезаны тексеру, деректерді талдау, зерттеуді жоспарлау.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ
Nursultan I. Variety of methods of scientific research // Bulletin of KEU. – 2026. – № 1 (80). – 63–67 p.
APA
Nursultan, I. (2026) Variety of methods of scientific research // [in English]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 63–67.

Introduction. Scientific research is one of the fundamental drivers of social, economic, and technological progress. The development of science has significantly influenced modern civilization, shaping innovations, improving governance systems, and enhancing the quality of life. At the core of scientific advancement lies the process of systematic inquiry, which relies on clearly defined research methods. These methods allow researchers to explore complex phenomena, test hypotheses, and generate reliable knowledge.

Scientific methods represent structured approaches that guide scholars in the process of collecting, analyzing, and interpreting information. Without appropriate methods, scientific research would lack objectivity and reliability. Therefore, the selection and application of suitable research methods are essential for achieving valid and credible results.

In contemporary science, researchers use a wide variety of methods depending on the objectives of their studies and the nature of the research problems. The rapid development of technology and data analytics has also expanded the methodological tools available to scientists. Today, researchers combine classical theoretical approaches with advanced empirical techniques, including statistical modeling and digital data analysis.

The purpose of this article is to examine and systematize the variety of scientific research methods used in modern academia. It analyzes the classification of research methods, the differences between theoretical and empirical approaches, and discusses the growing importance of qualitative, quantitative, and mixed methods in scientific research.

Materials and methods. This study is based on a review and systematic analysis of methodological literature in the field of scientific research methods. The primary sources include academic textbooks, teaching manuals, and scholarly works on methodology published by researchers from Kazakhstan, Russia, and international academia. The key sources consulted include works by Kosmin V.V. [1], Askarov E.S. [2], Bezler O. [5, 6], Egorov V.V. [4], Maidanov A.S. [9], Kuzin F.A. [7], Baskakov A.Ya. and Tulenkov N.V. [8], Tonysheva L.L. [12], Komlatsky V.I. [13], and Fang K. [10].

The following research methods were employed in the preparation of this article:

Analytical method – for examining individual components of scientific research methodology and understanding their specific characteristics and functions.

Synthesis – for integrating the analyzed elements into a holistic and coherent understanding of the research methods landscape.

Comparative method – for identifying similarities and differences between theoretical, empirical, quantitative, qualitative, and mixed approaches.

Descriptive method – f or characterizing and systematizing the key features of each category of scientific research methods.

Classification method – for constructing a structured taxonomy of scientific research methods based on their defining characteristics and areas of application.

The study does not involve primary data collection or empirical fieldwork, as its objective is to consolidate and systematize existing methodological knowledge from authoritative academic sources.

Results /discussion. The Concept and Importance of Scientific Research Methods. Scientific research methods can be defined as systematic procedures used by scholars to investigate phenomena, obtain data, and develop scientific knowledge. These methods ensure that research is conducted in a structured and logical manner, allowing other researchers to verify and reproduce the results. Scientific methodology provides the framework that guarantees the reliability and validity of the knowledge produced, as well as its credibility in the scientific community.

The concept of scientific methodology has evolved over centuries, reflecting changes in the philosophy of science and the practical needs of research. Early philosophers emphasized the importance of observation and logical reasoning. During the Scientific Revolution of the 16th and 17th centuries, scholars such as Francis Bacon promoted empirical experimentation as a primary tool for

discovery. Later, Karl Popper emphasized the necessity of falsifiability and hypothesis testing [1, p.12].

In modern science, research methods must meet several essential criteria: objectivity, reliability, validity, and systematic design. A crucial aspect of scientific methodology is planning and organizing research – defining the research problem, reviewing existing literature, and formulating research objectives and hypotheses [6, p.8]. Scholars emphasize that research should be conducted in stages, including problem identification, literature review, methodological design, data collection, and analysis [13, p. 15].

Scientific research methods are broadly classified into theoretical and empirical approaches. Theoretical methods include analysis, synthesis, abstraction, induction, and deduction. Empirical methods involve direct observation, experimentation, measurement, and comparison [4, p. 34]. Within empirical research, methods may be quantitative, qualitative, or mixed [8, p. 45].

Theoretical Methods of Scientific Research. Theoretical methods play a crucial role in the early stages of research when scholars formulate research questions, develop hypotheses, and construct conceptual frameworks. As noted in methodological literature, theoretical methods enable scholars to generalize knowledge, identify causal relationships, and build conceptual models that guide scientific inquiry [1, p. 20].

One of the most widely used theoretical methods is analysis and synthesis. Analysis involves breaking down a complex phenomenon into its individual components, allowing researchers to examine each element separately. Synthesis integrates these elements into a coherent system. The combination enables researchers to move from fragmented observations to comprehensive scientific conclusions [2, p. 28].

Abstraction involves focusing on the essential characteristics of a phenomenon while ignoring secondary features. Through abstraction, scholars can develop generalized concepts and theoretical models. According to methodological studies, abstraction plays a central role in the development of scientific theories because it enables the researcher to move from concrete observations to conceptual generalizations [4, p. 37].

Induction involves drawing general conclusions based on specific observations. Deduction works in the opposite direction: it applies general theoretical principles to particular situations in order to test their validity. For example, in legal research, scholars frequently apply deductive reasoning when interpreting legislation, and inductive reasoning when analyzing multiple judicial decisions to identify broader legal trends [8, p. 52].

Modeling allows researchers to simulate real-world processes and predict potential outcomes. Modeling simplifies complex systems by representing them through diagrams, mathematical equations, or conceptual frameworks. In many scientific disciplines – economics, engineering, environmental sciences, and computer science – modeling serves as a key methodological tool for forecasting and decision-making [10, p. 14].

Empirical Methods of Scientific Research. Empirical methods involve the direct observation or measurement of phenomena in the real world. These methods are widely used in both natural sciences and social sciences because they provide concrete data that can be analyzed and interpreted. Unlike theoretical methods, empirical approaches rely on real-world evidence obtained through observation, experimentation, and measurement [1, p. 44].

Observation involves systematically monitoring events, behaviors, or processes in their natural environment. This method allows researchers to identify patterns and relationships between phenomena and is widely used in disciplines such as sociology, psychology, and anthropology [4, p. 58].

Experimentation allows researchers to study causal relationships by manipulating certain variables and observing the effects on other variables. Controlled experiments are particularly important in physics, chemistry, and medicine. Measurement – assigning numerical values to specific characteristics using standardized instruments – ensures that research results are reliable and comparable across different studies [12, p. 63].

Quantitative and Qualitative Research Methods. Quantitative research methods focus on numerical data and statistical analysis. These methods aim to identify patterns, relationships, and causal effects through measurable indicators and statistical procedures. Quantitative research allows researchers to process large volumes of data and produce results that can be generalized to broader populations [1, p. 70].

The survey method allows researchers to collect information from large groups through questionnaires. Statistical techniques – including correlation, regression, and modeling – help test hypotheses and evaluate the significance of research findings. Modern statistical software such as SPSS, R, and Power BI has significantly enhanced the ability of researchers to analyze large datasets and develop predictive models [12, p. 75].

However, quantitative methods have certain limitations. While they provide precise measurements and statistical accuracy, they may not fully capture the deeper meanings, motivations, and contextual factors behind human behavior [8, p.80].

Qualitative research methods focus on understanding human experiences, social interactions, and cultural contexts. Unlike quantitative research, qualitative approaches emphasize descriptive information and detailed interpretation of social phenomena [4, p. 82]. Key qualitative techniques include: interviews – providing detailed insights into participants' perspectives; case studies – enabling in-depth analysis of particular individuals, organizations, or events [7, p. 91]; focus groups – observing group dynamics and shared opinions; and content analysis – identifying recurring themes in written or visual materials [12, p. 88].

Mixed Methods Research. In recent decades, mixed methods research has gained increasing popularity among scholars. Mixed methods research combines both quantitative and qualitative approaches within a single study, allowing researchers to integrate numerical analysis with detailed contextual understanding [8, p.95].

The main advantage of mixed methods research is that it provides a more comprehensive understanding of research problems. Quantitative data can reveal general patterns and statistical relationships, while qualitative data can explain the underlying reasons and motivations behind those patterns. By combining these approaches, researchers validate findings and reduce the limitations associated with using only one method [7, p.102].

For example, a researcher studying public policy reforms may first analyze statistical data to identify trends in government spending, then conduct qualitative interviews with policymakers to provide deeper insights into decision-making processes. Mixed methods research is widely used in interdisciplinary fields such as education, public administration, healthcare, and development studies, where complex social problems require both statistical analysis and contextual interpretation [12, p.108].

Conclusion. Scientific research methods are fundamental for the development of reliable and systematic knowledge. They provide researchers with structured approaches for investigating complex phenomena, collecting data, and interpreting results. The use of appropriate research methods ensures that scientific studies remain objective, transparent, and reproducible.

This article has demonstrated that scientific research methods can be broadly divided into theoretical and empirical approaches. Theoretical methods – including analysis, synthesis, abstraction, induction, deduction, and modeling – form the conceptual foundation of scientific inquiry. Empirical methods – observation, experimentation, and measurement – transform theoretical ideas into practically verified knowledge.

Quantitative methods provide statistical rigor and generalizability, while qualitative methods offer in-depth understanding of human and social phenomena. Mixed methods research, integrating both approaches, has emerged as an increasingly valuable paradigm for addressing complex, multidimensional research problems.

The careful selection and appropriate application of research methods enable scholars to produce valid, reproducible, and meaningful conclusions, contributing to the continuous advancement of science. The development of methodological literacy therefore remains an essential component of academic training for researchers at all levels.

List of literature

1. Organizing and planning of scientific researches. Manual. – Karaganda: KEU, 2018. – 180 c.
2. Асқаров Е.С. Ғылыми зерттеулердің негіздері: оқу-әдістемелік құрал. – Алматы, 2005. – 120 с.
3. Космин В.В. Основы научных исследований: общий курс: учебное пособие. – М.: РИОР, 2014. – 232 с.
4. Егоров В.В. Методология и методика научного исследования. – Алматы, 2005. – 170 с.
5. Bezler O. Organizing and planning of scientific research: Lecture notes. – Karaganda: KEU, 2024. – 96 c.
6. Bezler O. Organizing and planning of scientific research: Textbook. – Karaganda: KEU, 2025. – 210 c.
7. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: методика написания, правила оформления и процедура защиты: практ. пособие для студентов-магистрантов. – М.: Ось-89, 2014. – 304 с.
8. Баскаков А.Я., Туленков Н.В. Методология научного исследования: учебное пособие. – Киев: МАУП, 2014. – 216 с.
9. Майданов А.С. Методология научного творчества. – М.: ЛКИ, 2018. – 512 с.
10. Fang K. Design and Modeling for Computer Experiments. – New York: Chapman & Hall/CRC, 2016. – 290 p.
11. Битюков П. Современная организация научной работы. – М.: Наука, 2017. – 198 с.
12. Тонышева Л.Л. Методы и организация научных исследований: теоретические основы и практикум: учебное пособие. – Тюмень: ТюмГНГУ, 2019. – 222 с.
13. Комлацкий В.И. Планирование и организация научных исследований: учебное пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2014. – 285 с.

References

1. Organizing and planning of scientific researches. Manual. – Karaganda: KEU, 2018. – 180 p.
2. Askarov Ye.S. Gylymi zertteulerdin negizderi: oku-adistemelik kural. – Almaty, 2005. – 120 p.
3. Kosmin V.V. Osnovy nauchnykh issledovaniy: obshchiy kurs: uchebnoye posobiye. – M.: RIOR, 2014. – 232 p.
4. Yegorov V.V. Metodologiya i metodika nauchnogo issledovaniya. – Almaty, 2005. – 170 p.

5. Bezler O. Organizing and planning of scientific research: Lecture notes. – Karaganda: KEU, 2024. – 96 p.
6. Bezler O. Organizing and planning of scientific research: Textbook. – Karaganda: KEU, 2025. – 210 p.
7. Kuzin F.A. Magisterskaya dissertatsiya: metodika napisaniya, pravila oformleniya i protsedura zashchity: prakt. posobiye dlya studentov-magistrantov. – M.: Os-89, 2014. – 304 p.
8. Baskakov A.Ya., Tulenkov N.V. Metodologiya nauchnogo issledovaniya: uchebnoye posobiye. – Kiyev: MAUP, 2014. – 216 p.
9. Maydanov A.S. Metodologiya nauchnogo tvorchestva. – M.: LKI, 2018. – 512 p.
10. Fang K. Design and Modeling for Computer Experiments. – New York: Chapman & Hall/CRC, 2016. – 290 p.
11. Bityukov P. Sovremennaya organizatsiya nauchnoy raboty. – M.: Nauka, 2017. – 198 p.
12. Tonysheva L.L. Metody i organizatsiya nauchnykh issledovaniy: teoreticheskiye osnovy i praktikum: uchebnoye posobiye. – Tyumen: TyumGNGU, 2019. – 222 p.
13. Komlatskiy V.I. Planirovaniye i organizatsiya nauchnykh issledovaniy: uchebnoye posobiye. – Rostov n/D: Feniks, 2014. – 285 p.

УДК 37.025
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.011

***Гульмира ИМАЖАНОВА**, педагогика ғылымдарының кандидаты, «Дене шынықтыру және спорт менеджменті» кафедрасының доценты, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш., 9, e-mail: imazhanova.gulmira@mail.ru;*
***Бекарыс ЕРКЕБАЙ,** ДШжСМ-22-1к студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш., 9, e-mail: nurlankyzyzansaa88@gmail.com*
***Медет ИСАЕВ,** ДШжСМ-22-1к студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш., 9, e-mail: medetisaev2006@gmail.com.*

БАЛАЛАР МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ЖҮЙЕСІНДЕ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ БАҒДАРЛАНҒАН МОДЕЛІН ӘЗІРЛЕП ЕНГІЗУ

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасының балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесінде ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделін әзірлеу мен енгізудің теориялық-әдістемелік негіздері қарастырылады. Дәстүрлі ұлттық ойындарды білім беру процесіне мотор белсенділігін арттыру, мотивация және білім алушылардың мәдени бірегейлігін қалыптастыру құралы ретінде біріктіру қажеттілігі негізделген. Мақсаттарды, принциптерді, енгізу кезеңдерін және іске асырудың педагогикалық шарттарын қамтитын модель ұсынылды.

Түйінді сөздер: дене тәрбиесі, ойын технологиясы, ұлттық ойындар, балалар, жасөспірімдер, педагогикалық модель.

***Гульмира ИМАЖАНОВА**, кандидат педагогических наук, доцент кафедры физической культуры и спортивного менеджмента, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: imazhanova.gulmira@mail.ru;*
***Бекарыс ЕРКЕБАЙ**, студент группы ФКиСМ-22-1к, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9. e-mail: nurlankyzyzansaa88@gmail.com*
***Медет ИСАЕВ,** студент группы ФКиСМ-22-1к, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: medetisaev2006@gmail.com.*

РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ МОДЕЛИ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методические основы разработки и внедрения национально-ориентированной модели игровых технологий в системе физического воспитания детей и подростков Республики Казахстан. Обоснована необходимость интеграции традиционных национальных игр в образовательный процесс как средства повышения двигательной активности, мотивации и формирования культурной идентичности обучающихся. Предложена модель, включающая цели, принципы, этапы внедрения и педагогические условия реализации.

Ключевые слова: физическое воспитание, игровые технологии, национальные игры, дети, подростки,

педагогическая модель.

***Gulmira IMAZHANOVA**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical Culture and sports management. Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya st. 9; e-mail: imazhanova.gulmira@mail.ru*

***Bekarys YERKEBAY**, student of FCiSM-22-1k group, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: nurlankyzyzansaa88@gmail.com*

***Medet ISAEV,** student of FCiSM-22-1k group, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: medetisaev2006@gmail.com*

DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF A NATIONALLY ORIENTED MODEL OF GAMING TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN AND ADOLESCENTS

Abstract. The article discusses the theoretical and methodological foundations of the development and implementation of a nationally oriented model of gaming technologies in the system of physical education of children and adolescents in the Republic of Kazakhstan. The necessity of integrating traditional national games into the educational process as a means of increasing physical activity, motivation and the formation of cultural identity of students is substantiated. A model is proposed that includes goals, principles, stages of implementation and pedagogical conditions of implementation.

Keywords: physical education, game technologies, national games, children, teenagers, pedagogical model.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Имажанова Г., Еркебай Б., Исаев М. Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесінде ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделін әзірлеп енгізу // ҚЭУ хабаршысы. – 2026. – № 1 (80). – 67–71 б.

APA

Imajanova, G., Erkebai, B., Isaev, M. (2026) Balalar men jasóspirimderdiń dene tárbıesi júıesinde oıyn tehnologıalarynyń ulttyq baǵdarlanǵan modelin ázirlep engizý (Development and implementation of a nationally oriented model of gaming technologies in the system of physical education of children and adolescents) // [in Kazakh]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 67–71.

Кіріспе. Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін дамытудың қазіргі кезеңінде білім алушылардың дене шынықтырумен айналысуға дене дайындығы мен уәждемесінің деңгейін арттыруға бағытталған тиімді педагогикалық технологияларды іздеу мәселесі ерекше өзекті болып отыр. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы және Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты талаптарына сәйкес білім беру процесі жеке тұлғаның жан-жақты дамуын, оның ішінде дене дамуын, құндылық бағдарларын қалыптастыруды және салауатты өмір салтына тұрақты уәждемені қамтамасыз етуге тиіс [1; 2].

Ғылыми зерттеулердің нәтижелері балалар мен жасөспірімдердің қозғалыс белсенділігінің төмендеуін көрсетеді, бұл дене тәрбиесін ұйымдастырудың тәсілдерін жетілдіру қажеттілігін тудырады.

Балалар мен жасөспірімдердегі қозғалыс белсенділігінің төмендеуі маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Мектептегі және одан тыс қарқынды оқу жүктемесі статикалық жағдайда өткізілетін уақыттың ұлғаюына ықпал етеді, бұл білім алушылар денесінің функционалдық жағдайына теріс әсер етеді. Зерттеулерге сәйкес, мектепте оқудың басталуымен балалардың қозғалыс белсенділігі айтарлықтай азаяды әрі кіші сыныптардан жоғары сыныптарға ауысқан сайын азая береді. Сонымен қатар уақыт кезеңін де жоққа шағаруға болмайды, белсенділік деңгейі әсіресе суық түскен мезгілде төмендейді [3].

Ұзақ уақыт отыру жүрек-тамыр және тыныс алу жүйелерінің қызметіне теріс әсер етеді, метаболикалық процестердің қарқындылығының төмендеуіне және ағзадағы тоқырауға әкеледі. Бұл когнитивті функцияларды қоса алғанда, білім алушылардың жұмыс қабілеттілігінің жалпы деңгейінде көрінеді:

- зейін азаяды;
- есте сақтау қабілеті нашарлайды;
- ақыл-ой операцияларын орындау уақыты артады.

Қозғалыс белсенділігінің жеткіліксіздігі дененің суыққа және жұқпалы ауруларға төзімділігін төмендетеді.

Дене шынықтыру бойынша оқу сабақтарының қазіргі көлемі, әдетте, білім

алушылардың толыққанды дене дамуы үшін қозғалыс белсенділігінің қажетті деңгейін қамтамасыз етпейді. Сонымен қатар, сабақтарды ұйымдастырудың дәстүрлі формаларын қолдану әрдайым физикалық белсенділікке тұрақты мотивацияны қалыптастыруға ықпал етпейді. Жаттығулардың мәжбүрлі сипаты балалар мен жасөспірімдердің білім беру процесіне қатысуын шектейді.

Осыған байланысты білім алушылардың дене шынықтырумен айналысуға деген қызығушылығын арттыра алатын тиімді педагогикалық құралдарды іздеу қажеттілігі артып отыр. Ең тиімдісі - жоғары мотивациялық, дамытушылық және тәрбиелік әлеуеті бар ойын технологиялары. Бұл тұрғыда дәстүрлі ашық ойындарды балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесіне біріктіруді қамтамасыз ететін ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделін әзірлеу және теориялық негіздеу ерекше маңызға ие.

Қойылған мақсатқа сәйкес зерттеу аясында бірқатар өзара байланысты міндеттерді шешуге ұмтылдық. Ең алдымен, балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесінде ойын технологияларын қолданудың теориялық және әдістемелік тәсілдерін талдадық әрі ұлттық ойындардың педагогикалық әлеуетін олардың білім беру процесіне тоғыстырудың орындылығын негіздедік.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу барысында бірін-бірі толықтыратын әдістер кешені қолданылды. Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми және әдістемелік әдебиеттерді талдауды, дене тәрбиесіне педагогикалық тәсілдерді салыстырмалы талдауды, сондай-ақ ойын технологияларын қолданудың отандық және шетелдік тәжірибесін жалпылауды қамтитын теориялық әдістер қолданылды.

Зерттеудің әдіснамалық негізін ұлттық дәстүрлер мен құндылықтарды есепке алуды қамтамасыз ететін мәдениеттану тәсілі; ойынды оқушылардың белсенді қызметінің нысаны ретінде қарастыратын белсенділік тәсілі; сондай-ақ білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған құзыреттілік тәсіл құрады.

Нәтижелер / Талқылау. Ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделінің теориялық және әдістемелік негіздері. Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесіндегі ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделі мәдениеттану, белсенділік және құзыреттілік тәсілдерін біріктіруге негізделген. Бұл модель дәстүрлі ойындарды физикалық даму құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың құндылық бағдарларын, әлеуметтік белсенділігі мен мәдени бірегейлігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін педагогикалық ресурс ретінде қарастырады.

Ғылыми әдебиеттерде дене тәрбиесіндегі ойын әдісінің маңыздылығы көрсетілген. Мысалы, Л. Выготскийдің еңбектерінде ойын әрекеті баланың жеке басының дамуының басты факторы болып табылады, жоғары психикалық функциялар мен әлеуметтік белсенділіктің қалыптасуына ықпал етеді [4]. А. Леонтьев ойынның белсенділік сипатын әлеуметтік тәжірибені дамытудың бір түрі ретінде негіздейді, бұл оның білім беру процесінде тиімділігін растайды [5].

Дене тәрбиесі педагогикасы саласындағы зерттеулер сонымен қатар ойын технологиялары дәстүрлі сабақ түрлерімен салыстырғанда оқушылардың белсенділігінің жоғары деңгейін қамтамасыз ететінін растайды.

Қазақстан Республикасында дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесін дамытуға отандық ғылыми-педагогикалық зерттеулер елеулі үлес қосты. Ғылыми еңбектерде білім беру ұйымдарындағы балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесінің мазмұнын ұлттық дәстүрлер мен заманауи білім беру талаптарын ұштастыру негізінде жетілдіру қажеттігі негізделеді [5; 6]. Сонымен қатар зерттеулерде ұлттық жылжымалы ойындарды оқу-тәрбие процесіне енгізу балалардың сабаққа қызығушылығын арттыруға, қозғалыс белсенділігін дамытуға және дене шынықтыруға тұрақты уәждеме қалыптастыруға ықпал ететіні көрсетіледі [7; 8].

Авторлардың пікірінше, ұлттық ашық ойындарды пайдалану балалар мен жасөспірімдердің жас және психофизиологиялық ерекшеліктеріне бейімделген тарихи қалыптасқан қозғалыс белсенділігінің нысандарын ескеруге мүмкіндік береді және сабақтарды ұйымдастырудың дәстүрлі формаларынан айырмашылығы, ойын технологиялары эмоционалды қатысуды арттыруға, бәсекелестік мотивацияны дамытуға және дене шынықтыруға тұрақты қызығушылықты қалыптастыруға жағдай жасайды.

Осылайша, ғылыми зерттеулерді талдау ұлттық ашық ойындардың маңызды педагогикалық әлеуетін мойындағанына қарамастан, оларды дене шынықтыру жүйесінде қолдану жеткілікті жүйеленбеген және әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз етілмейтінін айтуға мүмкіндік береді.

Біз жүргізген талдау ойын технологияларының дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда айтарлықтай әлеуетке ие екенін және білім алушылардың қатысуының жоғары деңгейін қамтамасыз ететінін көрсетті.

Анықталған ережелер дәстүрлі ашық ойындардың білім беру процесіне жүйелі және

кешенді интеграциясын қамтамасыз ететін және жас ұрпақтың дене тәрбиесінің тиімділігін арттыруға бағытталған ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделін әзірлеу қажеттілігін анықтайды. Бұл тәсілді іске асыру зерттеу барысында әзірленген, құрылымдық мазмұны 1-кестеде көрсетілген ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделінде көрініс тапты.

Кесте 1. Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесіндегі ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделінің құрылымы.

Модель компоненті	**Компоненттің мазмұны**	**Сипаттамасы**
Мақсатты	Дене дайындығы деңгейін арттыру, мотивацияны қалыптастыру, ұлттық құндылықтарға баулу	Білім алушылардың жеке басын кешенді дамытуға бағытталған
Мазмұнды	Ұлттық жылжымалы ойындары (асық ату, арқан тарту, қыз қуу, бейімделген ойын түрлері)	Жасын және физикалық қасиеттерін дамытуға бағытталған ойындарды таңдау
Процессуалдық	Сабақтарды ойын ұйымдастыру (жылыту, Негізгі, Қорытынды бөлім)	"Толық цикл ойын сабағы" принципін іске асыру, жүктеменің өзгергіштігі мен дифференциациясы
Ұйымдастырушылық-педагогикалық	Педагогты даярлау, материалдық-техникалық қамтамасыз ету, қауіпсіздік	Сабақтарды тиімді және қауіпсіз өткізу үшін жағдайлар жасау
Нәтижелі	Қозғалыс белсенділігі, дене шынықтыру, мотивация, мәдени сәйкестілік	Модельді енгізу тиімділігін бағалау

1-кестеде ұсынылған ойын технологияларының ұлттық бағдарланған моделінің құрылымы оның білім беру процесінің барлық компоненттерінің өзара байланысын қамтамасыз ететін оның біртұтас және жүйелік сипатын көрсетеді. Бұл модельді іске асыру ойын формаларын эпизодтық қолданудан балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесіне мақсатты және әдістемелік негізделген интеграцияға көшуге мүмкіндік береді. Осылайша, ұсынылған модель педагогикалық мақсатқа және практикалық маңыздылыққа ие, бұл оны дене тәрбиесінің сапасын арттырудың тиімді құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Зерттеу балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі жүйесінде ойын технологияларын қолданудың маңыздылығын негіздеуге, сондай-ақ ұлттық ашық ойындардың жоғары педагогикалық әлеуетін анықтауға мүмкіндік берді.

Дене тәрбиесінің мазмұнына ұлттық компонентті енгізу білім алушылардың дене қасиеттерін дамытуға ғана емес, сонымен қатар сабаққа тұрақты мотивацияны қалыптастыруға, сондай-ақ мәдени мұраға құндылық қатынасты тәрбиелеуге ықпал ететіні анықталды.

Ойын технологияларының әзірленген ұлттық бағдарланған моделі оқу сабақтарын ұйымдастыруға жүйелі көзқарасты қамтамасыз етеді, білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескереді және білім беру процесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері әртүрлі деңгейдегі білім беру ұйымдарының тәжірибесінде, сондай-ақ педагог кадрларды даярлау және біліктілігін арттыру жүйесінде пайдаланылуы мүмкін.

Әрі қарайғы зерттеулердің болашағы ойын технологияларының ұлттық-бағдарланған моделін енгізу тиімділігін сандық және сапалық бағалауға және оның оқушылардың қозғалыс белсенділігінің деңгейіне, мотивациясы мен дене дайындығына әсерін сандық және сапалық бағалауға бағытталған педагогикалық эксперимент жүргізумен байланысты.

Әдебиеттер тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

2. «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669

3. Пронюшкина Т.Г., Уколова О.Н. Формирование у школьников здорового образа жизни в условиях образовательного учреждения // Russian Journal of Education and Psychology. - 2018. - №1-1. - С. 186-198.

4. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 62–76.

5. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры // Психологическая наука и образование. – 1996. – Т. 1. – № 3. – С. 19–32.

6. Эльконин Д.Б. Психология игры. – 2-е изд. – Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1999. – 360 с.

7. Носырева Е.В. Использование подвижных игр как средство развития двигательной активности // Наука и образование сегодня. – 2016. – № 10 (11). – С. 104–105.

8. Каратас Ж.М., Халматов М. Педагогические проблемы использования национальных игр казахского народа в организации воспитательной работы учащихся начальных классов // Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». – 2023. – № 3. – С. 169–179.

References

1. "Bilim týraly" Qazaqstan Respýblıkasynyń 2007 jylǵy 27 shildedegi № 319 Zańy // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

2. "Bilim berýdiń barlyq deńgeıiniń memlekettik jalpyǵa mindetti bilim berý standarttaryn bekitý týraly" Qazaqstan Respýblıkasy Bilim jáne ǵylym mınıstriniń 2018 jylǵy 31 qazandaǵy № 604 buıryǵy // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669

3. Pronyushkina T.G., Ukolova O.N. Formirovanie u shkol'nikov zdorovogo obraza zhizni v usloviyah obrazovatel'nogo uchrezhdeniya // Russian Journal of Education and Psychology. - 2018. - №1-1. - S. 186-198.

4. Vygotskij L.S. Igra i ee rol' v psihicheskom razvitii rebenka // Voprosy psihologii. – 1966. – № 6. – S. 62–76.

5. Leont'ev A.N. Psihologicheskie osnovy doshkol'noj igry // Psihologicheskaya nauka i obrazovanie. – 1996. – T. 1. – № 3. – S. 19–32.

6. El'konin D.B. Psihologiya igry. – 2-e izd. – Moskva: Gumanitarnyj izdatel'skij centr VLADOS, 1999. – 360 s.

7. Nosyreva E.V. Ispol'zovanie podvizhnyh igr kak sredstvo razvitiya dvigatel'noj aktivnosti // Nauka i obrazovanie segodnya. – 2016. – № 10 (11). – S. 104–105.

8. Karatas Zh.M., Halmatov M. Pedagogicheskie problemy ispol'zovaniya nacional'nyh igr kazahskogo naroda v organizacii vospitatel'noj raboty uchashchihsya nachal'nyh klassov // Vestnik Karagandinskogo universiteta. Seriya «Pedagogika». – 2023. – № 3. – S. 169–179.

**Жариялауға ұсынылған мақала ғылыми жоба аясында дайындалды, ұстанымы №12 позиция «Балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесінде ойын технологияларын енгізу жобасы». «Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті» ЖММ ректорының №701.1-С бұйрығы 01.12.2026 ж.*

УДК 340.115:001.891
DOI DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.012

***Darya MARKINA**, master's student, Department of Civil Law Disciplines, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Karaganda, Kazakhstan, Akademicheskaya str., 9, e-mail: daryamarkina27@gmail.com;*

***Gulbanu AUBAKIROVA,** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Legal Regulation and Economic Relations, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Karaganda, Kazakhstan, Akademicheskaya str., 9, e-mail: gulbanu@bk.ru.*

THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN PROFESSIONAL LEGAL ACTIVITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Abstract. In the context of globalization and the development of international economic relations, the role of the English language in legal practice is growing significantly. This article examines the main areas where English is used by lawyers: international contracts, arbitration, corporate work, and professional development. The study is based on the analysis of academic sources, international documents, and practical examples from legal activity in Kazakhstan. The methods used include comparative legal analysis, functional analysis, and a systemic approach. The article shows that knowledge of legal English helps lawyers to work more effectively in cross-border projects, participate in international arbitration, and access foreign legal sources. It is concluded that proficiency in legal English is an important part of the professional competence of a modern lawyer, and its study should be included in legal education programs.

Keywords: legal English, professional legal activity, international law, contract drafting, international arbitration, corporate law, legal communication, globalization, legal education, legal terminology, Kazakhstan.

***Дарья МАРКИНА**, магистрант, азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, Академическая көш. 9, e-mail: daryamarkina27@gmail.com;*

Гульбану АУБАКИРОВА, *филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, құқықтық реттеу және экономикалық қатынастар кафедрасы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, Академическая көш. 9, e-mail: gulbanu@bk.ru.*

ЖАҺАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ КӘСІБИ ЗАҢГЕРЛІК ҚЫЗМЕТТЕГІ РӨЛІ

Түйін. Жаһандану және халықаралық экономикалық қатынастардың дамуы жағдайында ағылшын тілінің заңгерлік қызметтегі рөлі айтарлықтай артуда. Бұл мақалада заңгерлердің ағылшын тілін қолданатын негізгі салалары қарастырылады: халықаралық шарттар, арбитраж, корпоративтік жұмыс және кәсіби даму. Зерттеу академиялық көздерді, халықаралық құжаттарды және Қазақстандағы заңгерлік қызметтің практикалық мысалдарын талдауға негізделген. Заңи ағылшын тілін меңгеру заманауи заңгердің кәсіби құзыреттілігінің маңызды бөлігі болып табылады деген қорытынды жасалды.

Түйінді сөздер: заңи ағылшын тілі, кәсіби заңгерлік қызмет, халықаралық құқық, шарт жасау, халықаралық арбитраж, корпоративтік құқық, құқықтық коммуникация, жаһандану, заңгерлік білім, құқықтық терминология.

Дарья МАРКИНА*, магистрант, кафедра гражданско-правовых дисциплин, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, г. Караганда, Республика Казахстан, ул. Академическая 9, e-mail: daryamarkina27@gmail.com;*

Гульбану АУБАКИРОВА, *кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, кафедра правового регулирования и экономических отношений, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, г. Караганда, Республика Казахстан, ул. Академическая 9, e-mail: gulbanu@bk.ru.*

РОЛЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация. В условиях глобализации и развития международных экономических отношений роль английского языка в юридической деятельности существенно возрастает. В данной статье рассматриваются основные сферы применения английского языка юристами: международные договоры, арбитраж, корпоративная практика и профессиональное развитие. Исследование основано на анализе академических источников, международных документов и практических примеров из правовой деятельности в Казахстане. Применялись сравнительно-правовой, функциональный и системный методы. В статье показано, что знание юридического английского помогает юристам более эффективно работать в трансграничных проектах, участвовать в международном арбитраже и получать доступ к иностранным правовым источникам. Сделан вывод о том, что владение юридическим английским языком является важной частью профессиональной компетентности современного юриста.

Ключевые слова: юридический английский язык, профессиональная правовая деятельность, международное право, составление договоров, международный арбитраж, корпоративное право, правовая коммуникация, глобализация, юридическое образование, правовая терминология, Казахстан.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Markina D., Aubakirova G. The role of the english language in professional legal activity in the context of globalization // Bulletin of KEU. – 2026. – № 1 (80). – 71–75 p.

APA

Markina, D., Aubakirova, G. (2026) The role of the english language in professional legal activity in the context of globalization // [in Endlish] Bulletin of KEU, 1 (80), p. 71–75.

Introduction. The legal profession has traditionally developed within national legal systems and has been closely connected with the language of a particular state. Legal norms are written in laws, interpreted by courts, and applied by lawyers through language. So, language is not just a way of communication but an important basis of legal work.

However, the twenty-first century has brought big changes in economics, technology, and international cooperation. The growth of cross-border trade, international investment, business digitalization, and the activity of international institutions have

changed legal practice a lot. Lawyers more and more often work on transactions with foreign elements, advise on international taxation, take part in international arbitration, and cooperate with foreign partners.

In these conditions, the English language has become the main language of international professional communication. It is used in drafting international contracts, conducting arbitration, working in transnational corporations, publishing research, and holding international conferences. Even in countries where English is not an official language, it is often used as the working language in cross-border projects.

The purpose of this article is to analyze the role of the English language in professional legal activity and to identify the key principles of its effective use. The article supports the idea that knowledge of legal English is an important part of the professional competence of a modern lawyer.

Materials and Methods. This research is based on the analysis of academic publications in legal theory, international law, legal linguistics, and professional communication. The materials used include international treaties, model contract forms, rules of international arbitration institutions, corporate standards of international companies, and academic articles and textbooks on legal English.

The following research methods were used:

1. Doctrinal analysis — study of theoretical ideas about the role of language in law and changes in the legal profession because of globalization.
2. Comparative legal method — comparison of concepts and terms of Anglo-Saxon and continental legal systems.
3. Functional analysis — study of how English is used in different areas of legal work.
4. Systemic approach — considering language as a part of a lawyer's professional competence.
5. Descriptive method — forming the main principles for effective use of English in legal practice.

Using these methods allowed to analyze the influence of the English language on the quality of legal activity.

Results and Discussion.

1. The English Language as an Instrument of International Legal Communication. Today, English is a universal language in international business and legal relations. It is widely used in international organizations, financial institutions, transnational corporations, and arbitration centers. International commercial contracts are often written in English, regardless of the nationality of the parties. Using English as the working language helps to avoid different interpretations of a contract and makes understanding easier. However, this requires lawyers to have a good level of knowledge of legal English.

2. The Specificity of Legal English.

Legal English is very different from everyday English. It uses special terms, fixed phrases, Latin expressions, and a formal style. Many terms have specific meanings in particular legal systems. For example, such concepts as "consideration," "equity," and "trust" do not have direct equivalents in continental law. If a lawyer translates them literally, the legal meaning may be lost. That is why a lawyer needs to understand not only the meaning of a word but also its legal nature.

A particular difficulty is the use of modal verbs in contracts. The difference between "shall," "may," and "must" is legally important and directly affects what the parties are obliged to do. Knowing these differences is essential for correct contract drafting and interpretation.

3. The Role of English in Contract Drafting.

International contract practice is largely based on common law traditions. Contracts usually have detailed provisions, defined terms, and standard clauses. A lawyer working with English-language documents must make sure of:

- clear document structure;
- consistent terminology;
- no ambiguity in the text;
- correct formulation of governing law and dispute resolution clauses.

Wrong understanding of contract wording may lead to disputes and financial losses. That is why language skills in contract drafting are very important.

4. English in International Arbitration.

The Astana International Financial Centre (AIFC) plays an important role in the development of English-language legal practice in Kazakhstan. It has its own court system — the AIFC Court — and the International Arbitration Centre. A key feature of this jurisdiction is the use of English common law principles and the conduct of proceedings in English. This means that documents, submissions, evidence, and arguments are all in English, and legal reasoning follows the precedent-based system of law.

For Kazakhstani lawyers, participation in such proceedings requires not only knowledge of legal terms but also an understanding of Anglo-Saxon legal reasoning, which is different from the continental legal tradition. In international commercial arbitration, English is effectively the common language of communication. A lawyer must be able to:

- present a legal position clearly and logically;
- use common law and international legal terms correctly;
- refer to case law and applicable legal norms;
- conduct oral hearings and answer arbitrators' questions.

So, language competence directly affects the

quality of representing a client's interests. A low level of English may weaken legal arguments and lead to a bad result in a dispute.

5. English in Corporate and Compliance Practice.

In modern corporate practice, Kazakhstani law firms often work with foreign companies that want to enter the market of Kazakhstan. This includes opening bank accounts, setting up subsidiaries, and registering branches. The corporate documents of foreign companies — certificates of incorporation, articles of association, resolutions, powers of attorney, and shareholders' agreements — are usually written in English. A lawyer must understand their content and analyze the client's corporate structure, determine the authority of management bodies, and check apostille requirements.

English skills help a lot in:

- consultations about documents needed for registration in Kazakhstan;
- preparing legal opinions;
- communication with foreign partners;
- negotiations with English-speaking clients.

In compliance practice, internal corporate policies — anti-corruption standards, codes of conduct, internal control procedures — are often developed by parent companies in English. Lawyers must adapt these documents to national legislation. Incorrect interpretation of corporate standards may lead to regulatory sanctions and reputational problems.

6. English and Professional Development of Lawyers.

English is an important tool for the professional growth of modern lawyers. Most authoritative academic publications, analytical reviews, and commentaries on international legal acts are published in English. Knowledge of English gives access to foreign legal doctrine, comparative research, and best practices from around the world.

It is especially valuable to participate in events at the Astana International Financial Centre, where conferences, forums, and educational programs are regularly held in English with foreign judges, arbitrators, and experts. Such events help to build professional contacts and share international experience.

Studying legal English also helps develop analytical thinking. Working with English-language sources requires precision in formulation, the ability to identify the main legal point of judicial decisions, and skills in comparative legal analysis. As a result, lawyers develop a better and broader understanding of law as a complex and interdisciplinary area. In this way, English helps lawyers become more competitive both in national and international legal markets.

Basic Principles for the Effective Use of English in Legal Practice.

6. Precision of wording — avoiding ambiguity and unclear language.

7. Consistency of terminology — using defined terms in the same way throughout a document.

8. Contextual approach — understanding the legal system in which a term is used.

9. Professional style — using neutral and objective language.

10. Continuous improvement — regular practice and professional development.

11. Ethical responsibility — not providing legal services if the language level is not sufficient.

12. Intercultural sensitivity — understanding differences in business communication across cultures.

Conclusion. The role of the English language in professional legal activity has grown a lot because of globalization. It is used as a universal tool of international communication, contract drafting, arbitration, and academic work. Knowledge of legal English helps a lawyer to be more competitive, find better professional opportunities, and provide higher quality legal services.

Linguistic competence is becoming an essential part of the professional standard of a modern lawyer. Therefore, including specialized English language training in legal education and continuing professional development is very important. Today, English is not just a means of communication but a strategic resource in professional legal activity.

List of literature

1. Базылов Б.Н., Жунусова Р.К. Международное частное право: учебное пособие. — Алматы: Данекер, 2020. — 310 с.

2. Нурмагамбетов А.А. Правовые системы мира: сравнительный анализ. — Астана: Фолиант, 2019. — 280 с.

3. Сулейменов М.К. Гражданское право Республики Казахстан: учебник. — Алматы: КазГЮУ, 2021. — 450 с.

4. Тихомиров Ю.А. Право в условиях глобализации. — Москва: Норма, 2018. — 336 с.

5. Алексеев С.С. Теория права. — Москва: БЕК, 2017. — 320 с.

6. Haigh R. Legal English. — 3rd ed. — Abingdon: Routledge, 2012. — 380 p.

7. Tiersma P.M. Legal Language. — Chicago: University of Chicago Press, 1999. — 318 p.

8. Garner B.A. A Dictionary of Modern Legal Usage. — 2nd ed. — Oxford: Oxford University Press, 1995. — 953 p.

9. AIFC Court Rules 2018. — Astana: Astana International Financial Centre, 2018. — 95 p.

10. ICC Arbitration Rules 2021. — Paris: International Chamber of Commerce, 2021. — 104 p.

11. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985, with amendments as adopted

in 2006. — Vienna: United Nations, 2008. — 56 p.

12. Abdrakhmanova G.T. Razvitiye mezhdunarodnogo arbitrazha v Kazakhstane // Vestnik KazGYuU. — 2022. — № 3. — S. 45–52.

13. Байменов А.М. Роль английского языка в юридическом образовании Казахстана // Право и государство. — 2021. — № 2. — С. 112–119.

References

1. Bazylov B.N., Zhunusova R.K. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: uchebnoe posobie. — Almaty: Daneker, 2020. — 310 s.

2. Nurmagambetov A.A. Pravovye sistemy mira: sravnitel'nyj analiz. — Astana: Foliant, 2019. — 280 s.

3. Sulejmenov M.K. Grazhdanskoe pravo Respubliki Kazahstan: uchebnik. — Almaty: KazGYuU, 2021. — 450 s.

4. Tihomirov Yu.A. Pravo v usloviyah globalizacii. — Moskva: Norma, 2018. — 336 s.

5. Alekseev S.S. Teoriya prava. — Moskva: BEK, 2017. — 320 s.

6. Haigh R. Legal English. — 3rd ed. — Abingdon: Routledge, 2012. — 380 p.

7. Tiersma P.M. Legal Language. — Chicago: University of Chicago Press, 1999. — 318 p.

8. Garner B.A. A Dictionary of Modern Legal Usage. — 2nd ed. — Oxford: Oxford University Press, 1995. — 953 p.

9. AIFC Court Rules 2018. — Astana: Astana International Financial Centre, 2018. — 95 p.

10. ICC Arbitration Rules 2021. — Paris: International Chamber of Commerce, 2021. — 104 p.

11. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985, with amendments as adopted in 2006. — Vienna: United Nations, 2008. — 56 p.

12. Abdrakhmanova G.T. Razvitiye mezhdunarodnogo arbitrazha v Kazakhstane // Vestnik KazGYuU. — 2022. — № 3. — S. 45–52.

13. Bajmenov A.M. Rol' anglijskogo yazyka v yuridicheskom obrazovanii Kazahstana // Pravo i gosudarstvo. — 2021. — № 2. — S. 112–119.

ҚҰҚЫҚТАНУ

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

JURISPRUDENCE

УДК 343.3/.7
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.013

***Kairat BAKISHEV**, Doctor of Law, Professor, Head of Laboratory at the Research Institute, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, 9 Akademicheskaya Street, e-mail: bakishev@yahoo.com;*

***Sergey MALIKOV,** Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Director for Research, Institute of State and Law, Russian Academy of Sciences, 10 Znamenka Street, Moscow, 119019, Russian Federation.*

ON THE RESULTS OF RESEARCH INTO THE PROBLEM OF SAFETY IN MINING AND CONSTRUCTION WORK

Abstract: In this article, the authors summarise the findings of a three-year research project on safety issues in mining and construction operations in Kazakhstan, conducted between 2023 and 2025. The study was commissioned by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, under contract IRN AR 19675171. The scientific novelty of the results lies in the fact that they have been obtained for the first time through an analysis of global best practices, current domestic legislation, and investigative and judicial practice in cases involving criminal offences that compromise safety during mining and construction works. The study was aimed at implementing Paragraph 4.10 of the Concept of Legal Policy of the Republic of Kazakhstan until 2030 on improving criminal legislation and the practice of its application, taking into account the requirements of international legal standards in the field of human rights, combating crime and the specific features of the national legal system, mechanisms for imposing penalties for criminal offences, ensuring the safety of individuals, their rights and freedoms, as well as society and the state from criminal threats. The study produced a set of criminal law and criminological measures to ensure occupational safety during mining and construction work.

Keywords: occupational safety, mining and construction works, breaches of safety regulations, offences in the field of occupational safety

***Қайрат БАКИШЕВ**, з.ғ. д., профессор, ҒЗИ зертханасының басшысы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көшесі, 9, e-mail: bakishev@yahoo.com;*

***Сергей МАЛИКОВ**, заң ғылымдарының докторы, доцент, Ресей Ғылым Академиясының Мемлекет және құқық Институты директорының ғылыми жұмыс жөніндегі орынбасары, 119019, Ресей Федерациясы, Мәскеу қ., Знаменка көшесі, 10.*

ТАУ-КЕН ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ КЕЗІНДЕ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ ТУРАЛЫ

Аннотация: Мақалада авторлар 2023 жылдан 2025 жылға дейін Қазақстанда тау-кен немесе құрылыс жұмыстарын жүргізу кезінде қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін үш жылдық ғылыми зерттеуді қорытындылайды. Жұмыс ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің тапсырысы бойынша жүргізілді, тапсырыс ИРН AP 19675171. Нәтижелердің ғылыми жаңалығы-олар алғаш рет тау-кен және құрылыс жұмыстарын жүргізу кезінде қауіпсіздікке қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша ең үздік әлемдік тәжірибелерді, ағымдағы отандық заңнаманы, тергеу және сот практикасын талдау арқылы алынған. Зерттеу адам құқықтары, қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы халықаралық-құқықтық стандарттардың талаптарын және ұлттық құқықтық жүйенің ерекшеліктерін, қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жаза тағайындау тетіктерін, жеке ада

мның қауіпсіздігін, оның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуді ескере отырып, қылмыстық заңнаманы және оны қолдану практикасын жетілдіру туралы Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат Тұжырымдамасының 4.10-тармағын орындауға бағытталған. Жүргізілген зерттеудің қорытындысы тау-кен және құрылыс жұмыстарын жүргізу кезінде қауіпсіз еңбекті қамтамасыз етудің қылмыстық-құқықтық және криминологиялық шаралар кешені болды.

Түйінді сөздер: еңбекті қорғау, тау-кен және құрылыс жұмыстары, қауіпсіздік ережелерін бұзу, еңбекті қорғау саласындағы құқық бұзушылықтар

***Кайрат БАКИШЕВ**, д.ю.н., профессор, руководитель лаборатории НИИ, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, улица Академическая, 9, e-mail: bakishev@yahoo.com*

***Сергей МАЛИКОВ,** доктор юридических наук, доцент, заместитель Директора по научной работе Института Государства и Права Российской Академии Наук, 119019, Российская Федерация, г. Москва, улица Знаменка, 10.*

О РЕЗУЛЬТАТАХ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ПРОБЛЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ ВЕДЕНИИ ГОРНЫХ И СТРОИТЕЛЬНЫХ РАБОТ

Аннотация: В статье авторы подводят итог трехлетнего научного исследования проблем обеспечения безопасности при ведении горных или строительных работ в Казахстане с 2023 по 2025 годы. Работа проведена по заказу Комитета науки Министерства науки и высшего образования РК, заказ ИРН AP 19675171. Научная новизна результатов заключается в том, что они получены впервые путем анализа лучших мировых практик, текущего отечественного законодательства, следственной и судебной практики по делам об уголовных правонарушениях, посягающих на безопасность при ведении горных и строительных работ. Исследование было нацелено на исполнение п. 4.10 Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года о совершенствовании уголовного законодательства и практики его применения с учетом требований международно-правовых стандартов в области прав человека, противодействия преступности и особенностей национальной правовой системы, механизмов назначения наказания за уголовные правонарушения, обеспечении безопасности личности, ее прав и свобод, а также общества и государства от криминальных угроз. Итогом проведенного исследования стал комплекс уголовно-правовых и криминологических мер обеспечения безопасного труда при ведении горных и строительных работ.

Ключевые слова: охрана труда, горные и строительные работы, нарушение правил безопасности, правонарушения в сфере охраны труда

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Bakishev K., Malikov S. On the results of research into the problem of safety in mining and construction work // Bulletin of KEU. – 2026. – № 1 (80). – p. 77–83.

APA

Bakishev, K., Malikov S. (2026) On the results of research into the problem of safety in mining and construction work [in English]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 77–83.

Introduction. Between 2023 and 2025, staff at the University's Research Institute's Legal Research Laboratory conducted a study commissioned by the Science Committee of the Republic of Kazakhstan on the topic: 'Criminal law and criminological safety measures in the conduct of mining or construction works'. The relevance of addressing this issue stems from the high level of public danger associated with breaches of specific safety regulations during the performance of such work.

Such breaches lead to accidents resulting in significant loss of life and substantial material damage. One need only recall the explosions at the 'Shakhtinskaya' mine in Karaganda in 2004 and the 'Leninskaya' mine in 2006, which claimed the lives of 64 miners. On 3 November 2022, an explosion occurred at the 'Kazakhstanskaya' mine, killing five miners. The Law of the Republic of Kazakhstan 'On Civil Protection' of 11 April 2014 rightly classifies enterprises engaged in mining, geological exploration, drilling, blasting, mineral extraction and mineral processing, and work in underground conditions, as hazardous production facilities (Article 70(3)) [1].

According to data from the National Statistics Bureau, more than two thousand people are killed or become disabled at work in the country every year. Traditionally, the highest number of casualties occurs in the mining and metallurgical sector – 304 people (20.2%) – and the construction sector – 175 people (11.6%) [2].

In his Address to the People of Kazakhstan on 1 September 2022, the country's President, Kassym-Jomart Tokayev, rightly emphasised that the construction sector occupies an important place in the structure of the national economy. It generates 5–6% of the country's GDP, and significantly more when related sectors are taken into account. In this regard, the state is making serious efforts to ensure industrial safety and to protect the lives and health of workers from hazardous occupational factors [3].

The research project aimed to develop a set of criminal law and criminological measures to ensure safety during mining or construction work. The study was aimed at implementing paragraph 4.10 of the Concept of Legal Policy of the Republic of Kazakhstan until 2030 on improving criminal legislation and the practice of its application, taking into account the requirements of international legal standards in the field of human rights, combating crime and the specific features of the national legal system, mechanisms for imposing penalties for criminal offences, and ensuring the safety of individuals, their rights and freedoms, as well as society and the state from criminal threats [4].

Materials and Methods. Theoretical and empirical scientific methods were employed to achieve the study's objectives and fulfil its tasks. To examine mortality and injury rates in the mining and construction industries and to formulate a criminological forecast, methods were used to analyse

absolute and relative statistical indicators, as well as to study the subject over time (retrospective analysis). The study also employed the method of concrete sociological research: the collection and analysis of statistical data from the National Statistics Bureau, the Committee for Legal Statistics and Special Records under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, the Ministry of Labour and Social Protection of the Republic of Kazakhstan, the International Labour Organisation (ILO), and the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan; and the collection and analysis of materials on the practice of law enforcement agencies and archived criminal cases concerning breaches of safety regulations during mining or construction works. The composition of the offence of breaching safety regulations during mining or construction works (Article 277 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan) and the practice of its application were examined. To ensure the representativeness and completeness of the study, 10 production workers and 214 staff members of investigative bodies, including judges, were surveyed using a questionnaire, and 56 court judgments were examined.

Results / Discussion. What were the findings of the three-year study?

Firstly, the historical aspect of the issue was examined. The analysis revealed the following:

1. From the moment Kazakhstan was incorporated into Russia in the 18th century, the legislation of the Russian Empire, including criminal law, applied within its territory. Consequently, in relation to Kazakhs who committed crimes, the Code of Criminal and Corrective Punishments of 1845 (as amended in 1857, 1866 and 1885), and later the Criminal Code of 1903, were applied alongside the norms of Kazakh customary law;

2. The criminal laws of the Russian Empire did not contain any provisions concerning breaches of general occupational safety rules. In various chapters of the codes, there were only specific provisions establishing liability for breaches of safety rules when carrying out certain types of work that were becoming increasingly widespread – in the fields of construction, fire safety, explosive facilities, and others. However, their introduction was largely of a casuistic nature due to the underdevelopment of factory and labour legislation. At the same time, these provisions formed the basis for the development of a system of offences against safe working conditions in the criminal laws of the Soviet and post-Soviet periods;

3. The framework of offences against occupational safety was further developed in the criminal legislation of the RSFSR, as amended in 1922 and 1926, which was in force within the territory of Kazakhstan. This was made possible by the adoption of the first Code of Labour Protection Laws of the RSFSR in 1918, which introduced the term 'labour protection', subsequently widely used in criminal law. The scope of criminal law continues to expand through the introduction of specific offences relating to breaches of safety regulations during the performance of certain types of work. Key innovations in the 1926 Criminal Code of the RSFSR included Article 133, which served as the prototype for the modern Article 156 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan 'Violation of occupational safety regulations', and Article 108 on punishment for violating construction, health and fire safety regulations established by law or mandatory decree during the performance of construction works, and for violating the rules governing mining operations;

4. The first National Criminal Code of Kazakhstan, adopted in 1959, is notable for the inclusion, within the chapter 'Offences against the political, labour and other rights of citizens', of a separate article establishing liability for breaches of general occupational health and safety regulations. Other offences against safe working conditions for certain types of work are included in the chapter 'Offences against public safety and public health'. Due to the significant public danger associated with breaches of occupational safety rules, which are capable of causing serious consequences for the health and lives of workers, the legislator has introduced specific elements of danger into a number of articles. The perpetrators of these offences are officials, managerial and engineering-technical staff, foremen (foremen of ten), or workers and employees, including officials of collective farms;

5. The Criminal Codes of the Republic of Kazakhstan, as amended in 1997 and 2014, are characterised by a further expansion of the scope of criminal liability for the offences under consideration, as well as improvements in the legal drafting of criminal law provisions with a view to adapting them to new economic conditions and harmonising them with international standards. The criminalisation of new types of non-negligent criminal offences in the field of occupational safety is also driven by the emergence of new social relations associated with the use of modern technical means and new forms of energy, which require criminal law protection. Key innovations include the move away from specific danger-based offences in favour of material-type criminal offences, the specification of negligence as the form of culpability in the relevant articles of the Criminal Code, and the standardisation of the characteristics of the perpetrator who violates occupational safety regulations;

6. In the interests of further improving the

system of criminal offences relating to breaches of health and safety regulations and law enforcement practice, Article 156 of the Criminal Code should be transferred to the chapter 'Criminal offences against public safety and public order' to bring it into line with other articles concerning liability for breaches of safety regulations when carrying out certain types of work. Another option would be to place this group of criminal offences in a separate chapter within the Special Part of the Criminal Code.

An examination of current national legislation in the field of occupational safety has revealed the following:

1) Current Kazakhstani legislation does not fully provide adequate safeguards for citizens in the field of occupational health and safety. Like the legislation of some other countries, it is characterised by certain shortcomings which have an extremely negative impact on the quality of the administration of justice and the preventive function of the law. This is evident in the example of ILO Conventions, domestic labour and criminal legislation, and other laws, regulations and instructions in the field of occupational safety and health, which are not fully and properly harmonised with one another.

2) These shortcomings are manifested as follows:

a) the requirement for employers to draw up, approve and revise health and safety instructions, as set out in Articles 180 and 182 of the Labour Code of the Republic of Kazakhstan, has led to the emergence of a wide and vague range of departmental rules, instructions and orders, which often contradict or duplicate one another;

b) not all definitions and terms used in Articles 156, 277 and 281 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan are correctly or fully enshrined in labour legislation, the laws of the Republic of Kazakhstan and other regulatory legal acts, and some of them have not been enshrined at all;

c) The Constitution of the Republic of Kazakhstan and Article 1 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan restrict the ability of law enforcement agencies to directly apply the provisions of international conventions, including those relating to occupational safety.

Conclusion. The study confirmed the hypotheses put forward previously. The International Labour Organisation (ILO), in its programme 'Occupational Safety and Health: Global Action for Prevention', identified the establishment of a legislative, regulatory and judicial framework aimed at addressing and covering occupational safety and health issues, including key legislative acts and technical standards in this field, as the first essential condition for ensuring occupational safety and health [5]. The Republic of Kazakhstan's Occupational Safety Concept for 2024–2030 is aimed at implementing these guiding principles; it explicitly states that Kazakhstan's policy on occupational safety is based on the principles of prevention and balance, grounded in the adaptation of international standards in the field of occupational safety [6]. To address the identified shortcomings and ensure the harmonisation of national legislation, the following measures have been proposed:

1) To include definitions of terms such as 'mining operations', 'construction works', 'safety regulations' and 'explosive facilities' in the Labour Code of the Republic of Kazakhstan and other key laws, regulations and guidelines in the field of occupational health and safety;

2) Clarify and standardise terms such as 'industrial hygiene', 'occupational hygiene', 'construction and installation works', 'explosive workshops', 'health and safety at work' and others in the criminal, administrative and labour legislation of the Republic of Kazakhstan. The following definition is possible in the Law of the Republic of Kazakhstan 'On Architectural, Urban Planning and Construction Activities in the Republic of Kazakhstan' of 16 July 2001: construction works – activities aimed at the erection, repair, and reconstruction of buildings and structures; structural alterations; restoration works; major and routine repairs (including cleaning and painting); the demolition of all types of buildings or structures; and earthworks. As legal experts correctly point out, within the framework of the unified and comprehensive legal system of the state, legislative terminology must have an identical semantic meaning;

3) To submit a proposal to the country's legislative bodies to amend paragraph 3 of Article 4 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, thereby permitting the direct application in Kazakhstan of the ratified provisions of international treaties;

4) We consider the adoption of the Labour Protection and Hygiene Code of the Republic of Kazakhstan to be an alternative solution to the problem of harmonising regulatory acts in the field of occupational safety. This solution will significantly facilitate law enforcement practice and will also emphasise the relevance and importance of ensuring safe working conditions for the preservation of citizens' lives and health. Such a regulatory legal act once existed: the Law of the Republic of Kazakhstan 'On Safety and Labour Protection' of 28 February 2004; however, it was subsequently merged with the Labour Code of the Republic of Kazakhstan;

5) Criminalise the deliberate placing of a worker in conditions that are dangerous to their life. In this regard, Section 319 'Construction Risk' of the

German Criminal Code is a successful example, providing for liability for creating a danger as a result of a breach of construction regulations. Unlike Article 277 of the Criminal Code, it does not require the occurrence of consequences such as the death or injury of a worker. The existence of such articles in the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan would enhance the preventive role of criminal law.

A criminological analysis of the injury situation in the mining and construction sectors revealed the following:

– between 2018 and 2022, the number of people injured during mining operations increased by 182, which is 45.04% higher than the 2018 figure. The injury frequency rate stood at 3.019, representing an increase of 66.33%. The fatal injury frequency rate reached 0.139, rising by 10.31%. On average, 27 people die each year during mining operations;

– over the same period, the number of people injured in construction work fell by 31, representing a 12.24% decrease. However, the relative indicators have worsened: the injury frequency rate rose to 1.393, an increase of 116.30%, whilst the fatal injury frequency rate reached 0.330, representing an increase of 137.41%. On average, 47 people die each year during construction work;

– the injury severity index for mining operations fell from 32.0 to 19.5, whilst for construction work it fell by 3.90% to 36.9. At the same time, lump-sum benefit payments per casualty rose significantly: by 48.50% in mining operations and by 507.29% in construction work;

– the proportion of injuries in mining and construction work within the total number of workplace injuries over five years increased by 8.71%, and since 2010 – by 147.61%. This indicates an unfavourable situation in the field of occupational safety. Currently, the proportion of injuries occurring during these types of work averages 30.04%;

– in mining operations, workers most frequently sustain serious injuries (an average of 132 workers) and moderate injuries (an average of 92 workers), whilst minor injuries are significantly less common (an average of 20 workers). During construction work, serious injuries are more common (an average of 101 people), whilst minor injuries (an average of 33 people) and moderate injuries (an average of 22 people) are significantly less common;

– the highest number of casualties during mining and construction work occurs in large and medium-sized enterprises: on average, 425 people are killed or injured there. In small enterprises in the mining sector, an average of 14 people are injured or killed, and in the construction sector, an average of 90 people;

– the highest rates of workplace injuries are traditionally recorded in the country's industrial regions: in the Karaganda Region (incidence rate of 1.236), the East Kazakhstan Region (0.863), the Pavlodar Region (0.525) and the Aktobe Region (0.518). The lowest injury rate is in Almaty (0.129);

– the hidden injury ratio in the mining sector averages 15.2:1, and in the construction sector – 5.1:1. These figures are many times higher than the corresponding indicators in most developed countries in Europe and the USA.

The results of the study show that the overall picture of injury rates in the mining and construction sectors in Kazakhstan is unfavourable. This points to the need for systematic work on the prevention of workplace accidents, not only individual incidents but also widespread breaches of health and safety regulations. What preventive measures should be taken to achieve a significant reduction in injuries during mining and construction work?

The solution to this problem lies in developing a more effective prevention strategy, taking into account the findings of the study, which includes the following specific measures:

– significantly increase funding for measures aimed at minimising workplace accidents and occupational diseases, particularly in large and medium-sized enterprises under private and foreign ownership. Experience in many countries shows that significant investment in the modernisation of equipment, the introduction of automated processes, and the training of staff in safe working practices leads to a reduction in the incidence of fatal and serious injuries, whilst the reduction in accidents classified as minor occurs at a slower rate. The need for increased funding is also indicated by the significant rise, noted above, in the payment of lump-sum benefits per casualty in mining and construction over the last five years;

– the government should focus its efforts on improving occupational health and safety standards and preventing accidents in mining and construction companies in specific industrial regions of the country and in sectors with a high risk of injury;

– to improve the state system for recording and registering accidents related to work, and to ensure the accuracy of statistics on workplace injuries. Thus, the Labour Code of the Republic of Kazakhstan sets out detailed regulations governing the organisation of health and safety at work and the monitoring of compliance with labour legislation in the workplace (Chapters 17–22). At the same time, sub-paragraph 6 of paragraph 1 of Article 187 'Employer's obligations in the investigation of accidents related to work activities' obliges the employer to report the accident within 24 hours to the law enforcement authority at the location where the accident occurred, and to the

authorised bodies of industrial and departmental control and supervision in cases subject to special investigation. This provision implies that the nature of an accident requiring investigation is determined by the employer themselves, who, due to their vested interest, may fail to report an occupational injury to the state authorities. Therefore, the words 'in cases requiring a special investigation' should be deleted. For the same purposes, Part 3 of Article 298 of the Code of Administrative Offences should provide for liability for concealing the fact of an accident or incident not only at a hazardous facility but at any industrial facility;

– to improve the reliability and quality of statistical data on occupational injuries, to enhance the system for analysing and assessing occupational risks, and the recording and registration of workplace accidents, it is also necessary to standardise the indicators of workplace injuries, the metrics and calculation methods used by the National Statistics Bureau of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, the Ministry of Labour and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, and others;

– following the example of European Union (EU) countries, to monitor occupational safety at various levels – from companies to national surveys. This measure enables the timely identification not only of sectors of the economy with a high risk of injury, but also of technical, technological, behavioural, environmental and other factors contributing to injuries within individual enterprises;

– to conduct continuous monitoring of occupational risks to identify harmful workplace factors and prevent accidents and occupational diseases;

– engage independent experts to conduct audits of occupational health and safety systems, and organise internal inspections aimed at assessing the current state of workers' working conditions. Such measures facilitate the timely identification of potential risks and their elimination before accidents occur.

In general, the system for the prevention of occupational injuries in mining and construction work should include a wide range of measures and tools of a legal, socio-economic, organisational and technical, sanitary and epidemiological, medical and preventive, rehabilitative and other measures, which must be adjusted in line with the current state of occupational safety.

An analysis of the status and dynamics of the offence provided for in Article 277 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan revealed the following:

- Within the structure of criminal offences relating to occupational health and safety, breaches of safety regulations during mining or construction work (Article 277 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan) rank second in absolute terms, accounting for 8.16% of the total number of such offences;

- There has been a sharp increase in this criminal offence across all key indicators. In 2022, the absolute number of recorded cases of breaches of safety regulations during mining or construction work increased by 269.23% compared to 2018, and per 10,000 population – to 0.04%;

- The number of criminal cases concluded with a court verdict and the number of persons convicted under Article 277 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan do not correspond to the number of recorded breaches of safety regulations during mining and construction works: the latter is significantly higher. This is explained by the large number of criminal cases discontinued at the pre-trial investigation stage, or by the court on non-exculpatory grounds, as well as by violations of substantive and procedural law.

To improve the effectiveness of law enforcement practice, the following is proposed:

- To address a gap in domestic administrative legislation by establishing liability for breaches of health and safety regulations that result in minor harm to a person's health in the course of their work;

- Improve the quality of investigations into criminal offences related to breaches of occupational health and safety regulations (Articles 156, 276, 277, 278, 279 and 281 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan). To this end, it is necessary to adopt a special regulatory resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan clarifying the grounds and procedure for applying criminal legislation on liability for criminal offences in the field of occupational safety; to harmonise the penalties under the aforementioned articles of the Criminal Code, ensuring they adequately reflect the nature and degree of public danger posed by such criminal offences;

- The Republic of Kazakhstan's Occupational Safety Concept for 2024–2030 provides for compulsory training, retraining and professional development for occupational safety specialists, technical occupational safety inspectors, chairpersons of works councils and occupational safety experts. However, it does not provide for this in respect of law enforcement officers. Given the lack of adequate experience among pre-trial authorities in investigating offences committed in the field of occupational safety, it would be advisable to organise compulsory training and professional development courses for them at educational institutions.

The results of the research have been implemented:

- in law enforcement (two implementation certificates were received from the Department of Judicial Administration for the Karaganda Region and the Steel Department of JSC 'Karmet');

- in the teaching process at law schools in Kazakhstan, the Russian Federation and Slovenia (13 implementation certificates received);

- presented at academic seminars (Ljubljana, Saint Petersburg, Astana, Almaty, Shymkent) and 5 international conferences;

- featured in one monograph, one collection of academic papers published in Kazakhstan, and 19 articles. Of these, 2 articles appeared in journals indexed in Scopus, 3 in journals indexed in the RINC database, 8 in journals recommended by the Committee on Science, and 1 in other publications;

- one copyright certificate was obtained.

List of literature

1. Закон РК «О гражданской защите» от 11 апреля 2014 года // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000188.
2. Динамика производственного травматизма. Данные Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан // https:// stat.gov.kz/ official/industry/63/statistic/5.
3. Послание Главы государства К.К. Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» 1 сентября 2022 года // https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130.
4. Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 года, утвержденная Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 // https://adilet.zan.kz/rus/ docs/U2100000674#z133.
5. Охрана труда: глобальные действия в целях профилактики (OSH GAP) // https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-moscow/documents/publication/wcms_544793.pdf.
6. Концепция безопасного труда РК на 2024-2030 гг. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 декабря 2023 года № 1182 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001182.

References

1. Zakon RK «O grazhdanskoj zashchite» ot 11 aprelya 2014 goda // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000188.
2. Dinamika proizvodstvennogo travmatizma. Dannye Byuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazahstan // https:// stat.gov.kz/ official/industry/63/statistic/5.
3. Poslanie Glavy gosudarstva K.K. Tokaeva narodu Kazahstana «Spravedlivoe gosudarstvo. Edinaya naciya. Blagopoluchnoe obshchestvo» 1 sentyabrya 2022 goda // https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130.
4. Koncepciya pravovoj politiki Respubliki Kazahstan do 2030 goda, utverzhdennaya Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 oktyabrya 2021 goda № 674 // https://adilet.zan.kz/rus/ docs/U2100000674#z133
5. Ohrana truda: global'nye dejstviya v celyah profilaktiki (OSH GAP) // https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-moscow/documents/publication/wcms_544793.pdf.
6. Koncepciya bezopasnogo truda RK na 2024-2030 gg. Postanovlenie Pravitel'stva Respub-liki Kazahstan ot 28 dekabrya 2023 goda № 1182 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001182.

ӘӨК 34 (343)
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.014

Кулбагила БАЙКЕНЖИНА, *заң ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қаласы, Академиялық көш. 9, e-mail: kbaikenzhina@mail.ru;*

Темирлан СУЛЕЙМЕНОВ*, заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, қылмыстық процесс кафедрасының бастығы, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Ермеков к-сі, 124, e-mail: temiralan_suleimenov@mail.ru*

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ КУӘНІҢ ИММУНИТЕТІ

Түйін. Бұл мақала куәнің иммунитетін зерттеуге арналған. Бұл мақалада ғылыми және әдіснамалық әдебиеттерді теориялық зерттеу кешені негізінде куәнің иммунитетінің анықтамасы мен ерекшеліктерін толық түсіну үшін теориялық тұрғыдан зерттелетін болады: куәнің иммунитетінің түсінігі мен маңызы, сондай-ақ оның құқықтық мәні. Куәгерлердің иммунитетінің жеке тұлғаның конституциялық кепілдіктерімен, өзіне, жұбайына және жақын туыстарына қарсы куәлік бермеу құқығымен, сондай-ақ куәгердің іс жүргізу міндеттерімен арақатынасына ерекше назар аударылады.

Осы институттың қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысушылардың құқықтарын қорғау, айғақтардың еріктілігін қамтамасыз ету және дәлелдемелік ақпарат алу кезінде мәжбүрлеуге жол бермеу үшін маңызы ашылады.

Түйін сөздер: куә, иммунитет, куәнің міндеті, куәнің құқығы, куәнің айғағы, айғақтың маңызы

***Кулбагила БАЙКЕНЖИНА**, кандидат юридических наук, доцент Карагандинского университета Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда, ул. Академическая 9, e-mail: kbaikenzhina@mail.ru.*

***Темирлан СУЛЕЙМЕНОВ**, кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, начальник кафедры уголовного процесса, Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда, ул. Ермекова 124, e-mail: temiralan_suleimenov@mail.ru*

ИММУНИТЕТ СВИДЕТЕЛЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию иммунитета свидетеля. В данной статье на основе комплекса теоретического исследования научной и методологической литературы, для полного понимания определения и особенностей иммунитета свидетеля будут теоретически исследованы: понятие и значение свидетельского иммунитета, а также его правовая сущность. Особое внимание уделяется соотношению свидетельского иммунитета с конституционными гарантиями личности, правом не свидетельствовать против себя, супруга и близких родственников, а также процессуальными обязанностями свидетеля. Раскрывается значение данного института для защиты прав участников уголовного судопроизводства, обеспечения добровольности показаний и недопустимости принуждения при получении доказательственной информации.

Ключевые слова: свидетель, иммунитет, обязанность свидетеля, право свидетеля, показания свидетеля, значение показаний

***Kulbagila BAIKENZHINA**, candidate of Law, Associate Professor, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Academy str. 9, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, e-mail: kbaikenzhina@mail.ru;*

***Temiraln SULEIMENOV**, candidate of Law, Associate Professor, Head of the Department of Criminal Procedure, Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B.Beisenov, Ermekova str., 124, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, e-mail: temiralan_suleimenov@mail.ru*

WITNESS IMMUNITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract. This article is devoted to the study of witness immunity. In this article, based on a complex theoretical study of scientific and methodological literature, in order to fully understand the definition and features of witness immunity, the following will be theoretically investigated: the concept and meaning of witness immunity, as well as its legal essence. Special attention is paid to the correlation of witness immunity with constitutional guarantees of the individual, the right not to testify against oneself, spouse and close relatives, as well as the procedural duties of a witness. The article reveals the importance of this institution for protecting the rights of participants in criminal proceedings, ensuring voluntary testimony and the inadmissibility of coercion in obtaining evidentiary information.

Keywords: witness, immunity, witness duty, witness right, witness testimony, meaning of testimony.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Байкенжина К., Сулейменов Т. Қылмыстық процестегі куәнің иммунитеті // ҚЭУ Жаршысы. – 2026. – № 1 (80). – 83–89.

APA

Baıkenjına, K., Suleimenov, T. (2026) Qylmystyq prosestegi kýánińımýnıteti (Witness immunity in criminal proceedings). [in Kazakh]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 83–89.

Кіріспе. Куә-бұл оқиғаны немесе қылмыстық әрекеттің салдарын тікелей көрген немесе қылмыскерді ұстауға қатысқан, сондай-ақ қылмыс жасалғанын естіген немесе қылмыс туралы біреудің сөзінен естіген адам, ұғымның анықтамасы ҚПК-нің 78-бабының 1-бөлігінде берілген: « куә- іс үшін маңызы бар қандай да бір мән-жай белгілі болуы мүмкін кез келген адам айғақтар беру үшін куә ретінде шақырылуы және одан жауап алынуы мүмкін» [1].

Қылмыстық процестің басты міндеті-шындықты анықтау. Тергеуші болған оқиғаның бейнесін қалпына келтіреді, қылмыстың қалай жасалғанын анықтайды, қылмыс жасауға себеп болған фактілер мен жағдайларды анықтайды, алынған фактілерді зерттейді және оларға құқықтық баға береді. Фактілерді анықтау құралдары-сот дәлелдемелері-тергеуші, анықтаушы және сот іс-әрекеттің қылмыс болғанын, күдіктінің оны жасағаны үшін кінәлі екенін және іс үшін маңызы бар басқа да мән-жайларды анықтайтын нақты деректер жинытығы.

Бұл деректер куәлардің, жәбірленушілердің, күдіктілердің, айыпталушылардың айғақтарының, сарапшының қорытындысының, заттай дәлелдемелердің, тергеу әрекеттерінің хаттамаларының және т.б. көмегімен белгіленеді. Куәлар мен жәбірленушілердің айғақтары жазбаша да, ауызша да болуы мүмкін. Айғақтар-бұл тергеушіге хабарланған істің өзіне белгілі жағдайларына қатысты нақты деректер. Куәның немесе жәбірленушінің айғақтары жауап алу арқылы қылмыстық іс жүргізу нормаларының көмегімен алынады және ресімделеді. Куә тергеушінің бірінші талабы бойынша белгіленген уақытта және белгіленген жерге келіп, өзіне белгілі болған фактілер туралы шынайы айғақтар беруге міндетті және ҚПК-нің 78-бабының негізінде куә өз ақпараттарының шығу көзін көрсетуі тиіс [1].

Мұндай дереккөз, ең алдымен, куәнің болған оқиға мен фактілер туралы куәға хабарлаған адам болып табылады. Тергеуші немесе анықтаушы анықталуға жататын істің барлық мән-жайлары бойынша, оның ішінде айыпталушының, жәбірленушінің жеке басы және олардың өзара қарым-қатынасы туралы куәдан жауап алуға құқылы. Куәнің айғақтарын дұрыс бағалау үшін қылмысқа дейінгі жағдайлар, басқа куәлардың жеке басы туралы жауап алуға болады.

Куә-бұл объективті шындықтың құбылыстарын дұрыс қабылдайтын және оларды өз айғақтарында дұрыс көрсете алатын физикалық, ақыл-есі дұрыс адам. Айғақтар беруге болатын жас заңда жоқ. Кәмелетке толмаған куәлардан педагогтың немесе ата-анасының, заңды өкілдерінің немесе жақын туыстарының қатысуымен жауап алынады. 16 жасқа толмаған куәларға куә ретінде жауап беруден бас тартқаны, айғақтардан жалтарғаны немесе көрінеу жалған айғақтар бергені үшін жауапкершілік туралы ескертілмейді және олардан осы жауапкершіліктер туралы танысқандығы туралы қолхат алынбайды.

ҚР ҚПК-нің негізінде куә қылмыстық іс бойынша қылмыстық процесте басқа функцияларды орындай алмайды. Барлық куәларды бірнеше санаттарға бөлуге болады:

-қабылдау тәсілі бойынша;

-айыптауға қатысты;

-куәлардың айғақтарымен дәлелденген мән-жайлар тұрғысынан [2, 48 б.].

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің материалдық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, сондай-ақ куәнің құқықтық мәртебесі, куәлік иммунитеті, айғақ беру міндеті және қылмыстық сот ісін жүргізудегі жеке тұлғаның конституциялық кепілдіктері туралы ғылыми еңбектер құрады. Сонымен қатар мақалада отандық және шетелдік құқықтық доктринада қалыптасқан куә иммунитетіне қатысты теориялық тұжырымдар пайдаланылды.

Зерттеу барысында формальды-құқықтық, жүйелік-құрылымдық, салыстырмалы-құқықтық және талдау әдістері қолданылды. Формальды-құқықтық әдіс арқылы ҚПК нормаларындағы куәнің құқықтары мен міндеттері айқындалды, жүйелік әдіс куә иммунитетін қылмыстық процестегі адам құқықтарын қорғау тетігі ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Салыстырмалы-құқықтық тәсіл куәлік иммунитетінің тарихи және халықаралық құқықтық негіздерін ашуға бағытталды, ал талдау әдісі осы институттың құқықтық мәні мен практикалық маңызын тұжырымдауға қолданылды.

Нәтижелер мен талқылау. Куәнің құқықтары мен міндеттері ҚПК-нің 78-бабында бекітілген.

Куә: ҚПК-нің 78-бабының 2-тармағында айқындалған өзіне, өзінің жұбайына (зайыбына) және басқа да жақын туыстарына қарсы куәлік беруден бас тартуға құқылы. Куәның айғақтар беруге келіскен кезде оған оның айғақтары қылмыстық іс бойынша дәлелдемелер ретінде пайдаланылуы мүмкін екендігі туралы, оның ішінде ол мәжбүрлеу және қысым жасалғаннан кейіннен билік тарапынан айғақтар беруге бас тартқан жағдайда, сотта қателіктер жібермеу және айыпталушының еркіне қарсы алынған дәлелдемелерді қолданудан қорғауда ескертілуі керек.

Куәлардың иммунитеті кінәсіздік презумпциясымен байланысты. Тергеу барысында мәжбүрлеу арқылы алынған айғақтарды пайдалануды негіздеу мақсатында қоғамдық мүддеге сілтеме жасауға жол берілмейді. Бірақ, бұл құқықты қылмыстық процесте қолданатын болса, онда ҚР Конституциясының 12-бабы 1-бөлігі және 13-баптың 3-тармағына сәйкес адамның өзіне белгілі мәліметтерге қатысты адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін пайдалану құқығын іске асыруына кедергі

болып табылмайды [3]. Конституция адамның куәлік беру құқығын жоққа шығармайды, бірақ олар еріктілік қағидатын сақтай отырып берілуі керек және мәжбүрлеуге жол берілмейді деп атап көрсетеді. Қазақстан Республикасы ҚПК 78-бабы 3-бөлігі 1-тармағына сәйкес ешкім өзіне, жұбайына және жақын туыстарына қарсы куәлік беруге міндетті емес деген қорытындыға келді.

Адамды өзінің немесе жақын туыстарының жағдайын нашарлататын немесе өзіне сеніп тапсырылған заңмен қорғалатын құпияны жария етуге әкеп соқтыратын айғақтар беру міндетінен босату, яғни бұл адамға куә иммунитетін беру адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын нақты сақтаудың маңызды және қажетті алғышарттарының бірі болып табылады.

Куәнің:

-ана тілінде немесе өзі білетін тілде айғақтар беруге;

-аудармашының көмегін тегін пайдалануға;

-одан жауап алуға қатысатын аудармашыға қарсылық білдіруге өтініш жасауға құқылы;

-анықтаушының, анықтау органы бастығының, тергеушінің, прокурордың және соттың іс-әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне өтінішхаттар мәлімдеуге және шағымдар келтіруге;

-адвокатсыз жауап бермеуге;

-қауіпсіздік шараларын қолдану туралы өтініш жасауға құқылы.

Куә мәжбүрлеп сот сараптамасынан немесе куәландырудан өткізілмейді. Куәға құқықтарды тергеуші немесе анықтаушы баптың 78-баптың 3-бөлігінің ережелерін басшылыққа ала отырып түсіндіреді. Тергеуші қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысушыларды тергеу іс-әрекеттеріне қатысуға тарта отырып, олардың жеке басын куәландырады, оларға тиісті тергеу іс-әрекетін жүргізу құқықтарын, жауапкершілігін, сондай-ақ тәртібін түсіндіреді. Егер тергеу ісін жүргізуге жәбірленуші, куә, маман, сарапшы немесе аудармашы қатысса, онда ол Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 274-бап (Көрінеу жалған ақпарат тарату) немесе 420-баптарда (Куәнің, жәбірленушінің, сарапшының, маманданушының немесе аудармашының көрінеу жалған айғақтар беруі, қорытынды беруі немесе қате аударуы.) көзделген жауапкершілік туралы ескертіледі [4].

Егер қылмысқа қатысушыларға қатысты қылмыстық іс бойынша тергеу ісін жүргізуге онымен ынтымақтастық туралы сотқа дейінгі келісім жасасуға байланысты қылмыстық іс жеке іс жүргізуге бөлінген адам қатысса, онда оған ҚР ҚПК-де көзделген шарттарды сақтамаудың және міндеттемелерді орындамаудың салдары туралы ескертіледі, сотқа дейінгі ынтымақтастық туралы келісімде көзделген, оның ішінде жалған мәліметтерді қасақана хабарлаған немесе қандай да бір елеулі мәліметтерді тергеуден қасақана жасырған жағдайда».

Куәлардың иммунитеті-бұл ҚПК-нің 78-бабының 3-бөлігі 1-тармағында айтылғандай, өзіне, жақын туыстарына және заңда көзделген жағдайларда куәлік бермеу құқығы. Куәлардың куәлік беруден бас тарту құқығы өзіне, жақын туыстарына, әйеліне немесе күйеуіне қарсы куәлік беруден бас тартуды білдіреді. Туыстарының шеңбері ҚПК 7-бабының 11-бөлігінде айқындалған. Куәлардың өзіне, жақындарына қарсы куәлік бермеу құқығы таралады ҚПК-тің 78 бабы 3-бөлігі, 1-тармағымен көрсетілген мүдделерге қарсы пайдаланылуы мүмкін фактілер туралы мәліметтерді хабарламау құқығына.

Бұл туралы ҚР Конституциясында да айтылған, осыған сәйкес Б.Х. Төлеубекова былай деп жазды: «бұл ұғым процессуалдық міндеттер мен жауапкершіліктен босату ретінде түсініледі, яғни, қылмыскерге немесе қылмысқа қатысы бар кейбір адамдар куәлік бермеуі және ол үшін жауапқа тартылмауы мүмкін. Бұрын заңда мұндай құқық қарастырылмаған, өйткені айғақ беру азаматтық борышпен міндет» деп есептелген [5, 127 б.]. Бұл құқық туралы куәға сотқа дейінгі және сот ісін жүргізу барысында әр жауап алу алдында айтылады.

Куәлардың иммунитеті - бұл құқықтық артықшылық және құқықтық қол сұғылмаушылық, процеске қатысушылардың және белгілі бір адамның құқықтарын қорғау институты. Бұл құқық адамның конституциялық құқықтарының кешенін жүзеге асыру мақсатында беріледі. Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот құпиясы құқығын әділ сот процедурасының негізінде жатқан жалпыға бірдей танылған халықаралық норма деп санайды.

Бұл қағида қылмыстық істердің барлық санаттарында қолданылады. Мағынасы-айыпталушыны қорғау тергеушіге, анықтаушыға немесе сотқа куәлардан дәлірек ақпарат алуға көмектеседі. Заң шығарушы алғаш рет куәлардың аудармашыға оның қабілетсіздігі және кәсіпқойлығы болмаған жағдайда қарсылық білдіру құқығын көздеді, ҚПК 69-бабының 1-бөлігінде былайша көрсетілген: «Аудармашының қабілетсіздігі анықталған жағдайда, қорғалуға құқығы бар куә, күдікті, айыпталушы, сотталушы іс бойынша іс жүргізудің кез келген сәтінде қорғаушыдан бас тартуға құқылы» [1]. Қабілетсіздік тілді, заң терминологиясын, аударма әдістемесін жетік білмеуінен көрінуі мүмкін.

Куә ҚР ҚПК-нің 178-бабы, 3-бөлігі 6-тармақшасына сәйкес «анықтаушының, тергеушінің, прокурордың және соттың

әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағым келтіруге, өзінің құқықтары мен заңды мүдделеріне қатысты, оның ішінде қауіпсіздік шараларын қолдану туралы өтінішхаттар мәлімдеуге құқығы бар» [1]. Өтініш куәнің өз құқықтарын жүзеге асыру тәсілі болып табылады. Өтініш тергеудің кез келген сәтінде ауызша немесе жазбаша түрде мәлімделеді. Куәнің өтінішхаты қанағаттандырылмаған жағдайда ҚР Конституциясының 46-бабында көзделген негіздер бойынша: «барлығына сот қорғауы кепілдендірілген және билік органдарының кез-келген шешімдеріне сотта шағымдануға болады» [3].

Қылмыстық сот ісін жүргізу туралы ҚПК-нің 23-тарауында лауазымды тұлғалар қабылдаған шешімдерге дау айту рәсімі сипатталған. Бұл құқық қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаты болып табылады. Шағым-бұл куәлардың құқықтары мен заңды мүдделерін және іс жүргізу заңнамасының бұзылуын анықтау әдісін қамтамасыз ететін құрал. Шағымды қарау және ол бойынша шешім шығару мерзімі ҚПК-нің 106-баптың 6-тармағында көзделген.

Адвокат заң көмегін көрсету негізінде жауап алуға қатысады және ҚПК-нің 70-бабының 2-бөлігінде жазылған құқықтарға ие. Куә ҚПК-нің 97-бабының 1-бөлігіне сәйкес, қауіпсіздік шараларын қамтамасыз ету бойынша өтінішхат алуға құқылы. Куәның құқықтары мен бостандықтарын қорғау процеске қатысушыларды қорғаудың арнайы қылмыстық - процестік шаралары негізінде жүзеге асырылады. Бұл құқық куәлардың өмірі мен денсаулығына нақты қауіп төнген жағдайда жүзеге асырылады. Қорғау шаралары ҚПК-нің 98-бабы 2-бөлігінде көзделген: бұл куәға қатысты қауіп-бұл айыпталушының, басқа адамдардың айғақтарды өзгертуге, олардан бас тартуға мәжбүрлеу мақсатында жасаған қасақана әрекеттері. Қауіп физикалық зорлық-зомбылық, мүлікті жою, бүлдіру, балаларды немесе жақындарын ұрлау және т. б. қауіпсіздік шараларына куәнің және оның туыстарының жеке мәліметтерін алуға, жабық сот отырыстарын өткізуге, іс-шараға қатысушылардың жеке байланыстарынсыз тану мүмкіндігіне және т. б. кедергі болатын әрекеттер кірді. ҚПК-нің 78-бабы 3- бөлігінда көрсетілген құқықтардан басқа куәнің ҚПК-нің басқа баптарында жазылған құқықтары бар.

Куәнің міндеттері ҚПК-нің 78-бабының 4-бөлігінде жазылған:

-анықтаушының, тергеушінің, прокурордың және соттың шақыруы бойынша келуге;

-іс бойынша болғанның бәрін шынайы түрде хабарлауға және қойылған сұрақтарға жауап беруге;

-егер өзіне бұл туралы анықтаушы, тергеуші немесе прокурор ескерткен болса, іс бойынша өзіне белгілі мән-жайлар туралы мәліметтерді жария етпеуге;

-тергеу әрекеттерін жүргізген кезде және сот отырысы уақытында белгіленген тәртіпті сақтауға міндетті.

Тергеушінің, анықтаушы келу орны мен уақытын көрсете отырып, шақыру қағазымен куәні жауап алуға шақырады. Дәлелсіз себеппен келуден жалтарғаны үшін:

- процестік мәжбүрлеудің өзге де шаралары қолданылатыны;

-келу туралы міндеттемелер жүктелетіндігі;

-ақшалай өндіріп алу туралы;

-көрінеу жалған айғақтар бергені немесе айғақтар беруден бас тартқаны;

- алдын ала тергеу деректерін жария еткені үшін-қылмыстық жауапкершілікке тартылатындығы туралы ескерту қажет.

Жоғарыда айтылғандарды талдай отырып, куәнің міндеттерінің көлемі оның іс жүргізу құқықтары мен заңды мүдделерін шектемей, қылмыстық істің тиісті түрде қаралуын қамтамасыз етеді деген қорытынды жасауға болады.

Латын тілінен «иммунитет- жеңілдік, қызметтен босату» деп аударылады. Батыс елдерінде бұл ұғым XIII-ғасырдан, ал Ресейде XIX-тің ортасынан бастап қызметінен немесе салықтан босатуды білдіреді. Түсіндірме сөздіктер бұл ұғым құқықтың белгілі бір лауазымға орналасуына немесе адамды кейбір заңнамалық актілердің әрекетінен алып тастауына байланысты мемлекетте ерекше жағдайы бар адамдарға құқықтың қандай да бір жалпыға бірдей танылған нормаларына қалай бағынбайтынын түсіндіреді.

Куәлардың иммунитетінің шығу тегі өте ұзақ. Ол Рим заңына да белгілі болды. Ресейде иммунитеттің пайда болуы дінмен және оның рәсімдерімен байланысты. Куәлік беру құқығы конфессияның құпиясымен байланысты, XVII ғасырдың соңына дейін 1662 жылғы Номоканон ауыр жаза қаупімен мойындау құпиясын ашуға тыйым салды. Петр I кезінде ешкім өзіне қарсы куәлік бере алмайтын ереже шығарды[6, 84 б.].

Дәл осы құжат незізінде тергеуші тергеу кезінде тікелей ҚР Конституциясына және ҚР ҚПК-не жүгінеді. ҚР Конституциясында куәлардың иммунитетінің екі жағдайы қарастырылған:

-өзін-өзі айыптауға қарсы артықшылық және

-жұбайына сондай-ақ заңмен анықталған жақын туыстарына қарсы куәлік бермеу құқығы. Сенімгерлік ақпарат белгілі бір жағдайларға байланысты кез келген адамға белгілі болуы мүмкін және мұндай ақпаратты куәлардың

айғақтары ретінде тарату ақпаратты сеніп тапсырған адамның енді сенімгер арқылы өзіне қарсы куәлік беретінін білдіруі мүмкін, сондықтан бұл адам куәландырудан босатылуы керек.

Куәлардың иммунитетінің мәні-куәларды қылмыста айыптайтын сұрақтар қоюдың мүмкін еместігі және куәлар мұндай сұрақтарға жауап бермеуі мүмкін. Тергеуші бұл құқықты жауап алу жүргізілгенге дейін түсіндіруге міндетті. Бұл құқық «күдіктілер» деп аталатын мәселені шешуге көмектеседі. Бұл жөнінде А.Н.Ахпанов былай деп жазды: «Күдікті – бұл оның қылмыс жасағаны туралы жиналған дәлелдер бар, бірақ айыптау үшін жеткіліксіз адамдар» [7, 207 б.].

Бұл қылмыс жасады деп күдіктелген адамдар, бірақ оларда күдікті мәртебесі жоқ және оларға ҚПК-нің 136-бабы бойынша жолын кесу шаралары қолданылмаған. ҚПК-де куәлік иммунитетіне мынадай анықтама берілді: «куәлік иммунитеті - адамның өзіне және өзінің жақын туыстарына, сондай-ақ ҚР ҚПК-де көзделген өзге де жағдайларда қарсы айғақтар бермеу құқығы»

Осы анықтаманы талдай отырып, келесі элементтерді бөліп көрсетуге болады:

-өзін-өзі айыптауға қарсы артықшылық;

-туыстарын, айғақтарына күмәнданған адамдарды айыптауға қарсы және олар;

-«жарамсыз куәлар» болып саналды.

1864 жылғы қылмыстық іс жүргізу жарғысында айғақтар беруден босатылған адамдардың 6 тобы бөлінді, ал 1-ші кезекте діни қызметкерлер, алқабилер, адвокаттар және сотталушыны қорғау міндетін атқарушы адамдар. Б.Х.Нургалиев, К.С.Лакбаев, А.К.Кусаинова бұл туралы былай деп жазды: «Заң сотталушыдан өзінің қорғаушысына болған іс-әрекет жайлы барлық ақпараттарды хабарлауы міндетті, сөйтіп олардың арасында осы қылмыстық әрекетті тергеп-тексеруге қатысты сенім қатынастары орнатылады, олай болмаған жағдайда қорғаушының өзінің қорғауындағы тұлғаны толыққанды қорғап шығуына мүмкіндік болмайды» [8, 69 б.].

Өзінің кінәсіздігін дәлелдеу құқығы халықаралық заңнамамен бекітілген және куәлардың иммунитетінің бір түрі және құқықтарды қорғаудың құқықтық кепілдігі ретінде қарастырылады. «Азаматтық және саяси құқықтар туралы» халықаралық пактінің 14-бабының 3-тармағында ешкімді өзіне қарсы айғақ беруге немесе өз кінәсін мойындауға мәжбүрлеуге болмайтындығы айтылған [9]. Тікелей Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық Конвенцияда мұндай ереже қарастырылмаған, бірақ ол биліктің қасақана мәжбүрлеуінен қорғайтын әділ сот процедурасы ұғымынан ұсынады. Бұл нормада «Ешкім өзіне және жақындарына қарсы куәлік бермеуі керек» деп жарияланған, осы негізге сүйене отырып, бұл норма сөзбе-сөз ҚР ҚПК-нің 19-бабының 2-бөлігіне ауыстырылғанын көруге болады.

Бұл жағдай, өз кезегінде, дербес құрамдас бөліктерге бөлінеді:

-тиісті қылмыстық іс жүргізу міндеттерін орындайтын адамдарға куәлік бермеу құқығы;

- судья, алқаби, адвокат, қорғаушы, өйткені жағдайлар оларға жоғарыда аталған міндеттерді орындауға байланысты белгілі болады.

Бұған, егер сарапшыға сараптамаға қатысы жоқ сараптама жасау барысында белгілі болған мән-жайлар туралы айғақтар беруден бас тарту құқығы да кіреді.Мұндай құқық сарапшының қылмыстық іс жүргізу міндеттерін қамтамасыз ету болып табылады. Сарапшыдан жауап алуға ол берген қорытындыны түсіндіру қажет болған жағдайда ғана жол беріледі. Сарапшыны жоғарыда аталған топтағы адамдармен біріктіретін ережеге байланысты, қосымша енгізуге кедергі болмайды. ҚПК мынадай сипатта: «Сарапшы – сот сараптамасын жүргізу кезінде өзіне белгілі болған ақпараттарға байланысты, ақпараттар осы сараптаманың нысанасына жатпайтын жағдайд жауап беруден бас тартуға болады»- деп көрсетілген.

Келесі топ-егер бұл мәліметтер қылмыстық іс жүргізумен байланысты болмаса, кәсіби немесе қызметтік құпияны сақтау үшін куәлік беруге құқығы бар адамдар. Бұған адвокат, діни қызметкер, егер оған сенім білдіру барысында мән – жайлар белгілі болған мән-жай бойынша, белгілі бір лауазымды атқаратын адамдар тобының иммунитетін қарастырды.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 12-бабының 1-бөлігіне және ҚР ҚПК-нің 78-бабы 2-тармағы 3-бөлігіне сәйкес, өзіне, жұбайына және жақын туыстарына қарсы куәлік бермеу құқығын нақтыланды. Бірақ бұл құқық тергеушілердің тәжірибесінде тиімсіз қолданылады. Бұл куәлік иммунитеті институтының теориялық дамуының жеткіліксіздігімен және регламенттің жетілмегендігімен байланысты. Өзін-өзі айыптауға және жақын туыстарының куәлік иммунитетіне қарсы артықшылықтардың негізі моральдық негіздеме болып табылады.

Азаматтардың жеке өмірін оған араласудан құқықтық қорғау-құқықтың маңызды міндеті, бұл жайында С.И.Молбасин былай деп жазды: «егер менің бақшамды қорғауға қоршауды қадалармен жабуға құқығым болса, онда мені басқалардың қол сұғуына әсер ететін ақпаратты жасыруға құқығым бар» [10, 304 б.].

Қорытынды. Қазақстан Республикасы Конституциясында куәлардың иммунитетін

бекіту қылмыстық процесс пен қоғамды демократияландыру мен ізгілендіру элементі ретінде үлкен маңызға ие. Бірақ иммунитеттің моральдық негіздемесіне қылмыстық процеске қатысушылардың құқықтарын қамтамасыз ету үшін іс жүргізу себебін қосу қажет. Бұл құқықсыз қылмыстық іс жүргізуге қатысушы іс жүргізу барысында қорғалмайды. Өзін – өзі айыптауға қарсы артықшылықтың басты мәні-қылмыстық қудалау жүргізіліп жатқан адам оған куә мәртебесін ресми түрде бергендіктен оны қорғау құқығынан айырылмайды. Өзін-өзі айыптауға қарсы артықшылық кез-келген адамға қатысты.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231.

2. Ханов Т.А., Джайлов А.К., Нурпеисова А.К. Деятельность адвоката по обеспечению прав и законных интересов личности и установлению обстоятельств совершенного преступления: монография // КЭУК, 2014. — 148 с.

3. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_

4. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226.

5. Төлеубекова Б.Х. Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік құқығы : дәрістер курсы. – Алматы: Жеті жарғы, 2016. - 384 б.

6. Салчак Б.А. Свидетельский иммунитет в уголовном процессе // Экономика и социум. - 2020. - № 2(69). - С. 580–583.

7. Ахпанов А.Н., Хан А.Л., Сулейменова Г.Ж. Деятельность адвоката-защитника в досудебных стадиях уголовного процесса и границы её неприкосновенности // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. - 2025. - № 1. - С. 84–94.

8. Нургалиев Б.Х.., Лакбаев К.С., Кусаинова А.К. Казахстанский уголовный процесс: вчера, сегодня, завтра // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2014. – № 4. – С. 101–105.

9. «Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы №91 Заңы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091_

10. Молбасин С.И. Депонирование показаний в системе средств доказывания по Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. — 2019. — № 4(58). – С. 132-137.

References

1. Qazaqstan Respýblıkasynyń Qylmystyq-prosestik kodeksi 2014 jylǵy 4 shildedegi № 231-V QRZ // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231.

2. Khanov T.A., Dzhajlov A.K., Nurpeisova A.K. Deyatel'nost' advokata po obespecheniyu prav i zakonnyh interesov lichnosti i ustanovleniyu obstoyatel'stv sovershennogo prestupleniya: monografiya // KEUK, 2014. — 148 s.3. Qazaqstan Respýblıkasynyń Konstıtýsıasy. Konstıtýsıa 1995 jyly 30 tamyzda respýblıkalyq referendýmda qabyldandy // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_

4. Qazaqstan Respýblıkasy Qylmystyq kodeksi 2014 jylǵy 3 shildedegi № 226-V QRZ // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226.

5. Tóleýbekova B.Kh. Qazaqstan Respýblıkasynyń qylmystyq-prosestik quqyǵy: dárister kýrsy. – Almaty: Jeti jarǵy, 2016. - 384 b.

6. Salchak B.A. Svidetel'skij immunitet v ugolovnom processe // Ekonomika i socium. - 2020. - № 2(69). - S. 580–583.

7. Ahpanov A.N., Han A.L., Sulejmenova G.Zh. Deyatel'nost' advokata-zashchitnika v dosudebnyh stadiyah ugolovnogo processa i granicy eyo neprikosnovennosti // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan. - 2025. - № 1. - S. 84–94.

8. Nurgaliev B.H.., Lakbaev K.S., Kusainova A.K. Kazahstanskij ugolovnyj process: vchera, segodnya, zavtra // Nauchno-metodicheskij elektronnyj zhurnal «Koncept». – 2014. – № 4. – S. 101–105.

9. «Azamattyq jáne saıası quqyqtar týraly halyqaralyq paktini ratıfıkasıalaý týraly» Qazaqstan Respýblıkasynyń 2005 jylǵy 28 qarashadaǵy №91 Zańy // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091_

10. Molbasin S.I. Deponirovanie pokazanij v sisteme sredstv dokazyvaniya po Ugolovno-processual'nomu kodeksu Respubliki Kazahstan // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan. — 2019. — № 4(58). – S. 132-137.

УДК: 347.918
DOI: 10.52445/BKEU.2026.80.1.015

Евгений ЖАНАЙДАРОВ, *магистр юридических наук, преподаватель кафедры правового регулирования экономических отношений, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: sett96@mail.ru*

АРБИТРАЖ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация. Данная статья посвящена анализу арбитража в Казахстане как эффективного механизма разрешения коммерческих споров. Рассматриваются виды арбитража, их правовое регулирование, преимущества по сравнению с государственным судопроизводством, а также международное признание арбитражных решений. Особое внимание уделяется сравнению арбитражных систем Казахстана и России, выявлению их сходств и различий. В работе также анализируются существующие проблемы развития арбитража в Казахстане и определяются перспективы его дальнейшего совершенствования, включая усиление роли Международного финансового центра «Астана» и повышение доверия к арбитражным институтам.

Ключевые слова: Арбитраж, коммерческие споры, Нью-Йоркская конвенция, арбитражное соглашение, исполнение решений, международный арбитраж, правовое регулирование.

Евгений ЖАНАЙДАРОВ, *заң ғылымдарының магистрі, «Экономикалық қатынастарды құқықтық реттеу» кафедрасының оқытушысы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академиялық көш., 9, e-mail: sett96@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТӨРЕЛІК: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ, ПРОБЛЕМАЛАРЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Түйін. Бұл мақала коммерциялық дауларды шешудің тиімді тетігі ретінде Қазақстандағы төрелікті талдауға арналған. Төрелік түрлері, оларды құқықтық реттеу, мемлекеттік сот ісін жүргізумен салыстырғанда артықшылықтар, сондай-ақ төрелік шешімдерді халықаралық тану қарастырылады. Қазақстан мен Ресейдің төрелік жүйелерін салыстыруға, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға ерекше көңіл бөлінеді. Сондай-ақ, жұмыста Қазақстандағы төрелікті дамытудың қазіргі проблемалары талданады және "Астана" халықаралық қаржы орталығының рөлін күшейтуді және төрелік институттарға деген сенімді арттыруды қоса алғанда, оны одан әрі жетілдіру перспективалары айқындалады.

Түйінді сөздер: төрелік, коммерциялық даулар, Нью-Йорк конвенциясы, төрелік келісім, шешімдерді орындау, Халықаралық төрелік, құқықтық реттеу.

Yevgeniy ZHANAIDROV*, Master of Laws, Lecturer at the Department of Legal Regulation of Economic Relations, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, e-mail: sett96@mail.ru*

ARBITRATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: CURRENT STATE, PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Abstract. This article is devoted to the analysis of arbitration in Kazakhstan as an effective mechanism for resolving commercial disputes. The types of arbitration, their legal regulation, advantages over state legal proceedings, as well as international recognition of arbitral awards are considered. Special attention is paid to comparing the arbitration systems of Kazakhstan and Russia, identifying their similarities and differences. The paper also analyzes the existing problems of the development of arbitration in Kazakhstan and identifies prospects for its further improvement, including strengthening the role of the Astana International Financial Center and increasing confidence in arbitration institutions. Keywords: Arbitration, commercial disputes, New York Convention, arbitration agreement, enforcement of decisions, international arbitration, legal regulation.

Keywords: Arbitration, commercial disputes, New York Convention, arbitration agreement, enforcement of decisions, international arbitration, legal regulation.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Жанайдаров Е. Арбитраж в Республике Казахстан: современное состояние, проблемы и перспективы развития// Вестник КЭУ. – 2026. – № 1(80). – 89–94.

APA

Zhanaidarov, Y. (2026) Arbitrazh v Respublike Kazakhstan: sovremennoe sostoyanie, problemy I perspektivy razvitiya (Arbitration in the Republic of Kazakhstan: current state, problems and development prospects). [in Russian] Bulletin of KEU, 1 (80), p. 89–94.

Введение. В условиях глобализации мировой экономики и расширения трансграничных хозяйственных связей особую значимость приобретает формирование эффективных и надёжных механизмов разрешения коммерческих споров. Современные участники гражданского оборота предъявляют повышенные требования к скорости, конфиденциальности и предсказуемости процедур, что обусловливает активное развитие альтернативных способов разрешения споров, среди которых арбитраж занимает ключевое место.

Арбитраж представляет собой универсальный правовой инструмент, обеспечивающий баланс частных и публичных интересов, а также способствующий укреплению инвестиционной привлекательности государства. Благодаря таким характеристикам, как автономия воли сторон, гибкость процедур, возможность выбора применимого права и международная исполнимость решений, арбитраж становится неотъемлемым элементом современной правовой инфраструктуры.

В Республике Казахстан развитие института арбитража приобрело особую динамику в связи с реформированием национального законодательства и интеграцией в международное правовое пространство. Принятие Закона Республики Казахстан «Об арбитраже» в 2016 году, основанного на положениях Типового закона ЮНСИТРАЛ, а также создание Международного финансового центра «Астана», функционирующего на принципах английского общего права, существенно усилили позиции Казахстана как потенциального регионального центра разрешения коммерческих споров.

Материалы и методы. Методологическую основу настоящего исследования составляют совокупность общенаучных и специальных юридических методов познания, позволяющих комплексно и всесторонне исследовать институт арбитража в Республике Казахстан как самостоятельный элемент современной правовой системы.

Прежде всего, в работе использованы общенаучные методы, включая анализ и синтез, индукцию и дедукцию, а также системный и структурно-функциональный подходы. Применение данных методов позволило рассмотреть арбитраж не только как совокупность правовых норм, но и как динамично развивающийся институт, выполняющий важную роль в обеспечении стабильности гражданского оборота и инвестиционной привлекательности государства [9]. Как отмечается в научной литературе международный коммерческий арбитраж выступает «универсальным механизмом разрешения трансграничных споров, сочетающим в себе элементы частной автономии и публично-правового регулирования» [9].

Формально-юридический метод занял центральное место в исследовании, поскольку позволил проанализировать действующее законодательство Республики Казахстан, включая Конституцию Республики Казахстан [1], Гражданский кодекс [2], Гражданский процессуальный кодекс [3], а также Закон Республики Казахстан «Об арбитраже» от 8 апреля 2016 года [4]. Указанный закон, как справедливо отмечается в научной литературе, во многом базируется на положениях Типового закона ЮНСИТРАЛ и направлен на гармонизацию национального правового регулирования с международными стандартами [12].

Особое значение в работе имеет сравнительно-правовой метод, позволивший выявить особенности развития арбитража в Казахстане через сопоставление с правовой системой Российской Федерации. Анализ Федерального закона РФ «Об арбитраже (третейском разбирательстве)» [6], а также положений гражданского и гражданского процессуального законодательства [7; 8], позволил установить, что, несмотря на общие историко-правовые предпосылки, национальные модели арбитража развиваются по различным траекториям. В научных исследованиях отмечается российская система арбитража сохраняет «определённую специфику, обусловленную сочетанием государственного и негосударственного начал в разрешении экономических споров» [10].

Метод анализа правоприменительной практики использован для оценки эффективности функционирования арбитража, прежде всего в аспекте взаимодействия с государственными судами. В научной литературе неоднократно подчёркивается, что ключевым фактором эффективности арбитража является уровень судебной поддержки и минимизация избыточного вмешательства со стороны государственных органов [9; 10]. В частности, отмечается проблема расширительного толкования оснований для отмены арбитражных решений, что оказывает влияние на стабильность арбитражной практики [4].

Теоретическую основу исследования составили труды отечественных и зарубежных учёных, посвящённые вопросам международного коммерческого арбитража и частного права. В частности, использованы работы С.Н. Лебедева [9], В.В. Яркова [10], с точки зрения экономического анализа права [11], в которых раскрываются различные аспекты арбитражного разбирательства, включая его правовую природу, принципы и экономическую эффективность. Существенный вклад в понимание международного арбитража внесён зарубежными исследователями, в частности Gary Born, который рассматривает арбитраж как «глобальный механизм разрешения споров, обеспечивающий единообразие правоприменительной практики в

условиях международной торговли» [12].

Эмпирическую базу исследования составили нормативные правовые акты Республики Казахстан и Российской Федерации, а также международные договоры, включая Нью-Йоркскую конвенцию 1958 года [5], закрепляющую универсальные механизмы признания и исполнения арбитражных решений. Данный международный акт, как подчёркивается в научных источниках, является «краеугольным камнем современной системы международного арбитража» [12].

Таким образом, использование совокупности указанных методов и источников позволило обеспечить комплексный характер исследования, выявить ключевые закономерности развития арбитража, а также обосновать выводы о его роли и значении в правовой системе Республики Казахстан.

Результаты / Обсуждение. Проведённое исследование позволило установить, что арбитраж в Республике Казахстан сформировался как самостоятельный и функционально значимый институт разрешения коммерческих споров, обладающий необходимой нормативной и институциональной базой. Принятие Закона Республики Казахстан «Об арбитраже» 2016 года [4] стало ключевым этапом в развитии арбитражного регулирования, обеспечив унификацию подходов к внутреннему и международному арбитражу, а также их гармонизацию с положениями Типового закона ЮНСИТРАЛ [12].

В результате анализа установлено, что современная модель арбитража в Казахстане ориентирована на международные стандарты и активно интегрирована в глобальную систему разрешения споров. Существенную роль в этом процессе играет участие Республики Казахстан в Нью-Йоркской конвенции 1958 года [5], обеспечивающей признание и исполнение арбитражных решений в более чем 160 государствах. В международной практике подчёркивается именно универсальность механизмов исполнения решений является одним из ключевых факторов привлекательности арбитража для международного бизнеса [12].

В ходе исследования выявлено, что важным элементом развития арбитража в Казахстане стало создание Международного финансового центра «Астана», функционирующего на основе принципов английского общего права. Данная институциональная модель, как подчёркивается в научной литературе, способствует формированию доверия со стороны иностранных инвесторов и повышает конкурентоспособность Казахстана как юрисдикции для разрешения споров [9].

Сравнительный анализ с правовой системой Российской Федерации показал, что, несмотря на общность историко-правовых предпосылок и участие в единых международных соглашениях, арбитражные системы двух стран имеют ряд принципиальных различий. В частности, в России сохраняется терминологическое и институциональное разграничение между государственными арбитражными судами и третейскими судами [6], что, по мнению В.В. Яркова, может оказывать влияние на восприятие арбитража в правосознании участников гражданского оборота [10]. В Казахстане, напротив, реализована более унифицированная модель, в рамках которой термин «арбитраж» однозначно относится к негосударственным формам разрешения споров [4].

Результаты исследования также свидетельствуют о наличии ряда проблем, препятствующих дальнейшему развитию арбитража в Казахстане. Ключевой из них является практика взаимодействия арбитражных институтов и государственных судов. Несмотря на закреплённый в законодательстве принцип минимального судебного вмешательства, на практике, как отмечается в научных источниках, иногда наблюдается расширительное толкование судами оснований для отмены арбитражных решений [9]. Данная тенденция снижает предсказуемость арбитражного разбирательства и может негативно влиять на уровень доверия со стороны бизнеса.

Кроме того, выявлена проблема недостаточной распространённости арбитражной оговорки в коммерческих договорах, что ограничивает сферу применения арбитража как альтернативного способа разрешения споров. В научной литературе подчёркивается, что развитие арбитража во многом зависит от уровня правовой культуры и информированности участников гражданского оборота [11].

Обсуждение полученных результатов позволяет сделать вывод о том, что дальнейшее развитие арбитража в Республике Казахстан должно быть направлено на укрепление судебной практики, ориентированной на поддержку арбитражных решений, повышение профессионального уровня арбитров, а также активное продвижение арбитражных механизмов среди субъектов предпринимательской деятельности. Как справедливо отмечает С.Н.

Лебедев, эффективность арбитража определяется не только качеством нормативного регулирования, но и устойчивостью правоприменительной практики [9].

Заключение. Проведённое исследование позволяет сделать вывод о том, что арбитраж в Республике Казахстан сформировался как полноценный и востребованный институт разрешения коммерческих споров, обладающий развитой нормативной базой и значительным потенциалом для дальнейшего совершенствования. Принятие Закона Республики Казахстан «Об арбитраже» 2016 года, а также участие государства в ключевых международных соглашениях, включая Нью-Йоркскую конвенцию 1958 года, обеспечили формирование правовых условий для эффективного функционирования арбитража и его интеграции в международную систему разрешения споров.

В ходе исследования установлено, что казахстанская модель арбитража характеризуется ориентацией на международные стандарты и стремлением к унификации правового регулирования. Создание Международного финансового центра «Астана» и Международного арбитражного центра стало важным шагом на пути формирования Казахстана как регионального центра разрешения коммерческих споров. Данная институциональная трансформация способствует повышению инвестиционной привлекательности страны и укреплению доверия со стороны иностранных и национальных участников гражданского оборота.

Вместе с тем выявлено, что, несмотря на достигнутые результаты, развитие арбитража в Казахстане сопровождается рядом проблем. К числу ключевых из них относится необходимость дальнейшего совершенствования практики взаимодействия арбитражных институтов и государственных судов, в частности в вопросах признания, исполнения и отмены арбитражных решений. Сохраняющаяся тенденция к расширительному толкованию оснований для отмены решений может негативно влиять на стабильность арбитражной практики и снижать её предсказуемость. Кроме того, недостаточный уровень распространённости арбитражной оговорки в коммерческих договорах свидетельствует о необходимости повышения правовой культуры и информированности субъектов предпринимательской деятельности.

Результаты сравнительного анализа показали, что, в отличие от Российской Федерации, где сохраняется определённая терминологическая и институциональная дифференциация арбитража, Казахстан реализует более унифицированный подход, ориентированный на международные модели правового регулирования. Это создаёт дополнительные преимущества для развития арбитража как гибкого и эффективного механизма разрешения споров.

В целях дальнейшего развития арбитража в Республике Казахстан представляется необходимым усиление судебной практики, ориентированной на поддержку арбитражных решений, минимизацию избыточного вмешательства государственных судов, а также развитие профессионального сообщества арбитров и повышение уровня правовой культуры участников гражданского оборота. Реализация указанных направлений позволит укрепить позиции Казахстана как привлекательной юрисдикции для разрешения коммерческих споров и повысить эффективность арбитража как альтернативного способа защиты прав и законных интересов.

Список литературы

1. Конституция Республики Казахстан: 30 августа 1995 г. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_

2. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть): от 27 декабря 1994 г. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000_

3. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан: от 13 июля 1999 г. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K990000411_

4. «Об арбитраже» Закон Республики Казахстан от 8 апреля 2016 г. № 488-V // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000488

5. Конвенция о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений (Нью-Йорк, 10 июня 1958 года) // https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/ru/new-york-convention-r.pdf

6. «Об арбитраже (третейском разбирательстве)» Федеральный закон Российской Федерации от 29.12.2015 № 382-ФЗ // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191301/

7. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая): от 30 ноября 1994 г. № 51-ФЗ // https://prg.kz/document/?doc_id=30396612

8. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации: от 14 ноября 2002 г. № 138-ФЗ // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/

9. Лебедев С.Н. Избранные труды по международному коммерческому арбитражу, праву международной торговли, международному частному праву, частному морскому праву // МГИМО (У) МИД

России, кафедра международного частного и гражданского права. - Москва: Статут, 2009. – 715 с.

10. Ярков В.В. Арбитражный суд и международный коммерческий арбитраж: некоторые направления взаимодействия // Вестник Федерального арбитражного суда Уральского округа. - 2007. - № 2. - С. 118–128.

11. Posner R. A. Economic Analysis of Law. — 7th ed. — New York: Aspen Publishers, 2007. - 787 p. - ISBN 978-0735563544. https://www.amazon.com/Economic-Analysis-Law-Richard-Posner/dp/0735563543

12. Born G. B. International Commercial Arbitration. — 3rd ed. — Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. — 4250 p.

References

1. Konstituciya Respubliki Kazahstan: 30 avgusta 1995 g. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_

2. Grazhdanskij kodeks Respubliki Kazahstan (Obshchaya chast'): ot 27 dekabrya 1994 g. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000.

3. Grazhdanskij processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan: ot 13 iyulya 1999 g. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K990000411.

4. «Ob arbitrazhe» Zakon Respubliki Kazahstan ot 8 aprelya 2016 g. № 488-V // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000488.

5. Konvenciya o priznanii i privedenii v ispolnenie inostrannyh arbitrazhnyh reshenij (N'yu-Jork, 10 iyunya 1958 goda) // https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/ru/new-york-convention-r.pdf.

6. «Ob arbitrazhe (tretejskom razbiratel'stve)» Federal'nyj zakon Rossijskoj Federacii ot 29.12.2015 № 382-FZ // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191301/

7. Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii (chast' pervaya): ot 30 noyabrya 1994 g. № 51-FZ // https://prg.kz/document/?doc_id=30396612

8. Grazhdanskij processual'nyj kodeks Rossijskoj Federacii: ot 14 noyabrya 2002 g. № 138-FZ // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/

9. Lebedev S.N. Izbrannye trudy po mezhdunarodnomu kommercheskomu arbitrazhu, pravu mezhdunarodnoj torgovli, mezhdunarodnomu chastnomu pravu, chastnomu morskomu pravu // MGIMO (U) MID Rossii, kafedra mezhdunarodnogo chastnogo i grazhdanskogo prava. - Moskva: Statut, 2009. – 715 s.

10. Yarkov V.V. Arbitrazhnyj sud i mezhdunarodnyj kommercheskij arbitrazh: nekotorye napravleniya vzaimodejstviya // Vestnik Federal'nogo arbitrazhnogo suda Ural'skogo okruga. — 2007. — № 2. — S. 118–128.

11. Posner R. A. Economic Analysis of Law. — 7th ed. — New York: Aspen Publishers, 2007. - 787 p. - ISBN 978-0735563544. https://www.amazon.com/Economic-Analysis-Law-Richard-Posner/dp/0735563543

12. Born G. B. International Commercial Arbitration. — 3rd ed. — Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. — 4250 p.

УДК: 343.57
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.016

***Аликжан ФЕТКУЛОВ**, кандидат юридических наук, доцент, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, lekis1963@mail.ru*

***Асель АХМЕТОВА,** старший преподаватель кафедры правовых и финансовых дисциплин Академии «Bolashag», магистр юриспруденции, 100012, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Ерубаева 16/6, ahmetovaa2050@mail.ru*

***Михаил АНДРЕЯНОВ**, начальник 3 отдела НИЦ № 4, Всероссийский научно-исследовательский институт МВД России, 121069, Российская Федерация, г. Москва, ул. Поварская, 25, стр. 1, andrean@mail.ru*

УНИФИКАЦИЯ И ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА СТРАН СОДРУЖЕСТВА В СФЕРЕ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА НАРКОТИКОВ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы международного сотрудничества в сфере противодействия незаконному обороту наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов. Статья посвящена сближению национальных законодательств - стран Содружества в противодействии незаконному обороту наркотиков, работа парламентариев по унификации и гармонизации национального законодательства и выработка общей Стратегии по противодействию транснациональной наркопреступности. Рассматриваются проблемы имплементации в уголовные законы тех положений, которые в законодательстве постсоветских государств отсутствуют. Рассматриваются вопросы сближения национальных законодательств стран Содружества в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотиков и принятие модельных законодательных актов.

Ключевые слова: модельное законотворчество, антинаркотическая политика, незаконный оборот наркотиков, унификация и гармонизация национальных законодательств стран Содружества, межпарламентская ассамблея.

***Аликжан ФЕТКУЛОВ**, заң ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, lekis1963@mail.ru*

***Асель АХМЕТОВА**, «Bolashag» академиясының құқықтық және қаржылық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, 100012, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Ерубаев к-сі, 16/6, ahmetovaa2050@mail.ru*

***Михаил АНДРЕЯНОВ**, № 4 ҒЗО 3 бөлімінің бастығы, Ресей ІІМ бүкілресейлік ғылыми-зерттеу институты, 121069, Ресей Федерациясы, Мәскеу қ., Поварская көш., 25, 1-құрылым, andrean@mail.ru*

ДОСТАСТЫҚ ЕЛДЕРІНІҢ ЕСІРТКІНІҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫ САЛАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАСЫН БІРІЗДЕНДІРУ ЖӘНЕ ҮЙЛЕСТІРУ

Түйін. Бұл мақалада есірткі, психотроптық заттардың, олардың аналогтарының заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл саласындағы халықаралық ынтымақтастық мәселелері қарастырылады. Мақала ұлттық заңнамаларды - достастық елдерін есірткінің заңсыз айналымына қарсы іс-қимылда жақындастыруға, парламентшілердің ұлттық заңнаманы біріздендіру және үйлестіру жөніндегі жұмысы мен трансұлттық есірткі қылмысына қарсы іс-қимылдың жалпы стратегиясын әзірлеуге арналған. Посткеңестік мемлекеттердің заңнамасында жоқ ережелерді қылмыстық заңдарға енгізу мәселелері қарастырылуда. Достастық елдерінің есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес саласындағы ұлттық заңнамаларын жақындастыру және модельдік заңнамалық актілерді қабылдау мәселелері қаралады.

Түйінді сөздер: модельдік заң шығару, есірткіге қарсы саясат, есірткінің заңсыз айналымы, Достастық елдерінің ұлттық заңнамаларын біріздендіру және үйлестіру, Парламентаралық ассамблея.

***Alikzhan FETKULOV**, Candidate of Law, Associate Professor, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str., 9, lekis1963@mail.ru*

***Assel AKHMETOVA**, Senior Lecturer at the Bolashag Academy's Department of Legal and Financial Sciences, Master of Law, 16/6 Yerubayeva St., Karaganda, 100012, Republic of Kazakhstan, ahmetovaa2050@mail.ru*

***Mikhail ANDREYANOV**, Head of the 3rd department of SIC No. 4, Research Institute of the MIA of Russia, 121069, Russian Federation, Moscow, Povarskaya str., 25, Building 1, andrean@mail.ru*

UNIFICATION AND HARMONIZATION OF THE NATIONAL LEGISLATION OF THE CIS COUNTRIES IN THE FIELD OF DRUG TRAFFICKING

Abstract. This article discusses issues of international cooperation in the field of combating illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, and their analogues. The article is devoted to the convergence of national legislations of the Commonwealth countries in countering drug trafficking, the work of parliamentarians on the unification and harmonization of national legislation and the development of a common strategy to combat transnational drug crime. The problems of the implementation of those provisions in the criminal laws that are absent in the legislation of the post-Soviet states are considered. The issues of convergence of the national legislations of the Commonwealth countries in the field of combating drug trafficking and the adoption of model legislative acts are considered.

Keywords: model lawmaking, anti-drug policy, illicit drug trafficking, unification and harmonization of national legislations of the Commonwealth countries, interparliamentary Assembly.

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Феткулов А., Ахметова А., Андреянов М. Унификация и гармонизация национального законодательства стран содружества в сфере незаконного оборота наркотиков // Вестник КЭУ. – 2026. – №1 (80). – С. 94 – 99.

APA

Fetkulov, A., Akhmetova, A., Andreyanov, M. (2026) Unifikaciya i garmonizaciya nacional'nogo zakonodatel'stva stran sodruzhestva v sfere nezakonnogo oborota narkotikov (Unification and harmonization of the national legislation of the cis countries in the field of drug trafficking) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 94 – 99.

Введение. На постсоветском пространстве в условиях глобализации происходит интенсивный процесс Евразийской интеграции, нашедший свое отражение в различных формах и проявлениях.

Именно Евразийская идея является двигателем прогресса в совершенствовании национального законодательства. Имея, общее культурно-историческое наследие государства бывшего Советского Союза продолжают тесное сотрудничество в развитии правовой системы и правового регулирования экономической, политической и социальной сферах, в том числе и в сфере противодействия незаконному обороту наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов.

С момента распада Советского союза и обретения независимости в 1991 году каждое государство – участник Содружества Независимых Государств (далее СНГ или стран Содружества), предпринимает все необходимые меры, чтобы обеспечить контроль над внешними границами с целью недопущения незаконного проникновения наркотиков в страну, в особенности психотропных веществ. Поэтому, для успешной и эффективной борьбы с наркотрафиком необходимо объединение усилий правоохранительных органов стран Содружества, а это требует унификации и гармонизации их национальных законодательств в области противодействия незаконному обороту наркотиков.

Правовую основу международного сотрудничества в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков образуют универсальные конвенции ООН: Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 года о поправках к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года, Конвенция о психотропных веществах 1971 года и Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ 1988 года и другие международные нормативно-правовые акты, участником которых являются страны Содружества. Реализация основных положений данных международных конвенций послужило формированию и дальнейшему развитию национального законодательства государств – участников СНГ в борьбе с незаконным оборотом наркотиков, что имело, прежде всего, большое превентивное значение. Например, Республика Казахстан, являясь полноправным членом ООН, позже присоединилась ко всем трем конвенциям [1].

Материалы и методы. Методологическую основу статьи составил комплекс общенаучных и специально-юридических методов познания, применённых для анализа процессов унификации и гармонизации национального законодательства государств Содружества в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков. В ходе исследования использовались формально-юридический, сравнительно-правовой, системно-структурный и историко-правовой методы, позволившие проследить развитие нормативной базы стран СНГ, выявить общие и отличительные признаки национальных антинаркотических подходов, а также определить значение модельного законотворчества и межгосударственных программ в формировании согласованной правовой политики. Материальную базу исследования составили международные конвенции ООН, нормативные правовые акты государств — участников СНГ, решения Совета глав государств СНГ, документы Межпарламентской ассамблеи СНГ, модельные законодательные акты, концепции и программы сотрудничества в антинаркотической сфере, а также научные труды, посвящённые вопросам международного сотрудничества, имплементации международных стандартов и сближения национальных правовых систем. Особое внимание было уделено анализу механизмов имплементации международно-правовых положений в уголовное законодательство государств Содружества и оценке их значения для выработки единой стратегии противодействия транснациональной наркопреступности.

Результаты/Обсуждение. Изучая уголовное законодательство России и других государств-участников СНГ в сфере незаконного оборота наркотиков, российский ученый Бабкин Л.М. совершенно справедливо отметил, что «необходимо нормы действующего уголовного законодательства привести в соответствие с общепризнанными нормами международного права и нормами конвенций, к которым присоединились государства, то есть имеются в виду не только редакционная доработка действующих норм, но и их изменение на основании научного анализа с учетом принципов национального законодательства, имплементация в уголовные законы тех положений, которые в законодательстве республики отсутствуют. Следует преодолеть рассогласованность норм национальных уголовных законов, их основных институтов посредством проведения системной гармонизации» [2]. То есть в создании и принятии модельных законодательных актов и рекомендаций, которые бы учитывались парламентариями стран Содружества при обсуждении национальных законопроектов.

В целях проведения унифицированной правовой политики противодействия злоупотреблению наркотическими средствами и психотропными веществами и в соответствии с Программой Организации Объединенных Наций по международному контролю над наркотиками, Международным центром в Вене издан ряд

справочных документов, представляющих собой типовые нормативные акты, предлагаемые государствам для использования в законотворческой деятельности.

В рамках международного сотрудничества в борьбе с незаконным оборотом наркотиков лучшей формы регионального сотрудничества как СНГ в истории постсоветского пространства не существует. С момента образования СНГ проделана большая работа по унификации и гармонизации национального законодательства. И заметную роль в этом играет Межпарламентская ассамблея государств — участников СНГ (далее МПА – СНГ), которая в своей деятельности наибольшее значение придает вопросам, связанным с гармонизацией и сближением законодательств государств Содружества. Эта работа получает свое воплощение в принимаемых Межпарламентской ассамблеей модельных законодательных актах и рекомендациях, при создании которых учитывается опыт парламентов стран Содружества и международных парламентских организаций. Модельные законодательные акты и рекомендации, принимаемые МПА СНГ, хотя и не являются обязательными, положены в основу национальных законов, обеспечивая гармонизацию, а в ряде случаев и унификацию законодательства государств СНГ. Модельные законы, принимаемые МПА СНГ, – это международные, прежде всего европейские, правовые стандарты, адаптированные к условиям Содружества. Используя их, государства СНГ не только взаимно гармонизируют национальное законодательство, но и приводят его в соответствие с международными и европейскими стандартами. Это в очередной раз доказывает надуманность противопоставления евразийского и европейского векторов развития. На самом деле сотрудничество в рамках СНГ усиливает европейскую ориентацию государств Содружества [3]. В мире происходят процессы глобализации, а соответственно интеграция между «Западом» и «Востоком», и доминирующее положения остается за европейской моделью сотрудничества.

В современный период модельное законотворчество становится важным инструментом создания единого правового пространства СНГ, способствует сближению национальных законодательств. Так, 17 мая 1996 г. Совет глав государств Содружества, руководствуясь статьей 4 Устава СНГ, в целях эффективности совместных действий в борьбе с преступностью, утвердил «Межгосударственную программу совместных мер борьбы с организованной преступностью и иными видами опасных преступлений на территории государств – участников СНГ на период до 2000 года» [4]. Пунктом 1.2.1 программы Межпарламентской Ассамблее государств — участников СНГ поручалось разработать проекты модельных законодательных актов по вопросам борьбы с организованной преступностью и иными видами опасных преступлений, рекомендовать национальным парламентам учитывать их при разработке проектов национальных законов.

В свою очередь Постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ № 8-6 от 2 ноября 1996 г. «О программе модельного законотворчества в Содружестве Независимых Государств на 1996-1998 годы» был утвержден «Перспективный план деятельности Межпарламентской Ассамблеи по разработке модельных законодательных актов и рекомендаций на 1996-1998 годы» [5].

Согласно Межгосударственной программе МПА СНГ в ноябре 1996 г. приняла Модельный закон «О противодействии незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ» с рекомендацией национальным парламентам учитывать его при подготовке проектов национальных законов. Этот документ разрабатывался на основе рекомендаций типовых нормативных актов, предложенных государствам по Программе Организации Объединенных Наций о международном контроле над наркотиками [6; с. 8-11]. Исходя из этого, предлагалось усилить именно юридический аспект и в срочном порядке создать Свод законов Содружества — нормативный документ, предполагающий наличие комплекса развернутых и подробных правовых мер, однозначно регулирующих борьбу с незаконным оборотом наркотиков в государствах СНГ на принципах федерального или конфедеративного территориального образования. Такой Свод законов, несомненно, явится ключевым элементом программы совместных действий, требующим самого серьезного к себе отношения и безотлагательной разработки.

Немаловажную работу в этом направлении проводит Исполнительный комитет СНГ как постоянно действующий исполнительный, административный и координирующий орган Содружества и Совет постоянных полномочных представителей государств – участников Содружества при уставных и других органах Содружества. Так, например, 7 октября 2002 года в городе Кишиневе Совет глав государств СНГ решило одобрить Концепцию сотрудничества государств - участников СНГ в противодействии незаконному обороту наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров [7]. Также подчеркнуто, что основой сотрудничества государств СНГ в антинаркотической сфере является Программа сотрудничества государств - участников СНГ по борьбе с незаконным

оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров на 2005-2007 гг., утвержденная Советом глав государств СНГ 16 сентября 2004 г. [8].

В этой связи в 2004 году члены Совета МПА СНГ после очередной киевской встречи в рамках Координационного совещания руководителей силовых ведомств СНГ, ведущих борьбу с преступностью, инициировали создание на базе Постоянной комиссии МПА СНГ по вопросам обороны и безопасности Объединенной комиссии по гармонизации законодательства в сфере борьбы с терроризмом, преступностью и наркобизнесом в СНГ. В ее состав вошли парламентарии, представители органов отраслевого сотрудничества СНГ в сфере безопасности и ряда силовых ведомств стран Содружества, международных специализированных организаций, сотрудничество которых приобрело постоянную и устойчивую основу. Такое сотрудничество служит укреплению атмосферы доверия, взаимопонимания, ориентирует правовые системы стран Содружества на адаптацию их в соответствие с международно-правовыми стандартами ООН, Совета Европы и Евросоюза. Реализация поручений по гармонизации законодательства, предусмотренных программами сотрудничества стран СНГ в сфере безопасности, утвержденных Советом глав государств, стала приоритетом в деятельности Объединенной комиссии [9].

В результате этого в 2006 году Ассамблеей принят модельный закон «О наркотических средствах, психотропных веществах и их прекурсорах» и Рекомендации по гармонизации законодательства государств СНГ в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотиков. Эти акты значительно укрепляют блок модельного законодательства против наркоагрессии. Они получили высокую оценку при обсуждении Доклада Международного комитета по контролю за наркотиками при ООН за 2007 год. А уже 3 декабря 2009 года Ассамблея приняла проект Рекомендаций по гармонизации законодательства государств – участников СНГ в части, касающейся единого подхода к определению минимального размера наркотических средств и психотропных веществ, за незаконный оборот которых предусмотрена уголовная ответственность, а также крупного и особо крупного размеров наркотических средств и психотропных веществ, для целей уголовного законодательства, который предусмотрен Программой сотрудничества государств – участников СНГ в борьбе с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров на 2008 - 2010 годы [10].

С целью координаций усилий компетентных органов в противодействии транснациональной наркопреступности усилиями семи государств - стран Содружества был создан Центрально-Азиатский Региональный Информационный Координационный Центр по борьбе с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров (в дальнейшем ЦАРИКЦ). Приняты меры по размещению ЦАРИКЦ и его персонала на территории Казахстана. Постановлением Правительства от 11 сентября 2009 г. № 1358 одобрено и 16 сентября 2009 г. подписано Соглашение об условиях пребывания ЦАРИКЦ в г. Алматы. Центр оказывает существенную помощь странам региона в противодействии незаконному обороту наркотиков, в том числе и в унификации законодательства стран — участниц, и поднять эту деятельность на качественно новый уровень.

Заключение. Следует согласиться с тем, что в настоящее время назрела необходимость разработки новой доктрины развития безопасности СНГ, которая предусматривала бы эффективные методы консолидации законодательного, таможенно-пограничного пространства Содружества, прежде всего механизмы гармонизации процессов разноуровневой интеграции системы антинаркотической безопасности [11].

Во-вторых, следует помнить, что наркоугроза прежде всего исходит из вне, поэтому необходимо выработать единую Стратегию по противодействию транснациональной международной наркопреступности. Только благодаря международной Стратегии государства - стран Содружества могут проводить единую антинаркотическую политику внутри страны по гармонизации правового регулирования отношений в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков, следовательно, искать точки соприкосновения национальных законодательств.

В-третьих, принимаемые нормативные правовые акты на национальном уровне должны соответствовать основным положениям действующих договоров и решений Межпарламентской ассамблеи государств — участников СНГ, то есть предусматривать системность и внутреннюю связь национальных актов и правовых актов стран Содружества. Содержать правовые гарантии и механизмы выполнения решений, принимаемых Межпарламентской ассамблеей государств — участников СНГ, а также меры ответственности за неправомерные действия со стороны стран Содружества.

В-четвертых, необходимо усилить роль Межпарламентской ассамблеи государств —

участников СНГ, ведущая активную работу по сближению и гармонизации национальных законодательств, для формирования единого правового пространства, дальнейшего развития Содружества Независимых Государств, создания в будущем Евразийского парламента.

В-пятых, необходимо использовать механизмы диалоговой площадки между представителями власти и институтами гражданского общества СНГ в вопросах противодействия незаконному обороту наркотиков.

Список литературы

1. Закон Республики Казахстан от 29.06.1998 г. «О присоединении РК к Конвенции ООН о борьбе против незаконного оборота наркотических средств» // Казахстанская правда. – 1998. – 1 июля. Закон Республики Казахстан от 29.06.1998 г. «О присоединении РК к Конвенции о психотропных веществах» // Казахстанская правда. – 1998. – 1 июля. Закон Республики Казахстан от 01.07.1998 г. «О присоединении РК к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г.» // Казахстанская правда. – 1998. – 4 июля.
2. Бабкин Л.М. Ответственность за преступления в сфере незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ по законодательству России и других государств-участников Содружества Независимых Государств: уголовно-правовой анализ // http://www.dissercat.com/content/otvetstvennost-za-prestupleniya-v-sfere-nezakonnogo-oborota-narkoticheskikh-sredstv-i-psikho
3. Кротов М.И., Генеральный секретарь – руководитель Секретариата Совета МПА СНГ СНГ – проблемы, опыт, перспективы // http://e-cis.info/page.php?id=19080
4. Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ «Содружество». — 1996. — № 3; «Российская газета» («Ведомственное приложение»). — 1996. — 22 июня.
5. «Программа модельного законотворчества в Содружестве Независимых Государств на 1996-1998 годы». — Санкт-Петербург. — 1997.
6. Андреева Л.А. Уголовно-правовое противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ: Серия «Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе» / Науч. редактор проф. Б.В. Волженкин. — СПб. — 1998. — 44с.
7. Концепция дальнейшего развития Содружества Независимых Государств // http://cis.minsk.by/page.php?id=18763
8. Глобализация и борьба с наркобизнесом и наркоманией // http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=943
9. Решение о Концепции сотрудничества государств - участников СНГ в противодействии незаконному обороту наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. – Режим доступа: http://cis.minsk.by/page.php?id=598
10. Объединенная комиссия по гармонизации законодательства в сфере борьбы с терроризмом, преступностью и наркобизнесом в СНГ // http://www.iacis.ru/html/?id=204
11. Батурин Е. Формирование антинаркотической политики стран – участниц СНГ в ……XXI. в. // http://www.isras.ru/files/File/Vlast/2011/01/Baturin.pdf

References

1. Zakon Respubliki Kazahstan ot 29.06.1998 g. «O prisoedinenii RK k Konvencii OON o bor'be protiv nezakonnogo oborota narkoticheskih sredstv» // Kazahstanskaya pravda. – 1998. – 1 iyulya. Zakon Respubliki Kazahstan ot 29.06.1998 g. «O prisoedinenii RK k Konvencii o psihotropnyh veshchestvah» // Kazahstanskaya pravda. – 1998. – 1 iyulya. Zakon Respubliki Kazahstan ot 01.07.1998 g. «O prisoedinenii RK k Edinoj konvencii o narkoticheskih sredstvah 1961 g.» // Kazahstanskaya pravda. – 1998. – 4 iyulya.
2. Babkin L.M. Otvetstvennost' za prestupleniya v sfere nezakonnogo oborota narkoticheskih sredstv i psihotropnyh veshchestv po zakonodatel'stvu Rossii i drugih gosudarstv-uchastnikov Sodruzhestva Nezavisimyh Gosudarstv: ugolovno-pravovoj analiz // http://www.dissercat.com/content/otvetstvennost-za-prestupleniya-v-sfere-nezakonnogo-oborota-narkoticheskikh-sredstv-i-psikho
3. Krotov M.I., General'nyj sekretar' – rukovoditel' Sekretariata Soveta MPA SNG SNG – problemy, opyt, perspektivy // http://e-cis.info/page.php?id=19080
4. Informacionnyj vestnik Soveta glav gosudarstv i Soveta glav pravitel'stv SNG «Sodruzhestvo». — 1996. — № 3; «Rossijskaya gazeta» («Vedomstvennoe prilozhenie»). — 1996. — 22 iyunya.
5. «Programma model'nogo zakonotvorchestva v Sodruzhestve Nezavisimyh Gosudarstv na 1996-1998 gody». — Sankt-Peterburg. — 1997.
6. Andreeva L.A. Ugolovno-pravovoe protivodejstvie nezakonnomu oborotu narkoticheskih sredstv i psihotropnyh veshchestv: Seriya «Sovremennye standarty v ugolovnom prave i ugolovnom processe» / Nauch. redaktor prof. B.V. Volzhenkin. — SPb. — 1998. — 44s.
7. Koncepciya dal'nejshego razvitiya Sodruzhestva Nezavisimyh Gosudarstv // http://cis.minsk.by/page.php?id=18763
8. Globalizaciya i bor'ba s narkobiznesom i narkomaniej // http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=943
9. Reshenie o Koncepcii sotrudnichestva gosudarstv - uchastnikov SNG v protivodejstvii nezakonnomu oborotu narkoticheskih sredstv, psihotropnyh veshchestv i prekursorov. – Rezhim dostupa: http://cis.minsk.by/page.php?id=598
10. Ob"edinennaya komissiya po garmonizacii zakonodatel'stva v sfere bor'by s terrorizmom, prestupnost'yu i narkobiznesom v SNG // http://www.iacis.ru/html/?id=204
11. Baturin E. Formirovanie antinarkoticheskoj politiki stran – uchastnic SNG v ……XXI. v. // http://www.isras.ru/files/File/Vlast/2011/01/Baturin.pdf

УДК 343.1
DOI 10.52445/BKEU.2026.80.1.017

Гульнар МУХАМАДИЕВА, *заведующая кафедрой «Общеюридических и специальных дисциплин», кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: gmuhamadieva@mail.ru;*

Амина СМАГУЛОВА, *преподаватель кафедры «Общеюридических и специальных дисциплин», магистр юридических наук, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая, 9, e-mail: amina.smagulova97@mail.ru.*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ BIG DATA И АЛГОРИТМОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛИЗА ДАННЫХ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛЕДОВАТЕЛЯ

Аннотация. Статья исследует внедрение Big Data и ИИ в следственную деятельность для повышения эффективности раскрытия цифровых преступлений. Автор анализирует международный опыт применения аналитических платформ для выявления скрытых закономерностей в массивах неструктурированных данных. Обосновывается необходимость модернизации работы следователей через автоматизацию анализа и синтеза информации, а также использование прогнозной аналитики для определения «горячих точек» преступности. Сделан вывод, что технологии должны выступать интеллектуальным помощником следователя, упрощая сбор доказательств в цифровой среде.

Ключевые слова: искусственный интеллект, правовое регулирование, Big Data, досудебное расследование, INSIGHT, криминалистический анализ, цифровизация

Гүлнар МҰХАМАДИЕВА, *«Жалпы құқықтық және арнайы пәндер» кафедрасының меңгерушісі, заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: gmuhamadieva@mail.ru;*

Амина СМАҒҰЛОВА, *«Жалпы құқықтық және арнайы пәндер» кафедрасының оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая к-сі, 9, e-mail: amina.smagulova97@mail.ru.*

ТЕРГЕЗУШІЛЕРДІҢ ЖҰМЫСЫНДА BIG DATA ЖӘНЕ ДЕРЕКТЕРДІ ӨНДІРУ АЛГОРИТМДЕРІН ҚОЛДАНУ

Түйін. Мақала цифрлық қылмыстарды ашудың тиімділігін арттыру үшін тергеу қызметіне Big Data және AI енгізуді зерттейді. Автор құрылымдалмаған деректер массивтеріндегі жасырын заңдылықтарды анықтау үшін аналитикалық платформаларды қолданудың халықаралық тәжірибесін талдайды. Ақпаратты талдау мен синтездеуді автоматтандыру, сондай-ақ қылмыстың "ыстық нүктелерін" анықтау үшін болжамды талдауды пайдалану арқылы тергеушілердің жұмысын жаңғырту қажеттілігі негізделеді. Технология сандық ортада дәлелдерді жинауды жеңілдететін тергеушінің интеллектуалды көмекшісі болуы керек деген қорытындыға келді.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, құқықтық реттеу, Big Data, сотқа дейінгі тергеу, INSIGHT, криминалистикалық талдау, цифрландыру

Gulnar MUKHAMADIEVA*, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of General Legal and Specialized Disciplines, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya st., 9, e-mail: gmuhamadieva@mail.ru;*

Amina SMAGULOVA, *Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Master's student, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya St., 9, e-mail: amina.smagulova97@mail.ru.*

USE OF BIG DATA AND DATA MINING ALGORITHMS IN THE WORK OF INVESTIGATORS

Abstract. This article explores the integration of Big Data and AI into investigative work to improve the efficiency of digital crime detection. The author analyzes international experience using analytical platforms to identify hidden patterns in unstructured data sets. The article argues for the need to modernize investigators' work through automated analysis and synthesis of information, as well as the use of predictive analytics to identify crime hotspots. It concludes that technology should act as an intelligent assistant to investigators, simplifying evidence collection in the digital environment.

Keywords: Artificial Intelligence, Legal Regulation, Big Data, Pre-trial Investigation, INSIGHT, Forensic Analysis, Digitalization

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Мухамадиева Г., Смагулова А. Использование Big Data и алгоритмов интеллектуального анализа данных в деятельности следователя // Вестник КЭУ. – 2026. – №1 (80). – С. 100 – 105.

APA

Mukhamadieva G., Smagulova A. (2026) Ispol'zovanie Big Data i algoritmov intellektual'nogo analiza dannyh v deyatel'nosti sledovatelya (Use of Big Data and data mining algorithms in the work of investigators) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 100 – 105.

Введение. На сегодняшний день цифровизация достигла огромного прогресса, и перед государством встают всё более новые вызовы, обусловленные необходимостью адаптации правоохранительных механизмов к условиям функционирования глобального информационного общества. Стремительное расширение цифрового пространства детерминирует трансформацию традиционных институтов досудебного производства, требуя внедрения инновационных методов обработки и анализа данных. В условиях экспоненциального роста объема циркулирующей информации критическую значимость приобретает вопрос технологической модернизации следственного аппарата. В соответствии с Европейской этической хартии об использовании искусственного интеллекта в судебных системах и окружающих их реалиях (далее – Хартия), принятой еще в 2018 году, отмечается широкое применение Big Data в ходе досудебного преследования. Хартия отмечает, что такие инструменты как «Connect», который используется британской полицией для анализа миллиардов данных и «Международная база данных по сексуальной эксплуатации детей (ICSE DB), управляемая Интерполом», являются одними из ярчайших примеров использования систем искусственного интеллекта в ходе деятельности органов уголовного преследования [1, с.44]. Данные системы выступают в роли сотрудника, осуществляющего анализ получаемых данных с целью выявления корреляций и схем операций, а также выявления жертв и/или преступников в ходе анализа информации о полученной в ходе проведения расследования (шум в видео, голоса людей, мебель и иные вещи, хранящие информацию). Подобная практика становится повсеместной в связи с возможностями правонарушителей в вопросе сокрытия информации о себе и своем местоположении, а также отсутствия прямых доказательств вины правонарушителя при расследовании правонарушения.

Последние годы в ходе повсеместной цифровизации и оцифровки имеющейся информации в бумажном виде наблюдается всё больший объем информации в электронном виде, что значительно затрудняет традиционные методы поиска и анализа данных, что в свою очередь показывает всё большую актуальность рассмотрении аналитики больших данных в ходе расследования уголовных правонарушений. Останавливаясь на понятии больших данных, стоит отметить, что большие данные — это «обозначение структурированных и неструктурированных данных огромных объемов, и значительного многообразия, эффективно обрабатываемых горизонтально масштабируемыми программными инструментами [2]. Ключевой прерогативой использования алгоритмов интеллектуального анализа является не только систематизация имеющихся внутренних массивов данных, но и верификация, сбор и последующая обработка гетерогенной информации из открытых источников сети Интернет. Подобная интеграция позволяет вовлекать в аналитический оборот сведения, обладающие потенциальной доказательственной ценностью для уголовного дела, обеспечивая тем самым всесторонность и полноту досудебного расследования.

Материалы и методы. Материалами исследования выступили научные и нормативные источники, посвященные использованию Big Data, искусственного интеллекта и алгоритмов интеллектуального анализа данных в правоохранительной и следственной деятельности. В качестве эмпирико-информационной основы использованы положения Европейской этической хартии об использовании искусственного интеллекта в судебных системах, материалы о проекте INSIGHT Интерпола, данные о применении защищенных аналитических платформ в международной полицейской практике, а также нормы Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, определяющие процессуальный статус следователя и пределы его компетенции. Дополнительно учтены научные публикации, раскрывающие понятие больших данных, специфику структурированных и

неструктурированных массивов информации, а также возможности их применения при прогнозировании и расследовании преступлений.

Методологическую основу исследования составили общенаучные и специальные юридические методы. Формально-юридический метод применялся для анализа положений уголовно-процессуального законодательства, регулирующих деятельность следователя в условиях цифровизации. Сравнительно-правовой и аналитический методы позволили сопоставить казахстанскую модель досудебного расследования с международной практикой использования Big Data и интеллектуальных платформ в правоохранительной сфере. Метод системного анализа использовался для выявления взаимосвязи между цифровыми технологиями, обработкой доказательственной информации и модернизацией следственной деятельности. Также применялись методы обобщения, классификации и логического анализа, позволившие определить функциональное значение Big Data как вспомогательного инструмента следователя, не заменяющего процессуальное решение, но повышающего эффективность поиска, проверки и интерпретации цифровых данных.

Результаты/Обсуждение. При рассмотрении особенностей больших данных стоит обратить, что они по большей степени имеют в себе характерные особенностей ИИ, что формирует в себе первую особенность больших данных, а именно работа через внедрение ИИ. Также, анализ больших данных включает в себя анализ больших объемов цифровой информации, что как правило, включают в себя высокочастотные наблюдения за данными и быструю обработку данных. Большие данные разрознены — они поступают из широкого спектра институциональных датчиков и включают в себя объединение ранее разрозненных источников данных. Обязательной особенностью является цифровой формат данных. Массовая оцифровка записей облегчает объединение и обмен записями между учреждениями, упрощает хранение и обработку, а также делает анализ и поиск данных более эффективными при удаленном доступе [3]. Если мы будем говорить о принципах работы больших данных, то существуют несколько технологий и инструментов, которые играют ключевую роль в анализе больших данных, выполняющая специфические функции в цикле данных: Apache Hadoop – открытая платформа, которая позволяет распределенное хранение и обработку больших данных на кластерах компьютеров; apache HBase – NoSQL база данных, обеспечивающая высокую производительность при доступе к большим наборам данных; amazon S3 – облачный сервис хранения данных, предлагающий масштабируемые решения для Big Data; apache Spark – унифицированный аналитический движок, предназначенный для обработки больших данных с возможностью вычислений в памяти; apache Flink – платформа потоковой обработки данных, поддерживающая обработку и аналитику данных в реальном времени; talend – открытый инструмент для интеграции данных, упрощающий процесс очистки и трансформации данных; trifacta – инструмент для обработки данных, помогающий подготовить и очистить данные для анализа; tableau – мощный инструмент для визуализации данных, позволяющий создавать интерактивные и совместно используемые панели мониторинга; SAS – комплексное программное обеспечение для продвинутой аналитики, многомерного анализа и управления данными [4].

Одним из наиболее значимых векторов развития цифровой юриспруденции является внедрение проекта INSIGHT, который знаменует переход Интерпола к эксплуатации высокотехнологичной масштабируемой платформы. Данная инициатива направлена на качественную оптимизацию процессов криминалистического анализа и призвана повысить эффективность оперативной поддержки государств-членов организации посредством создания единой цифровой экосистемы [5].

Архитектура системы обеспечивает агрегацию и систематизацию гетерогенных массивов информации, позволяя интегрировать в аналитический оборот как структурированные, так и неструктурированные данные: сведения из специализированных баз, официальные уведомления, отчетность правоохранительных органов, а также массив сообщений защищенной сети i-24/7. Примечательно, что проектирование платформы осуществлено в строгом соответствии с международными регламентами защиты данных, что гарантирует правовую чистоту и валидность аналитических процедур. Особенностью внедрения подобных алгоритмов является не только глубокий анализ внутренней ведомственной информации, но также автоматизированный сбор и обработка сведений из открытых источников сети Интернет. Данная технологическая возможность позволяет извлекать релевантные данные, имеющие существенное значение для установления обстоятельств дела, и формировать доказательственную базу в условиях глобальной цифровизации. Таким образом, использование инструментов интеллектуального поиска в сети Интернет становится необходимым элементом современного расследования, обеспечивающим полноту и всесторонность сбора доказательств. Технологический стек проекта базируется на применении передовых методов

интеллектуального анализа, включая алгоритмы обработки естественного языка (NLP) и технологии распознавания именованных сущностей (NER). Использование данных инструментов позволяет аналитикам криминальной разведки с высокой точностью верифицировать латентные корреляции, выявлять устойчивые паттерны и динамические тенденции преступности в условиях информационного шума. Практическая значимость INSIGHT заключается в возможности оперативной генерации релевантной разведывательной информации, необходимой для поддержки национальных расследований. В конечном итоге функционирование системы способствует своевременной идентификации объектов оперативного интереса, деконструкции современных методов совершения преступлений (modus operandi) и укреплению парадигмы транснационального полицейского сотрудничества. Вышеизложенное показывает нам необходимость актуализирования работы правоохранительной системы, так согласно ст. 60 Уголовно-процессуального Кодекса Республики Казахстан (далее – УПК РК): «Следователь – должностное лицо, уполномоченное осуществлять досудебное расследование по уголовному делу в пределах своей компетенции: следователь органов внутренних дел, следователь органов национальной безопасности, следователь антикоррупционной службы и следователь службы экономических расследований, а также прокурор в случаях, предусмотренных настоящим Кодексом» [6]. При этом ст. 187 УПК РК четко регламентируется подследственность уголовных дел, где достаточное количество расследуются следователями, что указывает о необходимости актуализации их работы в рамках цифровизации.

При рассмотрении вопроса модернизации следственной деятельности необходимо исходить из понимания, что большие данные разделяются условно на две категории: структурированные и неструктурированные. Первая категория подразумевает работу с таблицами EXCEL, где данные отражаются в определенном виде с четкой структурой. Подобные таблицы являются удобными в ходе работы с самим приложением EXCEL, что облегчает поиск необходимой информации и установление цифровых данных в короткие сроки, так как их проще интегрировать в различные задачи. Однако, в данную категорию не могут быть отнесены данные, которые не поддаются структурированию с помощью таблицы и выходят из привычных категорий, что выводит их из состава анализируемых категорий. Названные базы данных обрабатываются, как правило, специальным языком SQL. Неструктурированные данные разнородны (документы, письма, изображения, видео и многое др.), поступают из разных источников (содержания страниц пользователей социальных сетей, электронной почты, поисковых запросов, текстовых потоков и др.) и на разные компьютеры. С такими данными сложнее работать, поскольку для извлечения информации из них необходимо подбирать подходящие инструменты, методы хранения и обработки. В настоящее время в этих целях наиболее востребована технология MapReduce, способная разделить огромные массивы данных на части, параллельно обработать каждую часть на отдельном узле и в финале объединить полученные результаты [7]. Подобное разделение формирует для нас необходимость рассмотрения больших данных не только как структурированную систему, формирующуюся из данных, вносимых самим сотрудником, но также данные, находящиеся в состоянии «хаоса», которые могут быть собраны параллельно имеющейся доказательственной базе.

Вместе с тем, автоматизация функций анализа и синтеза информации не представляет собой столь радикальный процесс и способна существенно оптимизировать деятельность по сбору, верификации и интерпретации полученных данных. Особую актуальность приобретает внедрение технологических решений, функционально схожих с защищенной сетью I-24/7, обеспечивающей правоохранительным органам государств-участниц круглосуточный мгновенный доступ к базам данных (паспорта, ДНК-профили, дактилоскопические карты, сведения об угнанном автотранспорте). Подобная оперативность является критическим фактором при расследовании уголовных дел, требующих незамедлительной реакции, где риск утраты цифровых следов преступных группировок крайне высок.В частности, при производстве по делам об интернет-мошенничествах длительные процедуры формирования запросов и последующее аккумулирование разрозненных сведений приводят к значительным временным потерям и возникновению технических ошибок ввиду колоссальных объемов обрабатываемой информации. В данной связи актуализация методик следственной работы в части внедрения анализа больших данных (Big Data) становится объективной необходимостью, обусловленной цифровой трансформацией преступности и изменением сущностных характеристик следовой картины правонарушений. К примеру, Европол в своём докладе предсказал, что к 2035 году будет расти число преступлений, которые будут совершаться с помощью роботов и ИИ. Так, в докладе описываются сценарии, при которых объектами для взлома могут стать социальные роботы — например, роботы- компаньоны, умные игрушки для детей и домашние ассистенты [8].

Подобный прогноз диктует нам необходимость изменения подхода к расследованию уголовных правонарушений, оценивая возможность рассмотрения ИИ как отдельного субъекта пранарушений исходя из его разработанности и возможности собственного мышления и оценки ситуации. При этом, стоит понимать, что взлом умных вещей для быта повлечет не только рост имущественных преступлений, но также значительно повысит уровень сталкинга и насильственных преступлений, так как уже сегодня имеются факты нарушения приватности личной жизни. К примеру, в Японии в 2024 году был задержан мужчина тайно снимавший женщин на горячих источниках. В общей сложности жертвами стали 44 женщины, а задержанный сообщил, что с 2022 года размещал камеры на различных источниках и запечатлел около тысячи женщин [9]. При этом ранее подозреваемый был осужден за хранение детской порнографии. Данный случай произошел два года назад, однако технологии не стоят на месте и сейчас правонарушителям легче скрыться от органов досудебного расследования скрыв свой IP адрес в сети путем обхода многовекторными VPN сервисами. При отсутствии доступа к большим данным и анализу информации в них, сотрудниками могут быть упущены детали в связи с невозможностью анализа огромного пласта информации, разрозненного по всей сети Интернет, что значительно затрудняет расследование действий ОПГ и, в особенности, людей, обладающих знаниями в IT сфере. В связи с чем, при положительном внедрение больших данных в анализ при работе следователей, следующим шагом выступает прогнозировать вероятность новых правонарушений, определяя «горячие точки». Так как анализ позволяет не только работать с имеющимися данными, базами могут быть определены и выявлены также возможные места новых правонарушений и/или лица, которые могут совершить данное правонарушение исходя из личностных данных и истории человека. При этом стоит понимать, что мы не отрицаем возможность дискриминации, допускаемой ИИ, в связи с чем работа должна быть контролируемой со стороны органов досудебного расследования, однако подобная карта возможных правонарушений может послужить компасом для сотрудников при реализации профилактики или быстрого реагирования в момент, когда раскрытие преступления требует незамедлительной реакции.

Заключение. Исходя из вышесказанного, необходимость внедрения больших данных в работу следственных подразделений является не просто вопросом, а скорее необходимостью, которую диктует цифровизация и переход всего населения в цифровое пространство. Актуализация старых методов расследования выступает скорее не как отказ от прошлого, а здравый метод сохранить основу методики расследования, при этом не потеряв актуальность в период особого роста цифровых правонарушений. Анализ больших данных и работы с ними позволят следователям повысить свою эффективность и обеспечить качественное расследования всех правонарушений, исходя из принципов справедливости. Подобная работа должна быть направлена на установление программ, которые будут работать отдельно от сотрудника, но не выносить решения за него, скорее выступая помощником от своего лица и обеспечивая следователя доказательственной базой, которая может и должна быть найдена не только среди анализа имеющихся данных, но также в сети Интернет, что уже должно быть рассмотрено как законодательно одобренный вид доказательства.

Список литературы

1. Европейская этическая хартия об использовании искусственного интеллекта в судебных системах и окружающих их реалиях : принята на 31-м пленарном заседании ЕКЭП (Страсбург, 3–4 дек. 2018 г.). – Страсбург : Совет Европы, 2019. – 64 с.
2. Конференция по искусственному интеллекту. http://www.kremlin.ru/events/president/news/64545
3. Brayne S. The Criminal Law and Law Enforcement Implications of Big Data // Annual Review of Law and Social Science. – 2018. – Vol. 14. https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-lawsocsci-101317-031204
4. Что такое Big Data и их значение в современном мире // DTU.KZ: Образовательный портал. https://www.dtu.kz/blog-post/chto-takoe-big-data-i-ih-znachenie-v-sovremennom-mire/ (дата обращения: 02.04.2026).
5. Project INSIGHT : official website / INTERPOL. — Lyon, 2026. https://www.interpol.int/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis/Projects/Project-INSIGHT.
6. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V: (с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.03.2026) // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231#z1625
7. Воробьева И.Б. Применение больших данных (big data) при прогнозировании и расследовании преступлений // Вестник СГЮА. - 2021. - №3 (140). https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-bolshih-dannyh-big-data-pri-prognozirovanii-i-rassledovanii-prestupleniy.
8. Интерпол запустил платформу INSIGHT для анализа преступлений с помощью ИИ : новости // Хабр:

[сайт]. — 2024. — 30 октября. https://habr.com/ru/news/1011640/

9. В Японии мужчина тайно заснял 1000 обнаженных женщин с помощью камня-шпиона // Москва - БезФормата: сайт. - 2024. - 13 сентября. https://moskva.bezformata.com/listnews/muzhchina-tayno-zasnyal-1000-obnazhennih/136456041/

References

1. Evropejskaya eticheskaya hartiya ob ispol'zovanii iskusstvennogo intellekta v sudebnyh sistemah i okruzhayushchih ih realiyah : prinyata na 31-m plenarnom zasedanii EKEP (Strasburg, 3–4 dek. 2018 g.). – Strasburg : Sovet Evropy, 2019. – 64 s.

2. Konferenciya po iskusstvennomu intellektu. http://www.kremlin.ru/events/ president/news/64545

3. Brayne S. The Criminal Law and Law Enforcement Implications of Big Data // Annual Review of Law and Social Science. – 2018. – Vol. 14. https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-lawsocsci-101317-031204

4. Chto takoe Big Data i ih znachenie v sovremennom mire // DTU.KZ: Obrazovatel'nyj portal. https://www.dtu.kz/blog-post/chto-takoe-big-data-i-ih-znachenie-v-sovremennom-mire/

5. Project INSIGHT : official website / INTERPOL. — Lyon, 2026. https://www.interpol.int/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis/Projects/Project-INSIGHT

6. Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan: Kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 iyulya 2014 goda № 231-V : (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 08.03.2026) // Informacionno-pravovaya sistema normativnyh pravovyh aktov Respubliki Kazahstan «Ədilet». https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231#z1625

7. Vorob'eva I.B. Primenenie bol'shih dannyh (big data) pri prognozirovanii i rassledovanii prestuplenij // Vestnik SGYuA. - 2021. - №3 (140). https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-bolshih-dannyh-big-data-pri-prognozirovanii-i-rassledovanii-prestupleniy

8. Interpol zapustil platformu INSIGHT dlya analiza prestuplenij s pomoshch'yu II : [novosti] // Habr :sajt. - 2024. — 30 oktyabrya. https://habr.com/ru/news/1011640/

9. V Yaponii muzhchina tajno zasnyal 1000 obnazhennyh zhenshchin s pomoshch'yu kamnya-shpiona // Moskva - BezFormata : sajt. — 2024. - 13 sentyabrya. https://moskva.bezformata.com/listnews/muzhchina-tayno-zasnyal-1000-obnazhennih/136456041/

УДК: 004.8:373
DOI: 10.52445/BKEU.2026.80.1.018

Риза СУСАН, *магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры правового регулирования экономических отношений, Карагандинский университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Академическая, 9, e-mail: riza_susan@mail.ru.*

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ШКОЛАХ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА И ВЫЗОВЫ БУДУЩЕГО

Аннотация. В статье рассматривается влияние технологий искусственного интеллекта на современную систему школьного образования. Анализируются ключевые направления внедрения ИИ в образовательный процесс, включая персонализацию обучения, автоматизацию оценки знаний и поддержку преподавателей. Особое внимание уделяется преимуществам и потенциальным рискам, связанным с цифровизацией образования, таким как вопросы этики, конфиденциальности данных и изменения роли учителя. Делается вывод о необходимости комплексного подхода к внедрению ИИ в школы с учетом педагогических, технологических и социальных факторов.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровизация образования, школьное образование, персонализация обучения, образовательные технологии.

Риза СУСАН*, заң ғылымдарының магистрі, «Экономикалық қатынастарды құқықтық реттеу» кафедрасының аға оқытушысы, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ. Қарағанды, көш. Академиялық, 9, e-mail: riza_susan@mail.ru.*

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ МЕКТЕПТЕРДЕ: БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ҚИЫНДЫҚТАР

Түйін. Мақалада жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының қазіргі мектеп білім беру жүйесіне әсері қарастырылады. Білім беру процесіне ЖИ енгізудің негізгі бағыттары талданады, оның ішінде оқуды жекелендіру, білімді бағалауды автоматтандыру және мұғалімдерді қолдау. Сандық білім берудің артықшылықтары мен әлеуетті тәуекелдеріне, мысалы, этика мәселелері, деректер құпиялылығы және мұғалімнің рөліне өзгерістерге

ерекше назар аударылады. Мақалада мектептерге ЖИ енгізуде педагогикалық, технологиялық және әлеуметтік факторларды ескере отырып, кешенді тәсіл қажет екендігі туралы қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, білім беруді цифрландыру, мектеп білім беру, оқуды жекелендіру, білім беру технологиялары.

***Riza SUSAN**, Master of Laws, Senior Lecturer at the Department of Legal Regulation of Economic Relations, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya Street, 9, e-mail: riza_susan@mail.ru.*

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SCHOOLS: TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS AND FUTURE CHALLENGES

Abstract. This article examines the impact of artificial intelligence (AI) technologies on the modern school education system. The key areas of AI integration into the educational process are analyzed, including personalized learning, automated assessment of knowledge, and support for teachers. Particular attention is given to the benefits and potential risks associated with the digitalization of education, such as ethical issues, data privacy, and changes in the role of the teacher. The article concludes that a comprehensive approach to implementing AI in schools is necessary, taking into account pedagogical, technological, and social factors.

Keywords: artificial intelligence, digitalization of education, school education, personalized learning, educational technologies

Дәйексөз үшін • Для цитирования • For citation

ГОСТ

Сусан Р. Искусственный интеллект в школах: трансформация образовательного процесса и вызовы будущего// Вестник КЭУ. – 2026. – № 1 (80). – 105–111.

APA

Susan, R. (2026) Iskusstvennyy intellekt v shkolakh: transformatsiya obrazovatel'nogo protsessa i vyzovy budushchego (Artificial intelligence in schools: transformation of the educational process and future challenges) [in Russian]. Bulletin of KEU, 1 (80), p. 105–111.

Введение. Современный этап развития общества характеризуется активной цифровизацией всех сфер жизни, в том числе системы образования. Одним из ключевых факторов трансформации образовательного процесса становится искусственный интеллект (ИИ), который постепенно внедряется в школьную практику и формирует новые подходы к обучению. Использование ИИ открывает широкие возможности для повышения качества образования, однако одновременно порождает ряд серьезных проблем, требующих научного осмысления и практического решения.

В условиях цифровизации искусственный интеллект становится инструментом персонализации обучения. Интеллектуальные образовательные системы способны анализировать уровень знаний учащихся, их темп усвоения материала и формировать индивидуальные образовательные траектории. Это позволяет повысить эффективность обучения и учитывать особенности каждого ученика. Кроме того, ИИ активно применяется для автоматизации проверки заданий, анализа успеваемости и предоставления рекомендаций учителям. Таким образом, образовательный процесс становится более гибким, адаптивным и ориентированным на результат.

Технологии искусственного интеллекта (ИИ) всё больше влияют на современные системы образования. Во многих странах школы начинают интегрировать инструменты ИИ для повышения эффективности учебного процесса. ИИ предоставляет возможности для персонализации обучения, автоматизации оценки знаний и поддержки преподавателей, одновременно вызывая важные этические, социальные и педагогические вопросы. Цель статьи – проанализировать влияние ИИ на школьное образование, выделить основные направления его применения и рассмотреть потенциальные проблемы, связанные с внедрением технологий.

Материалы и методы. Для проведения исследования использовался комплексный подход, включающий обзор литературы, анализ существующих практик внедрения искусственного интеллекта (ИИ) в школах и сравнительный анализ международного опыта. Основой исследования стали рецензируемые научные публикации, статьи из отечественных и международных журналов по теме ИИ в образовании, педагогических технологий и цифровизации школьного процесса. Для поиска и отбора источников применялись ключевые слова: «искусственный интеллект», «школьное образование», «персонализация обучения»,

«образовательные технологии», «автоматизация оценки знаний». Кроме того, учитывались официальные отчёты и аналитические документы международных образовательных организаций, включая публикации ЮНЕСКО, отчёты Министерств образования разных стран и материалы исследовательских центров, изучавших применение ИИ в школьных образовательных системах. Также анализировались конкретные кейс-стади и примеры внедрения ИИ в школах, включая адаптивные образовательные платформы, системы онлайн-оценивания, инструменты поддержки преподавателей и другие технологии, применяемые для повышения эффективности учебного процесса. В исследовании применялись методы систематического литературного обзора для выявления актуальных тенденций, преимуществ и потенциальных рисков внедрения ИИ в образовательный процесс, качественного контент-анализа для выявления общих подходов и проблемных зон, а также сравнительного анализа практик различных стран с акцентом на педагогическую эффективность, технологическую реализацию и организационные аспекты. Полученные данные были обобщены и систематизированы по ключевым направлениям применения ИИ, включая персонализацию обучения, автоматизацию оценки знаний и поддержку преподавателей, с выделением преимуществ, рисков и условий успешного внедрения. Основными ограничениями исследования являются фокус на публикациях на русском и английском языках, ограниченный объём материалов на других языках, а также отсутствие долгосрочных эмпирических данных о влиянии ИИ на результаты обучения и профессиональную деятельность учителей, что требует дальнейших исследований.

Результаты/Обсуждение. В ходе исследования были выявлены основные направления применения искусственного интеллекта (ИИ) в школьном образовании, а также ключевые преимущества и потенциальные риски его внедрения. Первое направление – персонализация обучения. Системы на основе ИИ позволяют адаптировать образовательный контент под индивидуальные потребности каждого ученика, формируя задания и рекомендации с учетом уровня знаний, темпа усвоения материала и предпочтений учащегося. Анализ литературных источников показал, что персонализированное обучение способствует повышению мотивации и вовлеченности учеников, улучшению академических результатов и снижению уровня стресса при изучении сложных дисциплин.

Второе направление – автоматизация оценки знаний. ИИ способен выполнять проверку как тестовых заданий с выбором ответа, так и более сложных письменных работ, включая эссе и проекты. Автоматизация обеспечивает объективность и согласованность оценивания, сокращает временные затраты преподавателей и позволяет оперативно предоставлять обратную связь. Однако исследования отмечают необходимость постоянного контроля качества алгоритмов, чтобы избежать ошибок и предвзятости в оценивании.

Третье направление – поддержка преподавателей. Инструменты ИИ помогают учителям в планировании уроков, мониторинге прогресса учеников и выявлении пробелов в знаниях. Это позволяет педагогам сосредоточиться на более сложных и творческих аспектах преподавания, включая организацию дискуссий, проектной работы и индивидуальных консультаций. При этом успешная интеграция технологий требует профессионального развития педагогов и адаптации образовательных программ под новые возможности.

Анализ преимуществ применения ИИ показал, что использование технологий повышает эффективность образовательного процесса, способствует индивидуализации обучения, улучшает вовлеченность учеников и снижает нагрузку на преподавателей. Вместе с тем выявлены и потенциальные риски. Среди них – этические вопросы, связанные с возможной предвзятостью алгоритмов и справедливостью оценивания; проблемы конфиденциальности данных, учитывая необходимость обработки личной информации учащихся; а также изменения в роли учителя, требующие переосмысления традиционных подходов к преподаванию и внедрения программ профессионального развития.

Сравнительный анализ практики внедрения ИИ в разных странах показал, что успех интеграции технологий зависит от комплексного подхода, включающего педагогические, технологические и социальные факторы. В странах, где внимание уделялось подготовке преподавателей и регулированию вопросов конфиденциальности данных, внедрение ИИ проходило наиболее эффективно. В то же время в школах, где эти аспекты игнорировались, наблюдались проблемы с адаптацией технологий и сопротивление педагогов.

Таким образом, результаты исследования подтверждают, что искусственный интеллект обладает значительным трансформационным потенциалом для школьного образования, но требует взвешенного подхода к внедрению с учетом этических, социальных и технологических факторов. Эффективное использование ИИ возможно только при сочетании современных

образовательных технологий, педагогической компетентности учителей и соблюдения стандартов конфиденциальности данных.

Практика внедрения искусственного интеллекта в Казахстане демонстрирует системный подход государства к развитию цифрового образования. В стране утверждены концептуальные основы внедрения ИИ в систему образования на 2025–2029 годы, охватывающие школы и профессиональные учебные. Данная инициатива предусматривает разработку цифровых учебных материалов, интеграцию ИИ в учебный процесс и формирование у школьников навыков работы с современными технологиями. Особое внимание уделяется развитию так называемой ИИ-грамотности, которая включает понимание принципов работы технологий и их критическую оценку. Также реализуются образовательные инициативы и программы, направленные на подготовку педагогов и внедрение инновационных решений в школах

Несмотря на значительные преимущества, внедрение искусственного интеллекта в школьное образование сопровождается рядом проблем. Одной из ключевых является проблема защиты персональных данных учащихся. Использование цифровых платформ предполагает сбор и обработку большого объема информации, что требует надежных механизмов обеспечения безопасности. В Казахстане этот вопрос уже включен в национальные стандарты внедрения ИИ, где особое внимание уделяется правовым и этическим аспектам

Другой важной проблемой является цифровое неравенство. Не все школы обладают одинаковым уровнем технического оснащения, что ограничивает возможности внедрения ИИ в образовательный процесс. Это может привести к усилению различий в качестве образования между регионами. Кроме того, существует проблема недостаточной подготовки педагогов к использованию новых технологий. Внедрение ИИ требует не только технических навыков, но и изменения педагогических подходов, что делает необходимым системное повышение квалификации учителей.

Существенным вызовом также является изменение роли учителя. С одной стороны, искусственный интеллект берет на себя часть рутинных задач, таких как проверка заданий и анализ данных, что снижает нагрузку на педагогов. С другой стороны, возникает риск снижения значимости учителя как основного источника знаний. В этой связи особую актуальность приобретает переосмысление роли педагога как наставника, модератора и организатора образовательного процесса.

Этические аспекты использования ИИ также занимают важное место среди проблем. Алгоритмы искусственного интеллекта могут быть непрозрачными, а принимаемые ими решения — трудно объяснимыми. Это создает риски предвзятости и несправедливости в оценке знаний учащихся. Кроме того, возникает проблема академической честности, так как учащиеся могут использовать ИИ для выполнения заданий без реального усвоения материала.

Решение обозначенных проблем требует комплексного подхода. Во-первых, необходимо совершенствование нормативно-правовой базы, регулирующей использование ИИ в образовании, включая защиту персональных данных и этические стандарты. Во-вторых, важным направлением является развитие цифровой инфраструктуры школ, что позволит обеспечить равный доступ к технологиям. В-третьих, требуется системная подготовка педагогов, включающая обучение работе с ИИ и внедрение новых методик преподавания. В Казахстане уже реализуется трехуровневая модель повышения квалификации учителей, направленная на освоение и углубление цифровых компетенций.

Дополнительно необходимо формирование у школьников навыков критического мышления и ответственного использования технологий. ИИ должен рассматриваться не как замена традиционного обучения, а как инструмент, дополняющий образовательный процесс. Важно обеспечить баланс между использованием технологий и развитием личностных качеств учащихся, таких как креативность, коммуникативные навыки и самостоятельность.

Таким образом, искусственный интеллект играет важную роль в трансформации школьного образования и формировании школы будущего.

Практика Казахстана показывает, что внедрение ИИ осуществляется на государственном уровне и сопровождается разработкой стратегических документов и образовательных инициатив. Однако эффективное использование ИИ возможно только при условии комплексного решения существующих проблем, включая технологические, социальные и этические аспекты. В перспективе искусственный интеллект способен значительно повысить качество образования, однако его внедрение должно осуществляться поэтапно и с учетом интересов всех участников образовательного процесса.

В рамках исследования влияния искусственного интеллекта на трансформацию образовательного процесса в школах были использованы комплексные методы научного анализа, позволяющие всесторонне оценить как теоретические, так и практические аспекты внедрения данных технологий. Методологическую основу исследования составили анализ научной

литературы, сравнительный анализ международного и отечественного опыта, а также обобщение практики внедрения цифровых решений в школьное образование Казахстана. Дополнительно применялись методы системного подхода и качественного анализа, позволяющие выявить ключевые тенденции и закономерности развития образовательных технологий. В рамках эмпирической части исследования были рассмотрены примеры внедрения элементов искусственного интеллекта в образовательные платформы, используемые в школах, а также проанализированы результаты их применения с точки зрения повышения эффективности обучения.

Проведенный анализ показал, что использование искусственного интеллекта в образовательном процессе способствует значительным изменениям в подходах к обучению. В частности, выявлено, что применение адаптивных образовательных систем позволяет повысить уровень усвоения учебного материала за счет индивидуализации обучения. Ученики получают возможность изучать материал в удобном для них темпе, что положительно влияет на их академическую успеваемость и мотивацию. Кроме того, автоматизация процессов оценки знаний снижает нагрузку на педагогов и позволяет им сосредоточиться на более сложных аспектах образовательной деятельности, таких как развитие критического мышления и творческих способностей учащихся.

Результаты исследования также свидетельствуют о том, что внедрение искусственного интеллекта в школах Казахстана находится на стадии активного развития. В ряде образовательных учреждений уже используются цифровые платформы с элементами интеллектуального анализа данных, что позволяет отслеживать прогресс учащихся и своевременно корректировать образовательный процесс. Вместе с тем выявлены значительные различия в уровне внедрения технологий между городскими и сельскими школами, что подтверждает наличие проблемы цифрового неравенства.

Анализ показал, что одной из ключевых проблем остается недостаточный уровень подготовки педагогических кадров к использованию искусственного интеллекта. Многие учителя испытывают трудности в интеграции цифровых инструментов в учебный процесс, что снижает эффективность их применения. В то же время отмечается положительная динамика в развитии программ повышения квалификации, направленных на формирование цифровых компетенций педагогов.

С точки зрения безопасности и этики результаты исследования указывают на необходимость усиления контроля за использованием персональных данных учащихся. Выявлено, что существующие механизмы защиты информации требуют дальнейшего совершенствования, особенно в условиях активного внедрения цифровых платформ. Также отмечается необходимость разработки четких этических стандартов использования искусственного интеллекта в образовательной среде.

В целом результаты исследования показывают, что искусственный интеллект имеет высокий потенциал для повышения эффективности школьного образования. Вместе с тем его внедрение связано с рядом системных проблем, требующих комплексного подхода к их решению. К ключевым направлениям дальнейшего развития можно отнести модернизацию инфраструктуры, развитие профессиональных компетенций педагогов, а также совершенствование нормативно-правового регулирования использования ИИ в образовательной сфере. Таким образом, проведенное исследование демонстрирует, что успешная интеграция искусственного интеллекта в школьное образование возможна только при условии сбалансированного сочетания технологических инноваций и педагогических подходов, а также учета социальных и этических факторов, влияющих на образовательный процесс.

Заключение. В заключение следует отметить, что искусственный интеллект становится важным фактором трансформации современного школьного образования, оказывая существенное влияние на содержание, методы и организацию учебного процесса. Проведённое исследование показало, что внедрение ИИ способствует повышению эффективности обучения за счёт персонализации образовательных траекторий, автоматизации рутинных процессов и расширения возможностей анализа учебных данных.

В то же время использование искусственного интеллекта сопровождается рядом серьёзных вызовов, включая проблемы цифрового неравенства, недостаточную готовность педагогических кадров, а также вопросы защиты персональных данных и этики применения технологий. Практика Казахстана демонстрирует стремление к системному внедрению ИИ в образовательную сферу, однако требует дальнейшего развития инфраструктуры, совершенствования нормативно-правовой базы и повышения уровня цифровой грамотности всех участников образовательного процесса.

Таким образом, искусственный интеллект следует рассматривать не как замену традиционного обучения, а как эффективный инструмент его модернизации. Успешная интеграция ИИ в школьное образование возможна только при условии комплексного подхода, учитывающего технологические, педагогические и социальные аспекты. В перспективе развитие данных технологий способно обеспечить формирование гибкой, адаптивной и ориентированной на ученика образовательной системы, отвечающей требованиям цифрового общества будущего.

Последствия внедрения искусственного интеллекта в школьное образование для учащихся в будущем будут многогранными и затронут как академическую сферу, так и личностное развитие. Их можно рассматривать через сочетание позитивных эффектов и потенциальных рисков.

С одной стороны, использование искусственного интеллекта помогает сделать обучение более индивидуальным. Каждый ученик сможет учиться в своём темпе, получать задания, подходящие именно ему, и быстрее устранять пробелы в знаниях. Это повышает успеваемость и снижает стресс из-за слишком быстрого или слишком медленного темпа занятий. Кроме того, с помощью интеллектуальных систем ученики получают доступ к разным учебным материалам, что помогает им становиться более самостоятельными и учиться самостоятельно — важным навыкам для будущего.

С другой стороны, есть риск, что учащиеся начнут меньше думать самостоятельно. Если слишком сильно полагаться на ИИ, они могут просто принимать готовые решения и не анализировать информацию сами. Это может привести к поверхностному пониманию материала и снижению способности учиться глубоко. Также возможно, что мотивация к обучению снизится, если ИИ будет делать за них основную часть работы.

Важным последствием станет изменение когнитивных и учебных навыков. Учащиеся будущего будут лучше ориентироваться в цифровой среде, быстрее обрабатывать информацию и работать с данными, однако при этом может снизиться уровень навыков запоминания и концентрации. Образование станет менее ориентированным на заучивание и более — на анализ, интерпретацию и применение знаний.

Социальные последствия также будут значительными. Сокращение живого взаимодействия с учителем и одноклассниками может повлиять на развитие коммуникативных навыков, эмоционального интеллекта и способности работать в команде. В то же время при грамотном использовании технологий ИИ может, наоборот, способствовать развитию сотрудничества через цифровые платформы и совместные проекты.

Отдельного внимания заслуживает проблема цифрового неравенства. Учащиеся, имеющие доступ к современным технологиям, будут получать более качественное образование, тогда как другие могут оказаться в менее выгодном положении. Это может усилить социальное расслоение и неравенство возможностей.

Также важны вопросы безопасности и этики. Учащиеся будут постоянно взаимодействовать с системами, собирающими их персональные данные, что требует формирования у них навыков цифровой грамотности и понимания принципов защиты информации. Кроме того, необходимо развивать ответственное отношение к использованию ИИ, чтобы избежать академической недобросовестности.

В долгосрочной перспективе искусственный интеллект изменит требования к выпускникам школ. На первый план выйдут такие навыки, как критическое мышление, креативность, умение работать с технологиями и адаптироваться к изменениям. Учащиеся, обучающиеся в условиях интеграции ИИ, будут лучше подготовлены к профессиям будущего, однако только при условии сбалансированного подхода к использованию технологий.

Таким образом, последствия внедрения искусственного интеллекта в школьное образование будут одновременно позитивными и противоречивыми. Их характер будет зависеть от того, насколько грамотно будет организован процесс интеграции ИИ в образовательную среду и насколько успешно удастся сохранить баланс между технологическими инновациями и традиционными педагогическими ценностями.

Список литературы

1. Рассел С., Норвиг П. Искусственный интеллект: современный подход. Том 1. Решение проблем: знания и рассуждения. 4-е изд. — М.: Вильямс / Диалектика, 2021. — 704 с.

2. Бугайчук К.В. Цифровизация образования: современные тенденции и перспективы развития // Образование и наука. — 2022. — №5. — С. 45–52.

3. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. — London: UCL Institute of Education Press, 2018. — 160 p.

4. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. — 228 p.

5. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. — 3rd ed. — London; New York: Bloomsbury Academic, 2021. — 272 p.

6. «Об утверждении Концепции развития искусственного интеллекта на 2024 – 2029 годы» Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 июля 2024 года № 592 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000592

7. «Об утверждении Государственной программы "Цифровой Казахстан"» Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827

8. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. — Paris: UNESCO, 2019. — 46 p.

9. ИИТО ЮНЕСКО. Искусственный интеллект в образовании: изменение темпов обучения // М.: Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, 2020. — 40 с.

10. OECD Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. — Paris: OECD Publishing, 2021. — 252 p.

11. Нургалиева Г.К. Информатизация образования в Республике Казахстан: состояние и перспективы // Педагогика. — 2023. — №3. — С. 12–18.

References

1. Rassel S., Norvig P. Iskusstvennyj intellekt: sovremennyj podhod. Tom 1. Reshenie problem: znaniya i rassuzhdeniya. 4-e izd. — M.: Vil'yams / Dialektika, 2021. — 704 s.

2. Bugajchuk K.V. Cifrovizaciya obrazovaniya: sovremennye tendencii i perspektivy razvitiya // Obrazovanie i nauka. — 2022. — №5. — S. 45–52.

3. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. — London: UCL Institute of Education Press, 2018. — 160 p.

4. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. — 228 p.

5. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. — 3rd ed. — London; New York: Bloomsbury Academic, 2021. — 272 p.

6. «Ob utverzhdenii Koncepcii razvitiya iskusstvennogo intellekta na 2024 – 2029 gody» Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 24 iyulya 2024 goda № 592 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000592

7. «Ob utverzhdenii Gosudarstvennoj programmy \"Cifrovoj Kazahstan\"» Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 12 dekabrya 2017 goda № 827 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827

8. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. — Paris: UNESCO, 2019. — 46 p.

9. IITO YuNESKO. Iskusstvennyj intellekt v obrazovanii: izmenenie tempov obucheniya // M.: Institut YuNESKO po informacionnym tekhnologiyam v obrazovanii, 2020. — 40 s.

10. OECD Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. — Paris: OECD Publishing, 2021. — 252 p.

11. Nurgalieva G.K. Informatizaciya obrazovaniya v Respublike Kazahstan: sostoyanie i perspektivy // Pedagogika. — 2023. — №3. — S. 12–18.

АВТОРЛАРҒА АҚПАРАТ

«Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті Хабаршысы» журналы (бұдан әрі – «ҚЭУ Хабаршысы») келесі бағыттар бойынша мақалалар жариялайды: Экономика, Философия, Педагогика, Құқықтану.

Журнал беттері пікірталас материалдарына ашық, сондықтан оның мазмұны құрылтайшылар мен редакциялық алқаның көзқарасын міндетті түрде білдірмейді.

«ҚЭУ Хабаршысы» журналы тоқсан сайын (жылына төрт рет) шығады. Қайта басып шығару кезінде журналға сілтеме жасау міндетті.

Қарауға қабылданған мақалалар бойынша екі апта ішінде оларды жариялау мүмкіндігі туралы мәселе шешіледі. Соңғы шешім редакциялық алқа отырысында талқылау нәтижесінде қабылданады. Мақаланың өту барысы туралы барлық ақпаратты авторлар **+7 (7212) 44-16-24 (6564)** телефоны арқылы ала алады.

Автор «ҚЭУ Хабаршысы» журналында жарияланған өз мақаласының электрондық нұсқасын Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті сайтының «КЭУ Хабаршысы» бөлімінде интернет желісінде өтеусіз негізде жариялауға келісім береді. Автор сайтқа қолжетімділік шектелмейтінін түсінеді.

Қабылданбаған мақалалар авторларға қайтарылмайды.

Жарияланымдар үшін қаламақы төлеу қарастырылмаған.

Қолжазбаларды жариялау ақысы 8 000 теңгені құрайды (шығындардың өсуіне байланысты өзгеруі мүмкін).

Назар аударыңыз: автордың мақаланы «КЭУ Хабаршысы» журналына жариялауға ұсынуы ғылыми жарияланым этикасының талаптары мен қағидаларымен келісім білдіруі ретінде қабылданады.

Редакциялық алқаның мекенжайы: Қарағанды қаласы, Академиялық көшесі, 9, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, 303 кабинет, т. +7 (7212) 44-16-24 (6500). email: vestnik_keu@mail.ru

Жариялауға ұсынылатын мақалалар ғылыми жарияланымдар этикасына сәйкес болуы тиіс:

• Авторлар келтірілген деректердің, дәйексөздердің, экономикалық-статистикалық мәліметтердің, жалқы есімдердің, географиялық атаулардың және басқа да ақпараттардың дұрыстығы мен нақтылығы үшін, сондай-ақ ашық жариялауға арналмаған мәліметтерді пайдаланғаны үшін жауапкершілік көтереді.

• Нақты деректер, әдеби және басқа да дереккөздерден алынған барлық мәліметтер, сондай-ақ мақалада келтірілген дәйексөздер тиісті сілтемелермен расталуы тиіс.

• Авторлар жарияланымдарға қойылатын талаптарды және мақалалар мәтінінің рәсімделу форматын сақтауы қажет.

• Плагиатты түпнұсқа жұмыс ретінде ұсынуға және бұрын жарияланған мақаланы қайта жариялауға жол берілмейді. Мәтіннің бірегейлігі кемінде – 70%.

• Жариялауға ұсынылған ғылыми мақалалар (соның ішінде шолу мақалалары) журналдың жарияланған мақсаты мен тақырыптық бағытына сәйкес келуі және келесі талаптарға жауап беруі тиіс:

Мақала мәтінінің форматына қойылатын талаптар:

• мәтіндік редактор – Microsoft Word;
• қаріп – Times New Roman, 11 кегль (мақаланың негізгі мәтіні үшін);
• жоларалық интервал – бірлік;
• жиектері: жоғарғы, төменгі, оң, сол – 2 см;
• абзацтық шегініс – 1 см.

Көрсетілген форматтағы мақаланың көлемі кемінде 5 бет, 10 беттен аспауы тиіс.

Мақаланың құрылымына қойылатын талаптар:

1.Мақаланың атауы
2.Аннотация
3.Түйінді сөздер (кемінде 7 сөз)
4.Кіріспе
5.Материалдар мен әдістер
6.Нәтижелер / Талқылау
7.Қорытынды
8.Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болған жағдайда)
9.Пайдаланылған әдебиеттер тізімі
10. References (әдебиеттер тізімін латын қарпіне транслитерациялау: https://translitonline.com/)

Аннотацияға қойылатын талаптар:

1.Мәселенің мәні
2.Зерттеу мақсаты
3.Қолданылған зерттеу әдістері
4.Нәтижелер және олардың маңыздылығы
5.Аннотация көлемі кемінде 50, ең көбі 300 сөз

Жарияланымның міндетті элементтері:

• мақала тақырыбын барынша нақты ашып көрсететін УДК индексі, қаріп Times New Roman 11 кегль, одан кейін абзацтық шегініс;

• автордың (қосалқы авторлардың) аты (бас әріппен) және тегі (толық бас әріптермен) орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде, қаріп Times New Roman 10 кегль, курсив;

• авторлар туралы мәліметтер: ғылыми дәрежелері, жұмыс орындары (бөлімше, қызметі), байланыс ақпараты (орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде) және e-mail, қаріп Times New Roman 10 кегль, курсив, одан кейін абзацтық шегініс;

• мақаланың атауы бас әріптермен, қалың қаріппен (орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде), қаріп Times New Roman 11 кегль, одан кейін абзацтық шегініс;

• мақала аннотациясы мен түйінді сөздері орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде, қаріп Times New Roman 10 кегль (алдымен жарияланым ұсынылған тілдегі аннотация беріледі);

• Назар аударыңыз: кез келген қысқартулар, соның ішінде аббревиатуралар тек түпнұсқа тілде ғана қолданылады (басқа тілдерде толық жазылуы қажет);

• мақала мәтіні құрылымға сәйкес екі абзацтық шегіністен кейін беріледі, қаріп Times New Roman 11 кегль;
• пайдаланылған әдебиеттер тізімі және references, абзацтық шегініс, қаріп Times New Roman 10 кегль.

Сілтемелерді рәсімдеуге қойылатын талаптар:

Әдебиетке сілтеме төртбұрышты жақшада көрсетіледі, одан кейін үтір арқылы кіші әріппен «с.» (бет) белгісі және бет нөмірі жазылады.

Сілтемені рәсімдеу үлгісін қараңыз:

«Әрі қарай тақырыптық бағыттар бойынша жоспарларды және факультеттер жоспарларын талдау нәтижелері негізінде келесі жоспарлы кезеңге арналған жоспар жобалары құрастырылады» [22, б.34].

Иллюстрациялар, сызбалар және суреттерді рәсімдеуге қойылатын талаптар:

Барлық иллюстрациялардың атауы болуы тиіс және қажет болған жағдайда түсіндірме деректер (сурет астындағы мәтін Times New Roman 10 кегль) беріледі; барлық иллюстрацияларға мақала мәтінінде сілтемелер жасалуы қажет. «Сурет» сөзі, оның реттік нөмірі, атауы және түсіндірме деректері суреттің тікелей астына орналастырылады. Иллюстрациялар араб цифрларымен тұтас нөмірлеу арқылы белгіленеді, қаріп Times New Roman 10 кегль. Егер сурет біреу ғана болса, ол нөмірленбейді.

Жарияланымға енгізілетін сызбалар, графиктер, диаграммалар, схемалар мен иллюстрациялар мемлекеттік стандарттар талаптарына сәйкес болуы тиіс.

Барлық иллюстрациялар, схемалар және суреттер тек қара-ақ түсте және мәтінге тіркелген түрде ұсынылуы қажет.

Кестелерді рәсімдеуге қойылатын талаптар:

Барлық кестелердің атауы болуы тиіс (Times New Roman 10 кегль) және мәтінде оларға сілтеме жасалуы қажет. Кестенің атауы оның мазмұнын нақты, қысқа әрі дәл көрсетуі керек және кестенің үстіне орналастырылады.

Кесте мәтінде алғаш рет аталған абзацтан кейін тікелей орналастырылады. Жолдары көп кестені келесі бетке көшіруге рұқсат етіледі.

Бағаналардың тақырыптары, әдетте, кесте жолдарына параллель түрде жазылады, қажет болған жағдайда баған тақырыптарын перпендикуляр түрде орналастыруға болады. Кесте ішіндегі мәліметтер: Times New Roman 10 кегль.

Барлық кестелер мәтінге тіркелген болуы тиіс.

Әдебиеттер тізімін және References рәсімдеуге қойылатын талаптар:

Әдебиеттерді рәсімдеу кезінде төмендегілер көрсетіледі:

• Автор (тегі мен инициалдары курсивпен) – (Бендина Н.В.)

• Дереккөз атауы, тырнақшасыз, бас әріппен жазылады – (Маркетинг (дәрістер конспектісі): Емтиханға дайындыққа арналған құрал.-), нүкте және сызықша қойылады. Сызықшадан кейін қала, қос нүкте «:», баспа, үтірден кейін шыққан жылы жазылады – (- М: Приор, 2000.)

• Соңында нүкте қойылады, бет саны көрсетіліп, «с» әрпі жазылады – (123 б.)

Периодикалық басылымдарды рәсімдеу кезінде:

• Автор (тегі және инициалдары)

• Мақала атауы, тырнақшасыз, бас әріппен, екі қиғаш сызықпен //

• Дереккөз атауы (журнал, газет), бас әріппен, кейін нүкте және сызықша

• Шығарылған жылы (нүкте, сызықша), № (нүкте, сызықша), кейін ақпарат орналасқан беттер – (С.1–127.)

• Интернет деректерін пайдалану кезінде: [Электрондық ресурс] деп көрсетіледі және қол жеткізу режимі: (сілтеме) жазылады.

Әдебиеттер тізімі мақалада сілтеме жасалу реті бойынша беріледі, Times New Roman 10 кегль қаріпімен рәсімделеді.

Әдебиеттер тізімін рәсімдеу үлгісі:

1. *Татаркин А.И.* Экономика региона на пути стабилизации / под ред. А.И. Татаркина. – Екатеринбург: ИЭУрО РАН, 2002. – 444 с.

2. *Пузанков Д.В., Рябов В.Ф., Мамонтов А.Н.* Система стратегического планирования развития университета // Университетское управление: практика и анализ. – 2002. – № 2(21). – С. 27-36.

3. Закон Республики Казахстан от 19 января 2011 года № 395-IV ЗРК «О статусе «Назарбаев Университет», «Назарбаев Интеллектуальные Школы» и «Назарбаев Фонд» [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.kazpravda.kz/_pdf/jan11/260111.

References рәсімдеу үлгісін қараңыз:

1. Tatarkin A.I. Ekonomika regiona na puti stabilizatsii / pod red. A.I. Tatarkina. – Yekaterinburg: Institut ekonomiki Ural'skogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii nauk (Russian), 2002. – 444 c.

2. Puzankov D.V., Ryabov V.F., Mamontov A.N. Sistema strategicheskogo planirovaniya razvitiya universiteta // Universitetskoye upravleniye: praktika i analiz (Russian). – 2002. – № 2(21). – C. 27-36.

Мақалаларды ұсыну формасына қойылатын талаптар:

Мәтін электрондық түрде арқылы ұсынылады (http://dorm.keu.kz:8282/)

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Журнал «Вестник Карагандинского университета Казпотребсоюза» (далее «Вестник КЭУ») публикует статьи по следующим направлениям: Экономика, Философия, Педагогика, Юриспруденция.

Страницы журнала открыты для дискуссионных материалов, поэтому его содержание не обязательно отражает точку зрения учредителей и редакционной коллегии.

Журнал «Вестник КЭУ» выходит один раз в квартал (четыре раза в год). При перепечатке ссылка на журнал обязательна.

По принятым к рассмотрению статьям в течение двух недель решается вопрос о потенциальной возможности их публикации. Окончательное решение принимается по результатам обсуждения на Редколлегии. Всю информацию о прохождении статьи авторы могут получить по телефону: **+7 (7212) 44-16-24 (6564)**.

Автор дает согласие на воспроизведение на безвозмездной основе в сети Интернет на сайте Карагандинского университета Казпотребсоюза в разделе «Вестник КЭУ» электронной версии своей статьи, опубликованной в журнале «Вестник КЭУ». Автор исходит из понимания, что доступ к сайту не регламентирован.

Отклоненные статьи не возвращаются авторам.

Выплата гонорара за публикации не предусматривается.

Плата за публикацию рукописей составляет 8 000 тенге (может быть изменена при увеличении расходов).

Внимание: Передача автором статьи для публикации в «Вестник КЭУ» автоматически воспринимается как согласие с положениями и требованиями этики научных публикаций.

Адрес редколлегии: Караганда, ул. Академическая, 9, Карагандинский университет Казпотребсоюза, каб. 303, т. +7 (7212) 44-16-24 (6500). email: vestnik_keu@mail.ru

Передаваемые для публикации статьи должны соответствовать этике научных публикаций:

- Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведенных фактов, цитат, экономико-статистических данных, имен собственных, географических названий и иных сведений, а также за использование данных, не предназначенных для открытой печати.
- Фактические данные, все сведения, заимствованные из литературных и иных источников, а также цитаты, приводимые в статье, необходимо подтверждать соответствующими ссылками.
- Авторы должны соблюдать требования к публикациям и к формату текста статей.
- Не допустимым является представление плагиата в качестве оригинальной работы и публикация ранее опубликованной статьи. Оригинальность текста не менее – 70%.
- Поданные на публикацию научные статьи (в том числе обзоры) должны соответствовать заявленной цели и тематическому направлению журнала и отвечать следующим требованиям:

Требования к формату текста статей:

- текстовой редактор Microsoft Word;
- шрифт Times New Roman 11 кегль (для основного текста статьи);
- одинарный междустрочный интервал;
- поля: верхнее, нижнее, правое, левое – по 2 см;
- абзацный отступ – 1см.

Объем статьи в указанном формате не менее 5 страниц и не должен превышать 10 страниц.

Требования к структуре статьи:

1. Название статьи
2. Аннотация
3. Ключевые слова (не менее 7 слов)
4. Введение
5. Материалы и методы
6. Результаты/Обсуждение
7. Заключение
8. Информацию о финансировании (при наличии)
9. Список использованной литературы
10. References (транслитерация списка литературы на латиницу: https://translitonline.com/)

Требования к Аннотации:

1. Суть проблемы
2. Цель исследования
5. Использованные методы исследования
6. Результаты и их значимость
7. Объем аннотации не менее 50 и не более 300 слов

Обязательными элементами публикации являются:

- индекс УДК, который должен достаточно подробно отражать тематику статьи, шрифт Times New Roman 11 кегль, далее абзацный отступ;
- имя (с прописной буквы) и фамилия автора (соавторов) (все буквы прописные) на русском, казахском и английском языках, шрифт Times New Roman 10 кегль, курсив;
- сведения об авторах: регалии, места работы авторов (подразделение, должность), контактная информация (на русском, казахском и английском языках) и e-mail, шрифт Times New Roman 10 кегль, курсив, далее абзацный отступ;
- название статьи прописными буквами, жирным шрифтом (на русском, казахском и английском языках), шрифт Times New Roman 11 кегль, далее абзацный отступ;
- аннотация статьи и ключевые слова на русском, казахском и английском языках, шрифт Times New Roman 10 кегль (первой идет аннотация на языке представляемой публикации);

- **Обратите внимание**: любые сокращения, в том числе аббревиатура, допускаются только на языке оригинала (в других языковых форматах должна быть приведена полная расшифровка);
- текст статьи согласно структуре через два абзацных отступа, шрифт Times New Roman 11 кегль;
- список использованной литературы и references, абзацный отступ, шрифт Times New Roman 10 кегль

Требования к оформлению ссылок:

Ссылка на литературу указывается в квадратных скобка, затем через запятую, не прописная «с» точка и номер страницы.

См. Пример оформления ссылок

«Далее по результатам анализа планов по тематическим направлениям и планов факультетов составляются проекты плана на следующий планируемый период» [22, с.34].

Требования к оформлению иллюстраций, схем и рисунков:

Все иллюстрации должны иметь наименование и, в случае необходимости, пояснительные данные (подрисуночный текст Times New Roman 10 кегль); на все иллюстрации должны быть даны ссылки в тексте статьи. Слово «Рисунок», его порядковый номер, наименование и пояснительные данные располагают непосредственно под рисунком. Иллюстрации следует нумеровать арабскими цифрами сквозной нумерацией, шрифт Times New Roman 10 кегль. Если рисунок один, он не нумеруется.

Чертежи, графики, диаграммы, схемы, иллюстрации, помещаемые в публикации, должны соответствовать требованиям государственных стандартов.

Все иллюстрации, схемы и рисунки должны быть только черно-белыми и прикрепленными к тексту.

Требования к оформлению таблиц:

Все таблицы должны иметь наименование (Times New Roman 10 кегль) и ссылки в тексте. Наименование должно отражать их содержание, быть точным, кратким, размещенным над таблицей.

Таблицу следует располагать непосредственно после абзаца, в котором она упоминается впервые. Таблицу с большим количеством строк допускается переносить на другую страницу.

Заголовки граф, как правило, записывают параллельно строкам таблицы, при необходимости допускается перпендикулярное расположение заголовков граф. Данные внутри таблицы: шрифт Times New Roman 10 кегль.

Все таблицы должны быть прикреплены к тексту.

Требования к оформлению списка литературы и References:

При оформлении литературы указываются:

- Автор (фамилия и инициалы курсивом) – (*Бендина Н.В*)
- Название источника, без кавычек с прописной буквы - (Маркетинг (конспект лекций): Пособие для подготовки к экзаменам.-), ставится точка, дефис. После дефиса указываются город, ставится двоеточие «:», издательство, после запятой записывается год издания – (- М: Приор, 2000.)
- После точки и дефиса указывается количество страниц и ставится буква «с», после ставится точка (123 с.)

При оформлении периодических изданий указываются

- Автор (фамилия и инициалы)
- Название статьи, без кавычек с прописной буквы, две косые линии //
- Название источника (журнал, газета) с прописной буквы, после точка и тире
- Год выпуска (точка, тире), № (точка, тире), затем страницы, на которых содержится информация (С.1-127.)
- При использовании информации из Интернета указывается: [Электронный ресурс] и Режим доступа:

Список литературы приводится по мере цитирования в статье шрифт Times New Roman 10 кегль.

См. Пример оформления Списка литературы

1. *Татаркин А.И.* Экономика региона на пути стабилизации / под ред. А.И. Татаркина. – Екатеринбург: ИЭУрО РАН, 2002. – 444 с.

2. *Пузанков Д.В., Рябов В.Ф., Мамонтов А.Н.* Система стратегического планирования развития университета // Университетское управление: практика и анализ. – 2002. – № 2(21). – С. 27-36.

3. Закон Республики Казахстан от 19 января 2011 года № 395-IV ЗРК «О статусе «Назарбаев Университет», «Назарбаев Интеллектуальные Школы» и «Назарбаев Фонд» [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.kazpravda.kz/_pdf/jan11/260111.

См. Пример оформления References

1. Tatarkin A.I. Ekonomika regiona na puti stabilizatsii / pod red. A.I. Tatarkina. – Yekaterinburg: Institut ekonomiki Ural'skogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii nauk (Russian), 2002. – 444 c.

2. Puzankov D.V., Ryabov V.F., Mamontov A.N. Sistema strategicheskogo planirovaniya razvitiya universiteta // Universitetskoye upravleniye: praktika i analiz (Russian). – 2002. – № 2(21). – C. 27-36.

Требования к форме предоставления статей:

Текст предоставляется в электронном виде через вкладку (http://dorm.keu.kz:8282/)

INFORMATION FOR AUTHORS

The journal «Bulletin of the Karaganda University of Kazpotrebsoyuz» (hereinafter «Bulletin of KEU») publishes articles in the following areas: Economics, Philosophy, Pedagogy, Law.

The pages of the journal are open to discussion materials, so its content does not necessarily reflect the point of view of the founders and the editorial board.

The journal «Bulletin of the KEU» is published once a quarter (four times a year). When reprinting, a link to the journal is required.

According to the articles accepted for consideration, the issue of the potential possibility of their publication is being resolved within two weeks. The final decision is made based on the results of the discussion on the Editorial Board. The authors can get all the information about the passage of the article by phone.: +7 (7212) 44-16-24 (6564).

The author agrees to reproduce, free of charge, on the Internet on the website of the Karaganda University of Kazpotrebsoyuz in the section «Bulletin of KEU» the electronic version of his article published in the journal «Bulletin of KEU». The author proceeds from the understanding that access to the site is not regulated.

Rejected articles are not returned to the authors.

There is no payment of royalties for publications.

The fee for the publication of manuscripts is 8,000 tenge (subject to change with increased costs).

Attention: The transfer of an article by the author for publication in the Bulletin of the KEU is automatically perceived as agreement with the provisions and requirements of the ethics of scientific publications.

Editorial board address: Karaganda, Akademicheskaya St., 9, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, office 303, t. +7 (7212) 44-16-24 (6500). E-mail**:** vestnik_keu@mail.ru

Articles submitted for publication must comply with the ethics of scientific publications:

• The authors are responsible for the selection and reliability of the facts, citations, economic and statistical data, proper names, geographical names and other information, as well as for the use of data not intended for the public press.

• Factual data, all information borrowed from literary and other sources, as well as quotations given in the article, must be confirmed by appropriate references.

• Authors must comply with the requirements for publications and the format of the text of articles.

• It is not acceptable to present plagiarism as an original work and publish a previously published article. The originality of the text is at least 70%.

• Scientific articles submitted for publication (including reviews) must meet the stated purpose and thematic focus of the journal and meet the following requirements:

Requirements for the text format of articles:

• Microsoft Word text editor;
• Times New Roman font 11 size (for the main text of the article);
• single line spacing;
• margins: top, bottom, right, left – 2 cm each;
• paragraph indentation – 1 cm.

The volume of the article in the specified format should not be less than 5 pages and should not exceed 10 pages.

Article structure requirements:

1. The title of the article
2. Abstract
3. Keywords (at least 7 words)
4. Introduction
5. Materials and methods
6. Results/Discussion
7. Conclusion
8. Information on financing (if available)
9. References
10. References (transliteration of the list of references into Latin: https://translitonline.com /)

Annotation Requirements:

1. The essence of the problem
2. The purpose of the study
5. Research methods used
6. Results and their significance
7. The volume of the abstract is not less than 50 and not more than 300 words.

The mandatory elements of the publication are:

• the UDC index, which should reflect the subject of the article in sufficient detail, Times New Roman font 11 size, followed by paragraph indentation;

• first name (with capital letters) and last name of the author (co-authors) (all letters are uppercase) in Russian, Kazakh and English, font Times New Roman 10 size, italics;

• information about the authors: regalia, place of work of the authors (department, position), contact information (in Russian, Kazakh and English) and e-mail, font Times New Roman 10 size, italics, then paragraph indentation;

• the title of the article in capital letters, bold (in Russian, Kazakh and English), Times New Roman font 11 size, followed by paragraph indentation;

• the abstract of the article and keywords in Russian, Kazakh and English, Times New Roman font 10 size (the first is the abstract in the language of the submitted publication);

• Please note: any abbreviations, including the abbreviation, are allowed only in the original language (full transcription must be provided in other language formats);
• the text of the article according to the structure in two paragraph indents, Times New Roman font 11 size;
• references and references, paragraph indentation, Times New Roman font size 10

Link design requirements:

A reference to literature is indicated in square brackets, followed by a comma, a non-uppercase «p» dot, and a page number.

See the link design example.

«Further, based on the results of the analysis of plans for thematic areas and plans of faculties, drafts of the plan for the next planned period are drawn up» [22, p.34].

Requirements for the design of illustrations, diagrams and drawings:

All illustrations must have a name and, if necessary, explanatory information (Times New Roman 10-point caption); all illustrations must be referenced in the text of the article. The word "Drawing", its serial number, name and explanatory data are located directly below the drawing. The illustrations should be numbered in Arabic numerals, end-to-end numbering, font Times New Roman 10 size. If there is only one drawing, it is not numbered.

Drawings, graphs, diagrams, diagrams, and illustrations published in publications must comply with the requirements of state standards.

All illustrations, diagrams, and drawings should only be in black and white and attached to the text.

Requirements for the design of tables:

All tables must have a name (Times New Roman 10 size) and links in the text. The name should reflect their content, be precise, concise, and placed above the table.

The table should be placed immediately after the paragraph in which it is mentioned for the first time. A table with a large number of rows can be moved to another page.

Graph headings are usually written parallel to the rows of the table, if necessary, the perpendicular arrangement of graph headings is allowed. Data inside the table: font Times **New Roman 10 size.**

All tables should be attached to the text.

Requirements for the design of the list of references and References:

When designing the literature, specify:

• Author (surname and initials in italics) – (Bendina N.V.)

• Name of the source, without quotation marks with capital letters - (Marketing (lecture notes): An exam preparation manual.-), put a period, a hyphen. The city is indicated after the hyphen, the colon ":" is placed, the publisher is written after the comma, the year of publication is written (– M: Prior, 2000.)

• After the dot and the hyphen, the number of pages is indicated and the letter "p" is placed, followed by a dot (123 p.)

When designing periodicals, the following are indicated

• Author (surname and initials)
• Title of the article, without quotation marks with capital letters, two slashes //
• The name of the source (magazine, newspaper) with a capital letter, followed by a dot and a dash
• Year of issue (dot, dash), no. (dot, dash), then the pages containing the information (P.1-127.)
• When using information from the Internet, it is indicated: [Electronic resource] and Access mode:

The list of references is given as cited in the article font Times New Roman 10 size.

See the example of the design of the List of references

1. *Татаркин А.И.* Экономика региона на пути стабилизации / под ред. А.И. Татаркина. – Екатеринбург: ИЭУрО РАН, 2002. – 444 с.

2. *Пузанков Д.В., Рябов В.Ф., Мамонтов А.Н.* Система стратегического планирования развития университета // Университетское управление: практика и анализ. – 2002. – № 2(21). – С. 27-36.

3. Закон Республики Казахстан от 19 января 2011 года № 395-IV ЗРК «О статусе «Назарбаев Университет», «Назарбаев Интеллектуальные Школы» и «Назарбаев Фонд» [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.kazpravda.kz/_pdf/jan11/260111.

See the design example References

1. Tatarkin A.I. Ekonomika regiona na puti stabilizatsii / pod red. A.I. Tatarkina. – Yekaterinburg: Institut ekonomiki Ural'skogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii nauk (Russian), 2002. – 444 c.

2. Puzankov D.V., Ryabov V.F., Mamontov A.N. Sistema strategicheskogo planirovaniya razvitiya universiteta // Universitetskoye upravleniye: praktika i analiz (Russian). – 2002. – № 2(21). – C. 27-36.

Requirements for the form of submission of articles:

The text is provided electronically via the tab (http://dorm.keu.kz:8282/)

www.vestnik.keu.kz

№ 1 (80) 2026

ISSN 1998-7862

DOI: https://doi.org/10.52445/BKEU.2026.83.79.001

ҚЭУ Жаршысы: экономика, философия, педагогика, юриспруденция ЖУРНАЛЫ

ЖУРНАЛ Вестник КЭУ: экономика, философия, педагогика, юриспруденция

JOURNAL Bulletin of KEU: economy, philosophy, pedagogics, jurisprudence

Мнение авторов не всегда отражает точку зрения редакции.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с письменного разрешения редакции. Ссылка на журнал обязательна.

Басуға қол қойылды	27.03.2026	Подписано к печати
Пішімі	60 × 84 / 8	Формат
Көлемі, ес. б. т.	11,86	Объем, п. л.
Таралымы	30	Тираж
Тапсырыс	№_____	Заказ
Келісімді баға		Цена договорная

ТИПОГРАФИЯ
КУ КАЗПОТРЕБСОЮЗА

Редакцияның мекен-жайы – Адрес редакции
Республика Казахстан, 100009, г. Караганды, ул. Академическая, 9.
Отпечатано в типографии Карагандинского университета Казпотребсоюза